

EEN HOLLANDSE JONGEN TER WALVISVAART

DOOR COR DOKTER

Een Hollandse jongen
ter walvisvaart

.... schotsen botsen met hevige kracht tegen de scheepswand

Een Hollandse jongen ter walvisvaart

Een historisch jongensverhaal

door

Cor Dokter

Geïllustreerd door Jan Lutz

G. F. Callenbach N.V., Uitgever, Nijkerk

INLEIDING

Voor 't laatst in het jaar 1874 voer een Nederlandse walvisvaarder naar de IJseeën, doch reeds lang was het toen met de glorie van de zogenaamde „Groenlandvaart” gedaan.

Het duurde bijkans driekwart eeuw, eer Nederland weer een poging ging doen om de walvisvaart in ons land in ere te herstellen. In de eerste jaren van Nêerlands bevrijding na de grote wereldoorlog, de tweede in de 20ste eeuw, in de jaren 1945-'46, werd een maatschappij opgericht, die Hollands vlag weer wilde laten wapperen weliswaar niet in de noordelijke ijszeeën, zoals vroeger, maar thans in de zuidelijke wateren en niet van de oude, houten walvisschepen maar van moderne, snelle vaartuigen. Doch . . . al is er veel veranderd, al wordt de harpoen niet meer met de hand geworpen maar met een kanon geschoten, toch zijn het opnieuw kerels van stavast, die de naam van ons land ook op dit gebied grootmaken!

Nederland was het walvisjagen verleerd, wij speelden bij de walvis-expedities geen rol meer en hadden deze overgelaten aan Noren, Engelsen, Duitsers en Japanners. Maar de historie was nog levend, want eens, in vroeger eeuwen, waren het de Hollanders, die als eersten op de vangst van walvissen uittrokken. Op verscheidene plaatsen in ons land, in Noord-Holland, in De Rijk op het Schermereiland en op

Ameland bij voorbeeld, kan men nog de herinneringen vinden aan die stoere zeelui en vissers, die door een eerbiedig vertrouwen op en een vast geloof in God durfden steunen op eigen kracht en zo de ijselijkste en de ijsigste gevaren dorsten trotseren en als koelbloedige reuzen de verschrikkelijkste avonturen meemaakten.

Zij, die de zee bevaren,
Met schepen rijk bevracht,
Zien op de grote baren
Gods wijsheid, gunst en macht.
Daar leren zij de daden
Des Heeren klaar bemerken
En in de diepe paden
Zijn grote wonderwerken.

Van dit besef, van deze almacht des Allerhoogsten door-drongen, boden de oude walvisvaarders het hoofd aan alle gevaren, aan het woest geweld der stormen, aan de verstijvende kou der poolzeeën en aan de alles-vernielende kracht der verschrikkelijke ijsbergen en ijsvelden. Twee eeuwen lang voeren de schepen in de lente uit en keerden in de herfst terug, gehavend en besmeurd, maar rijk beladen met het kostelijke walvispek of de van de walvissen gewonnen, kostbare traan!

Zo gaat het nu opnieuw. . . . Weer trekken, steunend op onze historische aanspraken, ervaren mannen en misschien ook jonge jongens er op uit. Ja, ook jonge jongens: in vroeger tijd gingen zij soms voor hun tiende jaar reeds ter Groenlandvaart.

Aan onze moderne walvisvaarders dragen wij dit boek op, hen ter ere vertellen wij dit avontuurlijk jongensverhaal uit de 17e eeuw: Een Hollandse Jongen ter Walvisvaart!

HOOFDSTUK I

EEN GOED VERHAAL, EEN GOEDE DAAD EN EEN GOED BESLUIT

Ja, en toen zegt die Kommandeur tegen een van zijn mannen: — Kom, ik heb lust om die ijsberg te beklimmen. Ga je mee?

Dirck Heindricksz., de bootsman, tot wie de vraag gericht is, wil bij zijn Kommandeur niet achterblijven en antwoordt goedsmoeds: — Sa, Kommandeur, dat is een goed plan! Ik ben al op weg!

Wat die Kommandeur nu eigenlijk bezielde om daar op Spitsbergen een ijsberg te gaan beklimmen, dat weet ik niet. Maar in ieder geval, hij deed het!"

Grootvader zuigt eens aan zijn pijpje en kijkt de jongen, die voor hem op een laag krukje zit, glimlachend aan. Jan Gijsbertszoon Kraeck heeft een hoogrode kleur van 't luisteren. Als grootvader, de oude Meyndert, aan 't vertellen slaat over de walvisvaart, is 't ook altijd zo spannend, dat je er bijna niet stil bij kan blijven zitten. En nu op deze koude wintermiddag, nu 't al wat schemeren gaat, is hij al wel bijzonder goed op dreef. Er is buitenshuis niet veel te beleven en al is De Rijp ook 's winters een drukke plaats, je kan toch beter op zo'n kille namiddag met grootvader bij het knappend haardvuur zitten en hem door een paar listige vragen een verhaal ontlokken uit de tijd, toen hij zelf nog als harpoenier op een walvisvaarder de ijszeeën bevoer.

„Toe, grootvader, en wat gebeurde er toen met die Kommandeur op die ijsberg?“ vraagt Jan Gijsbertsz. ongeduldig. „Ach, ja. . . ., dat is een vreemd verhaal, jongen,“ lacht grootvader en zuigt opnieuw zo hard aan zijn pijp, dat het knetterende geluidjes maakt en dikke rookwolken hem omringen. Dan gaat hij eerst nog omstandig in het haardvuur porren, alles om zijn kleinzoon zo lang mogelijk in 't onzekere te laten en de spanning van zijn verhaal zo hoog mogelijk op te voeren. Maar als hij Jan Gijsbertsz. dan opnieuw ongeduldig en in uiterste spanning hoort zuchten, vervolgt hij:

„Je moet dan weten, dat deze Kommandeur, Cornelis Geritszoon Ouwe Kees geheten, nogal een rumoerig heerschap was, die reeds vele avonturen beleefd had en voor geen klein geruchtje vervaard was. Hij had met zijn schip de „Gortmolen“ een gunstige visserij gehad in de buurt van de Biscayers Hoek. Die ligt helemaal in 't noorden van Spitsbergen, oostelijk van de Zuyd Baay en van het Amsterdammer Eylandt. Daar heb je wel meer van gehoord natuurlijk. Later was hij meer naar 't zuiden afgezakt, voorbij Smeerenburg, waar de Hollandse traankokerijen en pakhuizen stonden, en nog verder tot bij de Jans Baay, waar je de zeven grote ijsbergen vindt. Daar was 't, dat Kommandeur Ouwe Kees er voor 't eerst over sprak een ijsberg te beklimmen. Hij vond ze zo mooi blauw, beweerde hij.

Nu is 't waar, die zeven ijsbergen vertonen zich daar dikwijls prachtig blauwachtig, een vreemde lichte kleur, met daartussen holen en gaten van donkerder blauw, die door regen en sneeuw veroorzaakt zijn. Ik heb het zelf vaak gezien! Die bergen worden de hoogste van heel Spitsbergen geacht en ze nemen nog jaarlijks door aanvriezing van regen en sneeuw in grootte toe. Nevelwolken hangen ter halver hoogte en beneden in de schaduw er van schijnt de sneeuw grauw

en duister en er boven in de zon is diezelfde sneeuw helder blank, verblindend wit. Een prachtig gezicht.

Er kwam echter die keer niets van de ijsbergbeklimmerij en met een spijtig gezicht zag Ouwe Kees „die mooie blauwe bergen” achter zich verdwijnen. Een paar dagen later kwam hij op z'n plan terug. Het schip de „Gortmolen” was toen nog zuidelijker gekomen, voorbij 't Voorland, Behouden Haven en de Klok Baay tot bij de Slaadberg. Daar nam Ouwe Kees plotseling een dag vrijaf. Er moest 't een en ander aan het schip geklaard worden en de Kommandeur ging aan land wat kruiden zoeken. Dat deden er daar wel meer. 't Is een soort zuring, die je er vindt, maar die smaakt juist als de sla bij ons envandaar dat die berg ook de Slaadberg heet. Een drank er van gekookt is een prachtig middel tegen scheurbuik.

Nu goed, Ouwe Kees plukte dan sla of wat daarvoor doorging en plotseling kwam hij weer op z'n gedachte van enkele dagen geleden terug. Een ijsberg beklimmen! Dirck Heindricksz., z'n bootzman, was niet zo goed of hij moest mee”

Grootvader klopt zijn pijp uit. Zijn kleinzoon gaat ongeduldig verzitten.

„Nu zijn we nog even ver als net! Wat gebeurde er nu op die ijsberg?”

„Precies, dat wilde ik je juist gaan vertellen.

Toen Ouwe Kees zo een paar uur geklommen had, onderwijl zijn bootzman wijzend op de kleurenpracht rondom — daar bij de rotsen, rood, wit en geel geaderd als marmeer —, bemerkte hij, dat hij nauwelijks een mijl was gevorderd en nog geen kwart van de berg beklommen had. Hij hield zijn maat staande en keek hem peinzend aan.

— Als we zo doorgaan, sprak hij, zijn we om middernacht misschien aan de top gekomen. Ijsbergen beklimmen is toch

niet zo gemakkelijk, als ik dacht. Weet je wat? Ik heb iets gemakkelijkers gevonden. Ik laat me sullen!

— Sa, Kommandeur, dat is een goed plan, riep Dirck Heindricksz., die er allang genoeg van had, geestdriftig uit. Maar . . . dan gaan we niet omhoog, maar omlaag . . .

— Dat is ook de bedoeling, antwoordde Ouwe Kees waardig. En met die woorden zette hij zich op z'n hurken en liet zich glijden. Dat was nog eens wat anders dan het moeizaam klimmen tegen de gladde berg op. Neen maar, wat een vaart kreeg die Kommandeur! Ten slotte ging het zo snel, dat 't hem groen en geel voor de ogen werd en hij zich werkelijk angstig begon te maken. Nu zag hij dan prachtige kleuren, maar dat was ook weer niet goed. De hakken van zijn laarzen duwde hij in de sneeuw om te proberen op die

manier z'n vaart te stuiten, maar dat lukte in den beginne niet zo gemakkelijk.

Dirck Heindricksz. echter, die zag, hoe prettig en zonder moeite Ouwe Kees naar beneden gleeed, had zich eveneens op z'n hurken gezet en sulde ook omlaag. Al spoedig had hij nog groter snelheid gekregen dan zijn Kommandeur en haalde deze dan ook op zeker ogenblik in.

— Dat gaat je voorbij, Kommandeur! riep de bootsman en wuifde met zijn neusdoek. Zich van geen gevaar bewust liet hij zich steeds sneller glijden, totdat hij plotseling over een

rand van de ijsberg heengleed en pardoes in het ijskoude water van de poolzee ploffel En nu moet je je dat niet zo eenvoudig voorstellen, want je weet, dat ijsbergen soms met een vlakke wand torenhoog boven de zeespiegel uitsteken. Dirck Heindricksz. maakte dan ook een val van een punt wel dubbel zo hoog als de hoogste toren in ons land!

Ouwe Kees had zijn vaart ten slotte zo weten te minderen, dat hij eindelijk stillag en weer op de benen kon gaan staan. Hij keek een ogenblik nadenkend naar de plaats, waar de bootsman verdwenen was en mompelde toen somber: — Die zal wel nooit meer ijsbergen beklimmen

Daarop krabbelde hij, zo goed en zo kwaad als dat ging en zo snel als de gladheid het toeliet, aan de andere kant van de berg omlaag naar de plaats, waar zij een sloep vastgelegd hadden. Hij sprong in de boot en roeide als een dolleman naar zijn schip, waar hij zijn scheepsgezellen overviel met de vraag, of zij ook iets van Dirck Heindricksz., de bootsman, gezien of gehoord hadden.

Toen allen hem stom en verbaasd bleven aanstaren, sleurde hij enkele van zijn lieden mee naar de sloep en beval hun naar de ijsberg te roeien. De zeelui begonnen de ernst van de toestand in te zien en roeiden wat zij konden. Onderwijl vertelde Ouwe Kees, wat er gebeurd was.

— Vaar bij die ijsberg langs. Misschien kunnen wij hem vinden.

Maar hoe zij ook zochten, Dirck Heindricksz. was nergens meer te bespeuren. Hij was verzwolgen door de ijszee

— Die arme Dirk, merkte de stuurder van de sloep met toonloze stem op, en hij hield nog wel zo van zwemmen

— De duik zal hem te hoog geweest zijn, antwoordde een

der anderen en keek met ontzag naar de machtige berg, waar de bootsman van afgevallen was.

De Kommandeur zei niets. Hij slikte een paar maal en wreef eens door z'n korte baardje, zodat 't een raspnd geluid maakte.

— We keren terug, mannen, besloot hij toen en 't leek, of er iets in zijn stem gebroken was.

Maar welk mens zal Gods onnaspeurlijke bestiering kunnen bevatten? Juist toen zij terug wilden keren, hoorden zij roepen

— Hier ben ik, hier ben ik!

Verrast keken zij om en ja, waarlijk, daar zat Dirck Heindricksz. in een kleine uitholling van de vervaarlijke en overigens vrijwel vlakke en spiegelgladde ijsbergwand, net even boven de zeespiegel.

De Kommandeur sprongen de tranen in de ogen van ontroering en geluk. Ja, 't was een ruwe klant, die Ouwe Kees, maar zo was hij nu toch ook weer! Hij sprong rechtop in de sloep en trok zich het petje van 't hoofd.

— Geloofd zij de Heer en laat ons geen van Zijne weldaden vergeten! riep hij.

— Amen! zeiden de bootsgezellen.

Het was een bijna plechtig ogenblik. Doch veel tijd om te danken voor Gods wonderlijke redding hadden zij in dit moment niet. Snel roeiden zij weer naar de ijsberg toe om Dirck Heindricksz. van zijn koude zitplaats te verlossen. Die zat daar fris en monter met zijn benen te schommelen, de voeten bijna in zee, en zag er uit, alsof hij zojuist op een snikhete dag voor z'n plezier een bad genomen had. Hij was inderdaad in zee geploft, was echter naar de kant gezwommen en had zich op, of beter gezegd in de ijsberg in veiligheid kunnen brengen. En, wat nog 't grootste wonder was, enig ongemak scheen hij van zijn duizelingwekkende

val niet overgehouden te hebben, noch scheen hij enig nadelig gevolg van zijn onverhoedse zwempartij in 't ijszige water te ondervinden!

Ja, 't zijn harde kerels daar op de walvisvaart en Dirck Hendricksz., de bootsman — ik heb zelf nog met hem gevaren —, was wel helemaal een rare.

Maar Kommandeur Cornelis Gerritsz. Ouwe Kees heeft nooit meer zin gehad om ijsbergen te beklimmen. . . ."

Grootvader klopt zijn pijpje uit tegen z'n hand en zwijgt een ogenblik. Jan Gijsbertsz. is opgesprongen.

„Ach," roept hij uit, „dat was een prachtig verhaal. En is dat nu waar gebeurd, grootvader?"

„Ja, jongen, dat is een historisch verhaal. Trouwens, Cornelis Gerritsz. Ouwe Kees is nog altijd Kommandeur bij de walvisvangst. Hij vaart nog steeds."

„O, grootvader," zegt Jan dan na een diepe zucht en met een hevig verlangen in zijn blik, „wat zou ik toch graag ook ter Groenlandvaart meegaan! Grootvader, wilt u nu nog niet 'ns een goed woordje voor mij doen bij oom. . . . en. . . ., en bij moeder? Het is zo verschrikkelijk als ik er aan denk altijd hier in De Rijk te moeten zitten, nu als timmermansleerjongen, straks misschien als gezel of als. . . . Grootvader, ik wil naar zee, ik wil ter Groenlandvaart, net als oom en. . . . net als vader. . . ."

De grootvader knikt en 't schijnt, alsof na deze laatste woorden zijn ogen vochtig worden.

„Net als je vader. . . .," zegt hij dan bedachtzaam. „Je vader was een dapper zeeman en een moedig walvisvaarder, jongen. Je vader, mijn zoon, mijn Gijsbert. . . . God heeft niet gewild, dat hij voor ons gespaard werd, hij is gebleven daar in de onmetelijke ijsvelden, met zijn schip in de poolzee ten onder gegaan. Een van de slachtoffers van de vaart op Groenland. . . ."

Grootvader staart in 't vuur en gedachteloos speelt hij met zijn pijp.

„Je moeder kan dat niet vergeten en ik geloof niet, dat ze ooit haar toestemming zal geven om jou naar zee te laten gaan. En dan nog wel op de gevaarlijke walvisvaart! Zij heeft een hele steun aan je oom, jongen, maar zelfs als die er op aan zou dringen, geloof ik niet. . . .”

„Maar u dan, grootvader! U bent toch ook jarenlang ter Groenlandvaart getrokken. En oom Cornelis dan. . . . Ik wil geen timmerman aan wal worden, ik wil naar zeel Oom Cornelis was toch de eerste Kommandeur hier in De Rijk. . . .” Grootvader leeft op, zijn ogen tintelen.

„Ja, dat zijn ware woorden, zoon! Mijn jongens, stoere kerels. Je oom, mijn zoon, Cornelis Meyndertszoon Kraeck, was de allereerste Kommandeur, die door de inwoners hier van De Rijk op de Groenlandvaart werd uitgerust. Dat was in 1645 en zijn visserijen waren zeer gelukkig en uitmuntend gezegend. Twee jaar later ging ook je vader als Kommandeur weg. Helaas, hij keerde van die reis niet terug. . . . Dat was in '47 en jij was toen zes jaar.”

Beiden, grootvader en kleinzoon, zijn zo vol van gedachten, dat zij niet bemerken, hoe de deur van de kleine woning aan de Rechtestraat in De Rijk is opengegaan en iemand de kamer binnengetroden is. Het is Maerten Jansz., predikant te De Rijk. Hij heeft de laatste zinnen van grootvader Meyndert stil aangehoord en zegt, terwijl de twee bij het haardvuur verrast opkijken:

„God heeft het niet zo gewild, Meyndert Kraeck, en daarin moeten wij berusten. Wat de Heer doet, is welgedaan!”

Grootvader Meyndert is opgestaan en treedt verheugd op de nog jonge predikant toe.

„Welkom als altijd, domineel!” zegt hij hartelijk. „Treed na-

der en zet u bij het vuur. Het is buiten koud en ge kunt u hier warmen."

Maerten Jansz. drukt de hem toegestoken hand en trekt een zetel bij het vuur.

„Een ogenblik dan," zegt hij. „En waarover was je zo druk aan 't praten?"

„Ach, ik vertelde de jongen wat over een avontuur, dat een Kommandeur beleefd heeft ergens in 't noorden. . . .," antwoordt grootvader wat verlegen.

De predikant lacht.

„Hoe kan ik dat ook vragen! Waarover zou een oude Groenlandvaarder als jij anders vertellen dan over walvissen en ijsbergen? En Jan Gijsbertsz., luistert hij nog altijd zo graag naar die verhalen?"

„Steeds grager, dominee. De jongen wordt wat ongedurig; hij wil naar zee. Hij kan 't op het land niet langer uithouden! Hij heeft het bloed van zijn vader en van zijn grootvader. Die konden het aan wal ook nooit verkroppen."

„Ik geloof niet, dat ongeduld de Heer welgevallig is," zegt dominee rustig en wendt zich tot Jan Gijsbertsz. Hij legt op diens krullebol een smalle, doch gebruiende en sterke hand, die des te donkerder schijnt, nu zij afsteekt bij Jan's helblonde haren. „Ongedurigheid is altijd verkeerd. Driemaal sloeg Mozes op de rots en daarom juist mocht hij het beloofde land niet binnentreden. Vertrouwen moet elk mens hebben en geduldig wachten tot het ogenblik aanbreekt, dat eindelijk zijn vurigste wensen in vervulling doet gaan."

„Dat weet ik wel, dominee. Maar ik zou toch zo graag. Wat is dat nu voor mij. . . . : timmerman?"

„Hoe nu, Jan Gijsbertsz.? Zijt gij de grote Jan Adriaenszoon Leeghwater vergeten? Voorwaar, dat was toch een groot man en in den beginne ook maar een gewone, Rijperse timmerman en zoon van een timmerman. Maar hij is later een be-

roemd ingenieur geworden. Prins Maurits en zijn broeder, Frederik Hendrik, hebben dikwerf van zijn diensten gebruik gemaakt. Hij heeft de roem van Holland uitgedragen in verre gewesten, overal in 't buitenland. Hij heeft daar de lieden getoond, hoe wij Hollanders, wij Waterlanders, wij Rijpers het water konden bedwingen! Jan Adriaenzoon Leeghwater, een zoon van ons De Rijp, de droogmaker van de Beemster! Ook máár een timmerman. . . . Het is nog geen vier jaar geleden, dat hij gestorven is, en zijt ge hem nu al vergeten?"

„Neen, dat niet, dominee. Maar de een voelt zich gelukkig als timmerman en de ander. . . . wil naar zee. 't Is alles, omdat vader. . . . Anders was ik misschien reeds lang met de anderen naar Groenland gevaren. Misschien als grootvader èn dominee samen nu eens met oom spraken en met moeder?"

„Meyndert Kraeck, ik geloof, dat die kleinzoon van jou even koppig en vasthoudend is, als jij vroeger geweest bent, naar ik wel heb horen vertellen. Ik denk niet, dat je oom Cornelis veel bezwaren zal maken. 't Is je moeder, jongen. . . . Maar je grootvader en ik zullen wel eens zien!"

Jan Gijsbertsz. staat opgewonden voor de jonge predikant.

„Doét u het, dominee?"

„Ik kan je niets beloven! Maar iets anders. . . . Ik was zo juist nog bij je vriend, Marten Looten. Ik was op bezoek bij zijn vader en toen hij hoorde, dat ik nog naar hier ging, verzocht hij mij jou te vragen nog een poos naar hem te komen. Aan dat verzoek heb ik dus nu voldaan. . . . En ik zou maar tegelijk gaan, want ik hoor, meen ik, je moeder aankomen en je grootvader en ik hebben, als 'k mij niet vergis, nog iets met haar te bespreken!"

„Graag, dominee!"

Jan schiet fluks een jas aan en trekt een muts over zijn blonde krullen.

„Ach ja, Jan, en of je je snijwerk mee wilde nemen!" roept dominee nog.

Jan is al bij de deur, maar blijft op deze woorden eensklaps staan en komt aarzelend terug.

„Ik wilde u nog iets vragen, ziet u. . . . 't Is namelijk iets met dat snijwerk. Ik ben bezig uit walrus-ivoor een mesheft te snijden, een mesheft met allerlei versieringen, u weet wel, dat doen alle walvisvaarders! Nu heb ik een paar dagen geleden daarvoor een prachtig mesje van oom Cornelis gekregen. Maar. . . ."

„Wat is er dan nog te maren?"

Ook grootvader Meyndert kijkt Jan nieuwsgierig aan.

„'t Is Marten. . . . Hij zou ook zo graag een voorwerp uit balein of ivoor snijden, maar hij heeft geen goed mes. Nu had ik gedacht, als ik mijn mesje eens aan Marten gaf en zei, dat oom Cornelis dat voor hem meegebracht had. Dat is wel niet helemaal eerlijk, want 't is natuurlijk niet zo. Maar Marten had er zo op gehoopt en. . . ."

Maerten Jansz., de predikant, trekt Jan naar zich toe.

„Je moest mij dat mesje maar toevertrouwen, Jan," zegt hij.

„Dan kom ik straks nog even langs en zal ik het Marten geven. Jij behoeft dan geen verhalen te vertellen, die niet waar zijn. En ik begrijp 't, zó geven kan je het Marten niet, want dan zou hij het niet willen hebben. Dan weet hij, dat jij 't afstaat voor hem en zelf een minder goed mesje overhoudt en dan zou hij zich vreselijk ongelukkig voelen. Dan voelt hij zich nóg minderwaardiger aan de andere schepse-len; dan denkt hij, dat je 't uit medelijden doet en daar kan hij niet tegen. Is 't niet zo?"

„Ja, dominee. Maar uit medelijden geef ik het niet. Ik wil gráág geven, uit vriendschap!"

„Dat weet ik, jongen. En je zal er slechts rijker door worden. Die de arme geeft, leent de Heer! En Marten is arm, ten-

minste als je er aan denkt, hoe hij door zijn ziekte al jaren aan het bed gekluisterd is. . . . Dus, zo is 't goed afgesproken: ik kom straks nogmaals langs en geef Marten het mes!" Jan holt opgelucht de deur uit en de Rechtestraat door. Bij het raadhuis, dat nog door Leeghwater, over wie dominee het zoëven had, ontworpen is, gaat hij bij de sluis de brug over en dan dadelijk linksaf de Tuyngracht op. Daar woont Marten Looten, zijn vriend, even oud als Jan. Maar welk een verschil bestaat er tussen de beide jongens en hoe vreemd is dan ook hun vriendschap.

Jan Gijsbertszoon Kraeck, zoon van Liesbeth en Gijsbert Meyndertszoon Kraeck, is een gezonde, flinke kerel, geboren en getogen in De Rijp en op 't ogenblik leerjongen bij een timmerman en schrijnwerker. Zijn vader is al weer verscheidene jaren geleden omgekomen, toen hij als bevelvoerder van een walvisvaarder een tocht naar Spitsbergen maakte. Zijn oom, Cornelis Meyndertszoon, is nog altijd Kommandeur en ook zijn grootvader, Meyndert Kraeck, heeft destijds aan vele Groenlandvaarten deelgenomen. Dat is echter heel wat jaren geleden en was zo'n beetje in de tijd, dat de Hollanders pas aan 't walvisjagen begonnen, omstreeks 1614, toen de Noordse of Groenlandse Compagnie werd opgericht. Jan zou niets liever — wij hebben dat al bemerkt — dan in de voetsporen van zijn vader, oom en grootvader treden en ook naar zee gaan, maar het is steeds zijn moeder, Liesbeth, die zich daar met het lot voor ogen, dat haar man getroffen heeft, tegen verzet.

Marten Looten daarentegen — evenals Jan bijna dertien jaar oud, in 1641 geboren — zou al heel blij zijn, als hij zo als zijn vriend timmermansleerling zou kunnen worden. Maar Marten Looten kan niet, want een verschrikkelijke ziekte heeft hem reeds jaren geleden beide benen half verlamd en ook al is er zo nu en dan wel enige vooruitgang

merkbaar, de hoop is maar zeer gering, dat Marten ooit nog weer eens zal kunnen lopen. Overigens is Marten echter gezond en opgewekt en zijn lichamelijk gebrek is dan ook geen beletsel voor een innige vriendschap tussen de beide jongens.

Als Jan bij hem komt, vertelt deze hem altijd de laatste nieuwtjes uit hun beider geboorteplaats, De Rijk, nieuwtjes die Marten, immers meestal binnenshuis vertoevend, niet zo gemakkelijk te weten komt. Daar is altijd wel wat te vertellen uit deze bloeiende Noordhollandse plaats, daar op het Schermereiland in 't hartje van Waterland, de plaats die, om Leeghwater nog maar eens te noemen, door deze „het beste dorp in Hollandt" werd genoemd. Niet veel meer dan honderd jaar geleden stonden hier nog maar een paar huizen, maar als geen plaats in Holland is het dorp ongekend snel opgebloeid en mag thans tot een der rijkste der omgeving gerekend worden. In ruim een eeuw tijds zag men uit de hutten van de arme vissers, die hun klein bedrijf op de omliggende meren, vooral op het Beemstermeer uitoefenden, deffige koopmanshuizen en woningen groeien, voorzien van rijkdom en overvloed van alles. Zag men ook de oude spinbanen veranderen, waarin nog de grootvaders en grootmoeders van thans zo deffige families en huisgezinnen zwoegden om de kost te winnen, ploeterden van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Die spinbanen werden grote pakhuizen, voorzien van ruime zolderingen, waarin een schat aan kostelijke waren en koopmansgoederen geborgen kon worden. En in plaats van enige kleine en onooglijke schuitjes, bestemd voor de visserij in de binnenwateren, kwam er als een geschenk van de Hemel een grote menigte van zegenrijke haringbuizen en ook verschillende koopvaardij-schepen, die de inwoners geen geringe winsten brachten. Voor het toenemende aantal haringschepen werd in 1625

de eerste, grote Zuyderhaven ingericht, terwijl er drie jaar geleden, in '50, nog een tweede werd gemaakt. Toen was het Beemstermeer reeds lang drooggemaakt. Het prachtige Dorps-Raadhuis van Leeghwater met de Waag daaronder kwam er in 1630 en grotere kerken kwamen de eenvoudige plaatsen, waarin voorheen de godsdienst werd beoefend, vervangen.

En sinds enige tientallen jaren doet nu ook De Rijk mee aan de walvisvaart, die reeds bijna een halve eeuw door andere Hollandse steden uitgeoefend wordt. Ja, ja, dat De Rijk, waarin onze vrienden Jan en Marten wonen, is een rijk en welvarend dorp!

„Heb je je mesheft bij je?” is de eerste vraag, die Jan gesteld wordt, als hij bij Marten binnengekomen is.

„Ja, hier is 't,” antwoordt Jan en hij overhandigt het kunstig gesneden voorwerp aan zijn vriend.

Marten ligt als gewoonlijk uitgestrekt in een gemakkelijke houten stoel, waarin enkele kussens zijn gelegd.

„Je bent er niet erg mee opgeschoten,” verwondert hij zich.

„En ik dacht nog wel, dat je een nieuw mesje van je oom zou krijgen, speciaal voor het snijden van walvisbalein en walrus-ivoor?”

Jan weet niet goed, wat hij daarop moet zeggen en krijgt een kleur van verlegenheid.

„Marten, jongen, als ik nog eens naar Groenland ga, dan neem ik van Spitsbergen een paar prachtige stukken ivoor en balein voor je mee,” ontwijkt hij het antwoord.

„Ja, als je gaat,” overweegt Marten. „Maar hoor eens, je zegt: als ik naar Groenland ga, dan neem ik dit en dat van Spitsbergen mee. Groenland en Spitsbergen is toch niet hetzelfde?”

„Dat geloof ik toch wel. . . .,” aarzelt Jan. „Die twee stukken land zitten, meen ik, aan elkaar vast. Hoewel ik mijn

oom toch weer heb horen zeggen, dat zulks helemaal niet waar is. Maar och, vroeger noemden de walvisvaarders alles daar in 't noorden Groenland, of 't nu werkelijk Groenland of Spitsbergen of bij voorbeeld IJsland of 't Jan Mayen-eiland was. En daarom is 't ook Groenlandvaart blijven heten, al gaan ze soms op de walvisjacht in de Straat Davis of, of Nu ja, 't is toch allemaal in ieder geval vlak bij Oud en Nieuw Groenland!"

„Inderdaad, dat is zo," knikt Marten. „Ik wilde, dat ik er ook naar toe kon, dan zou er misschien nog eens een andere Marten uit De Rijk beroemd worden, al was 't dan ook geen Michielszoon!"

Jan begrijpt op wie Marten doelt.

Marten Michielszoon uit De Rijk was de eerste harpoenier, die in de open zee een walvis doodde. Hij was toen nog in dienst van de Groenlandse Compagnie en zijn Kommandeur was er maar weinig tevreden over. De compagnieën visten alleen aan land en zij hadden daartoe het alleenrecht gekregen. De Kommandeur nu vreesde, dat, als het voorbeeld van Marten Michielsz. door anderen gevolgd zou worden, het profijt voor de compagnieën aanmerkelijk zou vermindern. Want men kon nu eenmaal niemand het gebruiken en bevissen van de ruime en wijde zee verhinderen. Deze gebeurtenis viel voor in het jaar 1636 en de Kommandeur kreeg spoedig gelijk.

Als eerste krijgt de Kommandeur de Ploeger uit Jisp, niet ver van De Rijk gelegen, de smaak van het nieuwe bedrijf te pakken. Zijn tocht slaagt onder Gods zegen uitnemend en

werpt voor zijn Principalen, de eigenaren van de rederij, grote winsten af. Anderen haasten zich dan het voorbeeld na te volgen en in 1644 varen er reeds drie Kommandeurs op de nieuwe wijze van vissen naar Groenland uit, alle drie Kommandeurs uit Waterland: Cornelis Pieterszoon, ook wel Pouwele Kees genoemd, Pieter Davidszoon en Cornelis Klaeszoon Omval.

„† Een volgt op het ander,” zegt Marten als een wijs, oud mannetje. „En jouw oom Cornelis was de eerste Kommandeur uit De Rijp, die er aan mee ging doen!”

„Over oom Cornelis gesproken!” klinkt plotseling een heldere stem. „Ik heb iets voor Marten, dat die oom Cornelis meegebracht heeft.”

„Dominee, u weer terug?” vraagt Marten verbaasd. „U bent pas een goed uur geleden vertrokken.”

Hiet is inderdaad Maerten Jansz., de predikant.

„Kijk 'ns hier, Marten, daar ben ik nog even voor aangekomen. Een pracht van 'n mesje om balein en ivoor te snijden!”

„Voor voor mij?” stottert Marten en wijst dan verder sprakeloos op zijn borst.

De predikant knikt hem glimlachend toe.

„O maar, dat is, dat kan”

Marten kan geen woorden vinden om zijn geluk uit te drukken. Een echt walvisvaarders-mes, zoals ook de zeelui gebruiken om, wanneer zij zich vervelen, versierselen in het balein van walvissen te snijden.

„Wilt u Jan's oom Cornelis heel erg van harte bedanken, dominee?” brengt hij er eindelijk uit.

„Je mag Jan er zelf ook wel dankbaar voor zijn,” zegt dominee raadselachtig.

Marten kijkt van de een naar de ander. Hij begrijpt er niet veel van.

„Ach ja, Jan heeft zelf niet eens zo'n mesjel" komt hij dan plotseling op een gedachte.

„Iedereen kan niet hetzelfde hebben," antwoordt dominee.
„Trouwens voor Jan heb ik een ander geschenk. Een geschenk, dat hij zeker evenzeer op prijs zal stellen."

„Een geschenk? Voor mij?"

Nu weet ook Jan niet meer, hoe hij 't heeft.

„Ik geloof. . . ., ik gelóóf. . . ., dat je moeder het eindelijk goed zal vinden, als je het komend voorjaar met je oom ter walvisvaart gaat! Ten minste als je dat zelf wilt. . . .!"

„Of ik het wil? Of ik 't wil. . . .?"

Jan springt op en gooit zijn hoed met een hoera-geroep in de lucht.

„Ik ga ter Groenlandvaart, ik ga naar zee!"

Aan de vreugdekreten komt bijna geen einde, het is het schone besluit van een goede dag. Maar na enige tijd hebben de predikant en de jonge walvisvaarder het huis van Marten toch weer verlaten en lopen naast elkaar in flinke pas door de Rechtestraat.

„Marten was blij met z'n mes, niet dominee?" vraagt Jan.

„Zeker, Jan, en jij hebt er een nog mooier geschenk voor teruggekregen."

Het gezicht van Maerten Jansz. straalt, alsof hèm nog het meeste plezier gedaan is. Hij legt de hand op Jan's schouder en zegt:

„Maar 't zal lang niet altijd voorkomen, dat op een goede daad dadelijk een beloning volgt. Integendeel, het zal veel vaker voorkomen, dat je een goede daad moet doen zonder zo'n merkbare beloning te ontvangen. Maar dan weet je toch altijd, dat de Heer met welgevallen op je neerziet. En dat is ten slotte nog de beste beloning, die een mens krijgen kan!"

Dan nemen zij afscheid.

Alvorens Jan zich die avond ter ruste begeeft, herdenkt hij in zijn gebed dominee Maerten Jansz., dankt hij God voor het in vervulling gaan van zijn vurigste wens en smeekt hij 's Heeren hulp en oneindige goedheid af, opdat toch zijn vriend Marten, die bij anderen, bij hem, Jan zelf bij voorbeeld, zo veel tekort komt, eenmaal weer zal kunnen lopen. . . .

En dan komt morgen een nieuwe dag, over een paar dagen een nieuw jaar en dan. . . . komt Groenland! Maar voordat Jan naar de koude gewesten vertrekt, zal hij eerst nog in figuurlijke maar ook volop letterlijke zin een „heet" avontuur beleven!

HOOFDSTUK II

STRIJD MET WATER EN VUUR

Jan Gijsbertsz. is de Liefnantsbuurt doorgelopen en komt nu op het buitenpad. Hij is op weg om een klein karweitje te verrichten in de hennepmolen van Gert Duin. Zijn baas, de timmerman, heeft hem een kistje met gereedschap meegegeven, dat aan een touw bevestigd aan zijn schouder hangt. Het is de eerste keer, dat hij er alleen op uitgestuurd wordt om een karwei op te knappen en ook al is 't nu zeker, dat Jan over een paar maanden met zijn oom ter walvisvaart zal gaan en al zijn z'n gedachten dus eerder daarbij dan bij het timmermanswerk, toch is hij wel een weinig trots op de opdracht.

Hij stapt stevig door. Hier buiten het dorp voel je goed, dat er een behoorlijke bries staat. 't Is nog flink koud. Nu ja, dat mag ook wel voor de tijd van het jaar, midden winter. Het nieuwe jaar is pas begonnen, 't is nu de zesde Januari. Jan

kijkt over de winterse velden; in de verte ziet hij de Mienweid, daar aan 't eind van de Rijpersloot. Wat heeft hij daar gister op de vrije middag heerlijk geroeid met Marten Looten! Ze hebben Marten in de roeiboot gedragen, warm ingepakt, en een paar uur hebben ze op het water vertoefd. Wat heeft Marten een plezier gehad aan dit uitstapje, dat voor hem een feest betekend! Met een paar rode kleuren van gezondheid en vreugde is hij thuisgekomen.

Jan Gijsbertsz. is bij de molen. Gert Duin staat hem al op te wachten en vertelt hem precies, wat er hersteld moet worden. 't Is maar een kleinigheid; Jan's baas weet wel, waar hij hem op uitstuurt! Het werkje is zo gebeurd en Jan blijft nog even met de molenaar napraten.

„Je hebt een flink pak hennepbossen in je molen zitten, Duin,” merkt Jan op.

„Zo is 't, zoon,” antwoordt deze. „Hij zit er tot de nok toe mee vol. Maar wat anders. . . ., heb jij nog iets van oude Ant Lubbers gehoord? Ik kom niet zo vaak in 't dorp, zie je, en daarom hoor ik wel graag 'ns wat.”

„Oude Ant Lubbers?” vraagt Jan verbaasd. „Wat zou ik van haar gehoord moeten hebben?”

„Weet je dat dan niet? Ik hoorde 't vanmorgen toevallig van schipper Gerbrand. Oude Ant heeft gisteravond tegen 't donker worden een rode gloed boven De Rijk zien hangen, alsof 't ergens vreselijk brandde. Dat voorspelt weinig goeds, jong. . . ., als ik 't zo eens zeggen mag.”

„Och, ouwe-bessen-praat,” oordeelt Jan met jongensachtige oneerbiedigheid.

„Ho, ho. . . ., daar moet je niet zo lichtvaardig over praten! 't Is een slecht voorteken, dat zeg ik je. D'r bedreigt een grote ramp De Rijk, geloof mij maar.”

„Als ik u zou geloven, molenaar, zou ik even bijgelovig worden als gij zijt.”

„Noem jij 't maar bijgeloof. Er doen zich al jarenlang boze tekenen voor. Wat denk je soms, dat al die verschrikkelijke plasregens van de laatste jaren te beduiden hebben? In '48, in '50 en twee jaar geleden nog, in '51? Rondom zijn de velden onder water gelopen, het gras verging en de oogst mislukte en werd vernield! En daar tussendoor die geweldige hitte en droogte. Alles even dor en daarbij nog allerlei ongedierte op 't veld. Ook allemaal gedurende de laatste jaren. Wat was het gevolg? Alles even schaars en natuurlijk een schrikkelijk dure tijd. Neem me niet kwalijk, dat is toch wat! Boze voortekenen? Nog veel meer.

Alles vernielende watervloeden, vreselijke onweders van bliksem en donder en hevige stormwinden, drie jaar achtereen, in '50, '51 en '52. En alsof dat alles nog niet genoeg was, kwam daar ruim twee jaar geleden de zware longziekte onder 't rundvee, die grote sterfte ten gevolge had. En 't jaar daarop de besmettelijke ziekte onder de mensen, die vooral ook onder de Rijpers zoveel slachtoffers maakte. Noem je dat alles niets en denk je dat 't allemaal niets te beduiden heeft?"

„Ja, 't is wel waar . . . ,” zegt Jan aarzelend en is zijns ondanks toch onder de indruk gekomen. „Trouwens, nu je 't daarover hebt . . . Ik hoorde iets van Jacob Visser uit Graff. Toen die vorige week 's avonds op weg naar huis was, vernam hij allerlei vreemde stemmen achter zich, alsof tal van mensen jammerden en weeklaagden. Als hij omkeek, was 't stil, maar zodra liep hij weer door, of daar waren de kermende stemmen opnieuw achter hem. Hij is op een draf naar huis gelopen!"

De molenaar knikt ernstig en nadenkend.

„Zoals ik je zeg, een ramp dreigt De Rijk! En geen wonder. De mensen zijn in De Rijk te snel rijk geworden. In nog geen mensenleeftijd zijn de arme vissers rijke reders geworden,

de schamele dagloners aanzienlijke kooplieden en de kleine veeboertjes welvarende burgers. Dat is hun in 't hoofd geslagen. Voorspoed, voorspoed, overal. . . . Elke kleine onderneming gelukte en wierp de rijkste vruchten af. Ik vraag je opnieuw, wat is het gevolg geweest? De Rijpers werden zelfgenoegzaam, ze wendden zich af van God en beschouwden de Godsdienst als bijzaak. Zij dachten alles zelf te kunnen, zelf te regelen, zelf te besturen en vergaten, dat God de heerschappij over alles en allen voert. Trotse hoogmoed en weelde leidde tot overtreding van Gods geboden. Ik zonder de goeden uit, maar er zijn er velen, zéér velen, die 't niet zo nauw nemen. . . .!"

Gert Duins stem zwelt aan van verontwaardiging en toorn. Hij staat rechtop en zijn vuisten zijn gebald; hij kijkt strak ergens naar een punt achter in de polder, ver weg over de wit-uitgeslagen, winterse velden, alsof hij daar kan lezen, wat hij zegt.

„Denk maar eens aan, hoe schandelijk sommigen de dag des Heeren ontheiligen. De winkelier is bezig in zijn winkel, de koopman in zijn pakhuis, alsof 't een werkdag is; de vissers laden en lossen hun schepen, varen af en aan en zien geen verschil meer met een wereldse koopdag. De huisman bemoeit zich meer met zijn hooi dan met zijn godsdienst, de ambachtslieden zijn gewoon aan 't werk, de huisvrouwen koken en smoken als ware het een brasdag. Als zij iets buitengewoons te doen hebben, besteden zij er de rustdag aan, ten einde de andere dagen der week niet te verzuimen. Dat zou hun welstand benadelen! Maar zij vergeten hun wære welstand en Gods zegen. . . ."

Gert Duin zwijgt en schudt het hoofd.

„Ja, ik heb onze predikant, Maerten Jansz., ook al meermalen over die dingen gehoord," zegt Jan dan zacht. „Ook over 't gebruik van de bijbel. Onze voorouders, heeft do-

minee eens gezegd, zouden hun laatste geld uitgegeven hebben om een bijbel te bezitten; zij zouden alle tijd, die zij hadden kunnen vinden, besteed hebben aan de onderzoeking van het woord Gods. De tegenwoordige mensen besteden hun tijd aan ijdele beuzelingen. Zij hebben een bijbel in huis, ja, maar nemen hem nauwelijks eens per week in handen om de wil des Heeren daarin te onderzoeken. Zo sprak dominee. . . ."

„Precies, zoon," bevestigt molenaar Duin die woorden ernstig en legt zijn hand op de schouder van de jongen voor hem. „Op zeker ogenblik zal het God behagen hen als door een geweldige schok te doen ontwaken uit hun verblindheid en verdovende zwijmel. Hij heeft hen genoeg gewaarschuwd: de tekenen, die ik opnoemde. Nu komt de ramp over De Rijk en dat zal niet lang meer duren. Een ramp, die misschien een zegen zal zijn, want hij zal velen met hun geest of gedachte tot Hem en tot hun ware bestemming op aarde,

voor een eeuwige toekomst, doen wederkeren!"

Jan kijkt in gedachten omhoog naar de hemel. Hij ziet de snel voorbij jachtende wolken boven zich en rukt zich met een hoofdschudden los uit zijn somber gepeins.

„'t Gaat hard waaien, molenaar," brengt hij 't gesprek op iets anders over. „Je mag de windborden wel van de roeden afhaken en misschien de zeilen ook wel van de wieken nemen."

Gerf Duin glimlacht.

„Wilde jij een oude molenaar

raad geven, jonkie? Als 't gaat stormen zet ik de vang wel aan z'n kettingen vast. Maak je niet bezorgd!"

Dan geeft hij Jan een vriendschappelijke tik tot afscheid en verdwijnt in zijn molen.

Jan keert terug naar De Rijk en denkt er intussen aan, hoe de meeste molens een flink eind buiten 't dorp staan. Dat is gedaan tegen mogelijk brandgevaar. Het kan namelijk bij hevige storm gebeuren, dat de wieken ook zonder zeilen zo snel gaan draaien, dat de vang, die aangebracht is om de roeden in hun vaart te stuiten, ze niet kan houden. Zo'n vang is bezwaard met grote stukken hardsteen, welke door beneden aan het vangtouw te trekken en dan gelijktijdig de vangstok iets zijdelings om te halen op de as wordt gebracht. Dat aan het vangtouw trekken is zwaar werk en de molenaar moet zijn gehele gewicht er aan te pas brengen. Als de wieken nu ondanks de vang toch doordraaien, dan zegt men, dat de molen „door de vang loopt". Dan klimt de molenaar vliegensvlug naar boven en gaat zelf ook op de vang staan om het gewicht te verzwaren. Een gevaarlijk werk! De schuring van de vang op de as van de wieken wordt somtijds zo hevig, dat er een geweldige hitte ontstaat en de vonken er af springen. Dan komen de brandemmers, die altijd klaar staan, er aan te pas. Vaak echter helpt het water niet meer op een plaats, waar zoveel licht ontbrandbare voorwerpen en goederen geborgen zijn. Daarom heeft men tegen dit brandgevaar dan ook de voorzorg genomen de molens op behoorlijke afstand van het dorp te bouwen.

De beroemde Rijkse ingenieur en molenaar, Jan Adriaënsz. Leeghwater, heeft vele van de molens hier in de buurt gebouwd, weet Jan. Neen, die van Gert Duin niet, die is van een ander. Tjonge, wat heeft die Duin uitgepakt vanmiddag! Zou dat nu waar worden van die ramp over De Rijk. . . . ?

Jan is met zichzelf nog niet tot een oplossing gekomen, als

hij reeds weer terug is in 't dorp. Hij brengt zijn gereedschappen naar zijn baas, de timmerman, en is dan klaar voor die dag. Alvorens naar huis te gaan, loopt hij nog even aan bij vriend Marten.

Die blijkt nog vol te zijn van de roeiftocht van gister. Plotse-ling vraagt hij:

„Zouden we nu in plaats van over 't water te roeien niet eens onder water kunnen gaan? Daar heb ik gister steeds aan moeten denken!”

„Onder water gaan . . . ?” vraagt Jan in opperste verbazing.

„Hoe kom je daar bij, Marten?”

Nu is het de beurt van Marten zich verwonderd te tonen.

„Weet je dat dan niet? Je had 't gister nog over onze, vier jaar geleden overleden, beroemde Rijpenaar, Jan Adriaenszoon Leeghwater. Diè kon 't!”

„Daar heb ik werkelijk nog nooit iets van gehoord. Vertel eens!”

„Och, mijn vader heeft 't daar vaak met mij over gehad. Leeghwater kon inderdaad op een onnaspeurlijke manier lange tijd onder water blijven. Dat was een bijzondere kunst, waarvan hij het geheim in 't graf meegenomen heeft. Hoe hij 't geleerd heeft, weet eigenlijk niemand en behalve Jan Adriaenszoon wist ook zijn vriend, Pieter Pietersz., de geheimzinnige waterduiking uit te voeren. De „waterkunst” noemden zij het. Ze hebben zelfs een octrooi van Prins Maurits op hun uitvinding gekregen en Leeghwater heeft er zelf van gezegd, dat hij lange tijd onder water kon blijven, zijn handen en voeten kon gebruiken en schatten van de bodem op kon diepen. Dat was nog 'ns wat, hè? Dat moesten wij kunnen!”

„Heeft hij 't wel eens voorgedaan?”

„Natuurlijk. Voor Prins Maurits en voor Frederik Hendrik heeft hij zijn kunst vertoond. Dat gebeurde in 1605, het

jaar waarin De Rijp en Graff, die vroeger toch één dorp waren, afzonderlijke gemeenten werden. Het jaar daarop heeft hij 't wéér gedaan, dat was in 1606 en toen waren er heel wat meer mensen bij tegenwoordig. Dat geschiedde in Amsterdam op uitnodiging van een koopman-vroedschap ook hier uit De Rijp, Meynert Cornelisz. Salm.

Die had aan zijn Amsterdamse vrienden al de nodige staaltjes over Leeghwaters wonderlijke kunsten verteld en je begrijpt, hoe nieuwsgierig die waren dat ook eens te zien. Er waren dan ook heel wat voorname sinjeuren tegenwoordig, die 't nu eens goed wilden bekijken om vast te stellen, of ze niet bij de neus genomen werden. Daar was bij Dirck van Oss, de voornaamste man van de Beemster droogmaking, en ook iemand uit De Rijp, Jan Louwen. Dat was de grootvader van Pieter Louwen, die een paar huizen van jou af woont.

De plaats, die uitgezocht was, heette de Wetering bij Amsterdam. Het dromde er van de mensen.

— Ach, die Rijper kunstemaker komt toch niet, riep iemand uit het publiek. Die heeft ons voor de gek gehouden en ons voor niets laten komen. Hoe is 't ook mogelijk, dat iemand langer dan een paar minuten onder water blijft. Dat wij ons dat wijs hebben laten maken. . . .!

Nauwelijks echter had hij de woorden gesproken en was er een instemmend en verontwaardigd gemompel onder de menigte opgegaan, of daar maakten de nieuwsgierigen aan de buitenzijde ruim baan. Leeghwater kwam aangestapt in gezelschap van zijn vriend, Pieter Pietersz. Hij had een ruim linnen gewaad aan, waarin diepe zakken zaten. Nu zou het dan gebeuren! De mensen reikhalsden om beter te kunnen zien. . . .

Leeghwater kreeg van sinjeur Van Oss een twaalftal peren, die hij in de wijde zakken stopte, en van een ander een vel blanco papier, waarop die sinjeur, een zekere Lems, slechts

zijn naam geschreven had, opdat het niet voor een ander verwisseld kon worden. Bovendien had Leeghwater nog een blaasinstrument, een schalmei, bij zich.

Het grote moment was gekomen.

— Adieu, gij vrome burgers van Amsterdam, dit geschiedt u ter ere. Daar ga ik onder!

Met een flinke duik sprong Leeghwater in de Wetering en verdween tegelijk onder de oppervlakte. . . . Een steeds groter wordende kring rimpelde het water.

De schout en zijn rakkers hadden alle moeite om de opdringende menigte op een afstand te houden. Degenen, die achteraan stonden, duwden zo, dat de vorsten bijna te water raakten! Men zag luchtbelletjes boven komen op de plaats, waar Jan Adriaenszoon uit De Rijp onder gedoken was, doch verder gebeurde er niets. Dat duurde vijf minuten. Pieter Pietersz., die aan de kant was blijven staan, richtte om de stilte te verbreken het woord tot de omstanders.

— Nu is Jan Adriaenszoon op de bodem van de vliet, riep hij. Daar levert hij een gevecht met het water, want gemakkelijk is het niet!

Ja, dat begrepen de mensen, gemakkelijk zou het zeker niet zijn. Zij keken elkaar verontrust aan.

— Voorwaar, de kerel zal nog verdrinken, riep er een. Laat hem boven komen!

Pieter Pietersz. lachte geheimzinnig en beduidde de lieden, dat zij rustig dienden af te wachten.

Een der omstanders, een Amsterdamse olieslager, had een zandloper bij zich en riep verbaasd: — Hoe nu, het glas is al half uitgelopen? Die Rijper is reeds een kwartier uurs onder water!

— Ik ga naar huis, merkte een ander somber op. Die kunstenaar is allang verdronken, daarom komt hij niet meer

boven. En hij komt zijn leven niet weder! Wij staan voor niets te wachten.

Het was, alsof Leeghwater die woorden onder water verstaan kon en daarop gewacht had, want plotseling ging er een langgerekt en verbaasd „Aàh!” onder de toeschouwers op.

— Hoort, hóórt! riep men van alle kanten.

Inderdaad, daar klonken vanuit het water de tonen van de schalmei. Leeghwater speelde . . . onder water! Het was de 23ste Psalm, die men hoorde: „Mijn God voedt mij als mijn herder geprezen.”

De spanning steeg ten top, nadat het vers uit was. Even had men herademd, maar het duurde niet lang, of velen werden opnieuw bleek om de neus. Het scheen nu ook wel, of Leeghwater eeuwig weg zou blijven. Eindelijk . . . , eindelijk, daar dook hij op! Onder veel geplas, gespatter en geproest klom hij aan wal.

Weer was het de Amsterdamse olieslager, die geestdriftig uitriep:

— Het glas is eens uitgelopen en een half keer uit: die man is drie kwartier van een uur onder water gebleven.

Een hoera'tje ging op onder het volk, dat tot een waar gejuich aanzwelde, toen Leeghwater de twaalf peren toonde, van elk waarvan hij onder water de helft afgegeten had!

Jan Adriaensz. wenkte om stilte.

— Ik heb deze peren daarom slechts half opgegeten, opdat gijlieden niet zult denken, dat ik ze onder water weggegoorpen of in de grond gestopt heb!

Opnieuw weerklonk een gejuich, dat aanhield toen sinjeur Lems het door hem ondertekende papier toonde, waarop Leeghwater, blijkbaar niet in 't minst door het water gehinderd, de woorden had geplaatst: „Dit heb ik voor Amsterdam in de Wetering onder water geschreven.”

Pieter Pietersz. scheen het nu genoeg te vinden, want hij wierp zijn kameraad een warme mantel om de schouders en spoorde hem aan te vertrekken. Maar Leeghwater, die beweerde bijzonder veel plezier onder water gehad te hebben, wilde zijn publiek nog één vraag stellen.

— Welaan, wat dunken de luiden van de kunst?

— De kunst is goed! klonk het in koor.

Daarop stapte Leeghwater voldaan en vergenoegd in een gereedstaand rijtuig, dat spoedig uit 't oog verdwenen was. . . ."

Het is even stil in de huiskamer, als Marten Looten uitgesproken is.

„'t Is bijna niet te begrijpen!" barst Jan dan los. „Zo maar drie kwartier onder water te blijven. . . . Maar je hebt 't prachtig verteld, Marten. Ik wist niet, dat je zo goed verhalen vertellen kon!"

Marten glimlacht 'n beetje verlegen onder deze lof.

„'t Waren Rijper jongens, die Jan Adriaensz. en Pieter Pietersz., net als wij."

Jan knikt en kijkt dan verschrikt naar buiten. 't Is al geheel donker geworden. Gehaast springt hij op, neemt afscheid van Marten en spoedt zich naar huis. Optornend tegen de steeds meer aanwakkerende wind neemt hij zich voor alles omtrent die waterkunst van Leeghwater nog eens precies aan oom Cornelis te vragen. Die zal er wel meer van weten.

Er komt die avond evenwel niets van vragen, want oom Cornelis blijkt naar Amsterdam te zijn en Jan Gijsbertsz. gaat vroeg naar bed.

Hij zal misschien een paar uur geslapen hebben, als hij zacht aan de arm wordt geschud. Verschrikt slaat Jan de ogen op en ziet in 't halfduister grootvader Meyndert naast het bed staan.

Grootvader is geheel gekleed.

„Sta vlug op,” fluistert hij, „en kleed je aan.”

„Wat is er dan, grootvader?” vraagt Jan, nog niet geheel wakker.

„Kleed je eerst maar aan!” luidt het antwoord en tegelijk is de oude Meyndert al verdwenen.

Jan springt uit bed, schiet schielijk in zijn kleren en bevindt zich een paar tellen later in de huiskamer. Daar blijkt moeder ook te zijn, eveneens geheel gekleed. Grootvader staat in de geopende straatdeur. Er is veel rumoer in de Rechtestraat: hollende mensen en verwarde stemmen. Even kijkt Jan verbaasd om zich heen en dan dringt er een geluid tot hem door, dat hem met een angstige schok doet begrijpen, wat er gaande is. . . . Het gebeier van een klok!

„De brandklok!” fluistert hij en kijkt moeder Liesbeth met grote ogen aan.

Die is heel bleek en rilt. Zij wil Jan nog tegenhouden, maar deze is reeds naar grootvader gesneld en staat even later op straat.

„Jan, pas op. . . .!” roept zij hem na, doch Jan hoort haar niet meer.

Als hij voor het huis komt, drukt een hevige stormwind hem tegen grootvader aan. Hij legt de hand op diens arm en zegt met vreemde stem:

„Er is brand. . . . De voortekenen. . . . Oude Ant Lubbers heeft een vuurgloed gezien. . . . Een ramp bedreigt De Rijk. . . . Gert Duin!”

„Ja, jongen, de brandklok heeft alarm geslagen. Er is brand uitgebroken in de. . . .”

Dan zwijgt hij eensklaps en wendt zich met een ruk naar zijn kleinzoon.

„Maar hoe wéét jij dat? Je komt pas uit je bed! Gert Duin,

zeg je. Hoe weet jij, dat er in de molen van Gert Duin brand is uitgebroken?"

Jan weet daar niets van en hij heeft dat ook niet gezegd, maar er is nu geen tijd tot antwoorden. Een ploeg mannen komt aanhollen en schreeuwt hun toe:

„Ga mee, ga mee! Er is geen tijd te verliezen, alle man moet helpen!"

Grootvader en Jan hollen met hun geburen mee en onderwijl vertelt met horten en stoten een hunner tegen Jan, terwijl zijn woorden gedeeltelijk in de stormvlagen verloren gaan:

„Molen van Gert Duin door de vang gelopen, dadelijk in lichterlaaie. . . . Met die stormwind. . . . Molen vol hennep. . . . De hennepbossen vlogen door de storm voortgedreven brandend door de lucht! Kwamen op de huizen van 't dorp terecht. . . . De hele Liefnantsbuurt staat in volle vlam!"

De mannen zijn over de sluis rechtuit gelopen en duidelijk verftoont zich nu de felle vuurgloed tegen het zwart van de nachtelijke hemel. Vele anderen hebben zich inmiddels bij hen gevoegd; het gehele dorp is op de been. Overal angstige gezichten, bange vragen, gejammer en gezucht. Opnieuw slaan grootvader, Jan en de anderen een hoek om en. . . . verder kunnen zij niet! De brand heeft zich reeds verder uitgebreid en behalve de Liefnantsbuurt staan er nu ook al vele huizen van de aangrenzende Keyzersbuurt in brand. Het is een verschrikkelijk gezicht. Aangewakkerd door de felle storm lekken met angstwekkend geluid de vlammen omhoog in 't nachtelijk duister, rode en gele vuurtongen, die de omgeving helder verlichten, als ware het dag. Het is één vuurmassa. Zo nu en dan ziet men nog uit het zuidwesten, daar waar Gert Duins molen stond, als een

vurige fakkel een vlamrende hennepbos door de lucht vliegen, een vuurspuwende draak!

Grootvader en Jan willen helpen met het bluswerk. Maar er valt tegen deze vlamngloed bijna niets te ondernemen, er zijn ook geen emmers genoeg om water aan te dragen. Zij moeten werkeloos blijven toezien en kunnen slechts een enkele maal vluchtelingen helpen hun schamele, in de nood geredde stukken in karren of boten te laden. In alle verwarring trekken dan de door het vuur verdrevenen door de Rijpersloot naar de Mienweid toe of door het nog niet brandende gedeelte van het dorp naar Graff.

Daar is plotseling de molenaar, Gert Duin, in hun buurt. Iemand schijnt hem iets gevraagd te hebben, want hij antwoordt met harde stem:

„Ik had de vang met kettingen vastgelegd. Er zaten geen borden en geen zeilen op de wieken. Alles ingenomen. Toch liep de molen door de vang. En niet alleen die van mij, er zijn tal van molens door de vang gelopen. Ik heb mijn leven gewaagd, maar niets hielp. De vonken spatten er uit en in een oogwenk stond de hennep in brand. Als er niet zo'n storm gestaan had, was er misschien nog iets te redden geweest. . . .”

„Ik zeg jullie,” vervolgt hij met verheffing van stem, „dit is Gods hand! Dit is een straf, die Hij ons oplegt en die wij verdiënd hebben. Hier baat geen mensenwerk meer!”

De vlammen geven het antwoord op Gerts woorden. Gretig vinden zij steeds nieuw voedsel in de houten wanden en gevels van de huizen en meer nog in de rieten daken. Steeds verder moeten de mensen voor de brand terugwijken. Om halfelf in de nacht is het vuur in de molen uitgebroken en nog geen uur later staat bijna het gehele dorp in brand. Tal van buurten zijn reeds in de as gelegd, de Liefantsbuurt, de Keyzersbuurt, de Meelsacksbuurt. Ook heeft het vuur het

Zuydeynde aangetast en nadert op een andere plaats reeds de Middendam bij de Rechtestraat. Het gedeelte, waar het huis van de familie Kraeck staat, schijnt voorlopig nog gespaard te blijven. Overigens is 't één helse vlammenzee alomme

Een paniek heeft de mensen bevangen! Zij zien het eigen huis in brand en de huizen van hun bureu. Zij zien de pakhuizen, gevuld met hennep, teer, olie, buiswant en allerlei andere licht brandbare stoffen, in vuur en rook gehuld en horen, hoe de gevaartes met bulderend lawaai ineensorten. Het lijkt, alsof de dag des Heeren verschenen is.

Een vrouw is bevend op de knieën gevallen en steekt wenend de armen met uitgespreide handen omhoog naar de van vlammen vervulde hemel, waaruit het vuur en vonken regent.

„De grote oordeelsdag is gekomen!”

Van dat ogenblik af probeert ieder te redden, wat nog gered kan worden: kostbaarheden, meubelen, kledingstukken, doch voor alles machteloze oudjes, vaders, moeders, kinderen, zieken. Slechts nauwelijks heeft men tijd hen onder 't brandend dak vandaan te halen en aan het gevaar der verplettering te ontkomen. Deerlijk is 't om aan te zien, hoe de vertwijfelde lieden, angst en wanhoop op 't gelaat, ieder de zijnen dragend, bewusteloos van 't gevaar, half slepende, half voortrukkende, het leven zoeken te redden. Hartbrekend weerklinkt van alle kanten het gejammer en ontzettend is het om 't geloei der beesten aan te horen, die men slechts ten dele uit de brandende stallen kan redden. En tussen dit vreselijk lawaai en gekerm mengt zich het somber en angstwekkend geluid van de kleppende brandklok, tot ook de toren ten offer valt aan het vuur en de klok haar dreigende stem niet meer laat horen.

Heeft men in den beginne nog gedacht, dat het oostelijk

deel van het dorp, benoorden de vaart, dat beneden de wind ligt, gespaard zal blijven, ook die hoop gaat niet in vervulling. Men heeft daar inderhaast al wat meubelen en ander huisraad heen gebracht, doch omstreeks middernacht slaan de vlammen over naar de kerk. In 't eerst tast het vuur het hout rond de klokgaten van de toren aan en daar er geen mogelijkheid is iets te blussen, vliegen de vlammen reeds na korte tijd uit het dak en stort de toren met de klokken en het speelwerk met donderend geraas ineen. De balken ploffen neer in het brandend puin en verder vliegt het vuur naar het hart van het dorp. . . .

Wat valt er te doen? Wat valt er te helpen, te redden voor grootvader Meyndert, voor Jan Gijsbertsz. Kraeck, voor de anderen? Wat kunnen zij in deze algemene verwarring uitrichten tegen de booswichten, die zich zelfs in dit uur der verschrikking niet ontzien om hun voordeel te zoeken in de nood hunner medeburgers? Waar de laatsten kostbare zaken, hun dierbaarste bezittingen opbergen in regentonnen of in schuitjes om deze tegen het verterend vuur te bewaren, slepen enkele onverlaten, zoals men die immers overal vindt, de kostbaarheden er weer uit en trachten er mee te ontkomen.

De oude Meyndert krijgt een der laaghartige dieven te pakken en deze wenst overal elders te zijn dan in de stevige knuisten van de oude walvisvaarder.

Jan staat op dat moment op de Middendam tussen een groep tot werkeloos toekijken gedoemde burgers.

„Daar op de Tuyngracht staan ook reeds alle huizen in brand!” mompelt een hunner.

Het is alsof Jan door die woorden ruw heen en weer geschud wordt. Hij staat eensklaps te trillen op de benen. Bliksemsnel vliegt hem een ontzettende gedachte door het hoofd en tegelijkertijd heeft hij 't al op een lopen gezet.

„Waar gaat die jongen heen?“ roept er een.

„Die holt recht naar het vuur op de Tuyngracht toel“ schreeuwt een ander ontzet.

„Het is de kleinzoon van Meyndert,“ brengt een derde met schrik uit.

„Ja, voorwaar!“ herkent nu ieder hem. „'t Is Jan Gijsberts-zoon Kraeck!“

Voor men zich van de schrik hersteld heeft, is Jan reeds over de brug bij de sluis verdwenen en holt de Tuyngracht op. Links het water, rechts de brandende huizen; de vonken vliegen hem om de oren, de hitte is bijna niet te verdragen! Daar ziet hij een paar mannen, die met ware doodsverachting — want waarlijk, ieder die zich in dit oord der verschrikking durft wagen, moet de dood verachten — een bewusteloze vrouw in een schuit dragen. Jan vliegt er op toe en angst slaat hem om 't hart. Het is vrouw Looten, Martens moeder.... Een ogenblik staat hij verstijfd.

„Waar is Marten?“ stamelt hij.

Maar de mannen letten niet op zijn vraag.

„Wat doe je hier, jongen?“ schreeuwt een hunner boven het geweld der vlammen uit. „Vlug, in de schuit!“

Jan trekt hem ruw aan de arm.

„Marten!“ herhaalt hij. „Die jongen, die niet lopen kan. Is hij nog in 't huis. . . .?“

De man wendt zich al weer van hem af.

„Nee,“ roept hij en maakt aanstalten om in de schuit te springen, „die zal al wel weggehaald zijn. Ik heb niets gezien. . . .“

Doch op 'tzelfde moment voelt Jan met onontkoombare zekerheid, dat Marten zich nog in 't brandende huis moet bevinden. Hij zou zich niet weg laten brengen, zonder zijn moeder in veiligheid te weten. En z'n vader? Ja, die is deze

dag naar Scaerдам en zal pas de volgende dag terugkomen. . . .

Jan denkt niet langer na. Hij vliegt naar de voordeur van het huis en rukt deze open. Een verstikkende rook slaat hem tegemoet. Een paar sprongen door de gang, dan is hij bij de steile trap, die naar de zolder leidt. Hij hoeft niet door naar 't achterhuis om daar te zoeken. Marten zal daar niet

zijn en het is trouwens onmogelijk het achterhuis te bereiken, want het is er een hel van vlammen. Jan vliegt de trap op. Ook de zolder brandt reeds, de vlammen slaan hem tegemoet.

„Marten!” schreeuwt hij.

Een nauw hoorbare kreet uit een der hoeken doet hem voorwaarts stormen. Hij struikelt en valt languit. Zijn arm slaat op een brandende balk, de vonken vliegen om hem heen. Doch hij strompelt verder. Ja. . . ., dáár! Dat is Marten! Jan weet niet meer, wat hij doet. Daar is alleen maar de wilde gedach-

te zijn vriend te redden. Dragen kan hij hem niet meer. Hij sleept hem over de zolder. Hij struikelt telkenmale en tast van benauwdheid met de hand naar de keel. Zijn haren zijn geschroeid en telkens moet hij de vlam uit zijn kleren slaan. De trap. Hoestend trekt hij Marten naar beneden. Het bonst en bonkt op de treden en het kan niet anders of hij moet Marten bezeren. Doch er is geen andere mogelijkheid. De gang, de voordeur, de gracht. . . .

Als de twee jongens bij de waterkant voorover vallen en bewegingloos blijven liggen, stort achter hen met dof gedreun het huis in elkaar. . . .

De mannen zijn, nadat Jan het huis binnengevlogen is, roerloos blijven staan. Sprakeloos en zonder iets te kunnen doen hebben zij afgewacht. Het heeft voor Jan uren geduurd, in werkelijkheid zijn er slechts enkele minuten verlopen. Dan zien de mannen de jongens naar buiten strompelen — de een sleept de ander — en aan de grachtkant neervallen. Zij dragen hen in de schuit bij vrouw Looten en varen snel weg naar de Middendam, waar het op dat moment nog 't minste brandt. . . .

Tegen de morgen van de volgende dag is de brand geblust. Twee derde van het dorp, meer dan zeshonderd huizen, honderd pakhuizen en schuren en wat dies meer zij, is een prooi der vlammen geworden. Het is nog een wonder, dat er iets gespaard is gebleven, zoals het Raadhuis op de Middendam en aan 't eind van het dorp de haringbuizen en de andere schepen in de haven. Wel is door de hitte de teer er af gedropen, zijn de palen en touwen, waaraan ze vastlagen, verbrand, zijn zestig scheepstuigen en vier duizend netten door het vuur verteerd, maar de schepen zelf zijn behouden gebleven. De getroffen bewoners van De Rijk hebben toevlucht gezocht en gevonden bij hun geburen, inzon-

derheid bij die van het dorp Graft. De verslagenheid is ook bij de bewoners van de omliggende plaatsen groot.

In het huis van de familie Kraeck, dat met de aangrenzende huizen gespaard is gebleven, heeft zich een groep mensen verenigd. In de hoek van de kamer is een bed gespreid en daarop ligt Jan Gijsbertszoon Kraeck. Maerten Jansz., de predikant, heeft zojuist een gebed uitgesproken. „Amen,” hoort men mompelen.

Even is het stil.

„Een. . . ., een dàppere knaap.”

Het is een Rijper visser, die dat zegt en die zijn nooit zo uitbundig in hun loftuigingen. Hij wrijft tersluiks met de rug van z'n hand door de ogen om twee weerbarstige tranen, die hem over de wangen willen rollen, weg te wissen. En 't is toch maar een ruwe bonk van een kerel, die visser. . . .

Er klinkt een onderdrukt gekreun. Jan slaat de ogen op.

„Marten. . . .,” fluistert hij.

Dominee bukt zich over hem heen en knikt hem geruststellend toe.

„'t Is met Marten goed! Als God het wil, is hij al heel vlug hersteld.”

Een flauwe glimlach glijdt over Jan's gelaat.

Grootvader bijt zich op de lippen. .

„En Jan wordt ook spoedig beter,” zegt hij dan. „Over een paar maanden moet hij immers met oom Cornelis mee. . . .

Ter walvisvaart!”

Jan beweegt de arm, die stevig in verband zit, en sluit opnieuw de ogen. Om zijn mond ligt een tevreden trek.

Grootvader krijgt gelijk. Er zijn nog geen twee weken verlopen, of Jan is al weer op de been en ook Marten zit gezond en wel in een stoel. Beiden vertonen hier en daar nog wel een paar lelijke brandplekken, maar dat betert vanzelf.

De familie Looten is zolang bij de oude Meyndert en moeder Liesbeth ingetrokken en 't is dus een druk verkeer in het huis van Jan Kraeck.

Op een avond zit het gehele gezelschap bijeen en ook dominee Maerten Jansz., de graag geziene gast, ontbreekt niet. Natuurlijk gaat het gesprek over de brand.

„Zou molenaar Duin nu gelijk gehad hebben met zijn voor- tekenen, die de ramp van De Rijp aankondigden? Zouden dat werkelijk waarschuwingen Gods geweest zijn?” vraagt Jan nieuwsgierig.

„Ik durf 't niet zo maar te zeggen,” antwoordt de predikant.

„Men mag daar niet zo lichtvaardig over oordelen. Doch zeker geloof ik, dat in de brand de straffende hand des Heeren is te onderkennen. Gijlieden behoort niet tot de rijksten van het dorp. Maar hoevelen waren er niet, die trots gingen op hun rijkdom, op hun welvaart en vermogen, alsof daaraan geen verbreken zoude zijn? Zij waren naijverig op elkaar, op elkanders pracht en pronk van klederen, huizen en sieraden. Deze brand was een duidelijke en harde vingerwijzing Gods om hen indachtig te maken aan de broosheid en wisselvalligheid van hun bezit, om hen te overtuigen van de nietigheid hunner krachten. Het is hen op een verschrikkelijke manier aangetoond, dat, zodra God het behaagde het hun eenmaal verleende weder te ontnemen, geen nietig mens het op aarde verworvene zou kunnen behouden. Laat ons hopen, dat zij nu en in de toekomst hun verantwoordelijkheid nopens de hun door God verleende zegeningen zullen beseffen. Dat zij tot inkeer zijn gekomen en hun verplichting zullen kennen om het aards bezit niet aan te wenden tot eigen lust, maar slechts tot eer van God en het duurzaam geestelijk heil van zichzelf en hun naasten.

Veel, heel veel is vernietigd: behalve de woon- en pakhuizen, volgepropt met sloopstuw en velerhande marktwaren,

als granen, kaas, hennep, vlas, kardel, garen, netten, touw-
werk, lijnzaad, olie en traan, ook ettelijke hooischuren, beest-
stallingen, werkwinkelen en hekelhokken en twee molens.
Maar misschien zal alles des te sterker tot de lieden spre-
ken, nu niet alleen dat maar ook zovele bezittingen van de
geest, gebouwd in 's Heeren naam, door het vuur verteerd
zijn. Want ook de Hervormde Kerk met de toren, de klok-
ken en het speelwerk, het Predikhuis der Doopsgezinden,
het Weeshuis, het Predikants- en het Schoolhuis zijn in as
en stof verkeerd.

Nog lang zullen deze 6 en 7 Januari van ons jaar 1654 in
herinnering blijven, maar als zij als een vurig, waarschuwend
teken voor altijd in gedachte staan, dan zal de brand geen
ramp maar een zegen zijn voor de inwoners van De Rijk en
voor allen door het gehele land, die er lering uit willen en
kunnen trekken, voor de mensen van nu en straks!"

Na deze door dominee zo ernstig uitgesproken woorden
blijft het lange tijd stil in de huiskamer van de familie Kraeck.
Buiten staat een strakke sterrenhemel boven de verkoolde
ruïnes van het verbrande dorp. . . .

HOOFDSTUK III

DE EERSTE WALVIS

De dagen zijn snel voorbijgegaan en het is lente ge-
worden.

De eerste verschrikkingen van de brand in De Rijk zijn
overwonnen en reeds zijn de bewoners weer voor een deel
naar hun dorp teruggekeerd. Wie gedacht heeft, dat zij na
de verwoesting verslagen en bij de verkoolde overblijfselen
van hun woningen zijn blijven neerzitten, is verkeerd uitge-

komen. Dapper zijn zij aan 't opbouwen gegaan en reeds zijn er nieuwe huizen opgetrokken. Ook ziet men hier en daar behuizingen van steen verrijzen, de daken van pannen voorzien. De visserij, die althans wat de schepen betreft, het minst geleden heeft, wordt met ongebroken wilskracht voortgezet en ook alle noodzakelijke voorbereidselen tot de komende walvisvaart worden getroffen. Gedurende de afgelopen maanden is men onder leiding van Kommandeur Cornelis Meyndertszoon Kraeck druk doende geweest met het aan boord brengen van alle benodigdheden, zoals daar zijn de talrijke levensmiddelen en het uitgebreide vistuig. Tegen het einde van Maart is „De Gouden Leeuw” — een trotse naam voor een walvisfluit — geheel beladen en reisklaar.

De laatste dagen vliegen voor Jan Gijsbertsz. voorbij. Als kajuitwachter zal hij de reis meemaken en vol verwachting bespreekt hij met vriend Marten zijn verantwoordelijkheid op het schip. Ten slotte is 't een van de mooiste baantjes, vindt hij, want je bent de meeste tijd in de kajuit van de Kommandeur en dat is aan boord toch wel de beste plaats! Dan na enkele dagen neemt hij afscheid van moeder, van grootvader, van Marten. . . . De jongens geven elkaar lachend een hand — Jan belooft van alles mee te zullen nemen —, grootvader slaat hem stevig op de schouder, maar moeder Liesbeth kan haar tranen nauwelijks bedwingen. Zij is toch wel gewend, dat de mannen uit haar omgeving naar zee gaan. Niet voor niets zegt men hier op 't Schermereiland: als het begint te boe-ba-beè, dan verlaten de mannen hun boerderijen en trekken het zeegat uit! Wat die uitdrukking eigenlijk wil zeggen, waar die vreemde woorden vandaan komen, kan niemand meer precies verklaren, maar 't zal wel iets betekenen als: wanneer het lente wordt. Toch bewijst het wel, hoeveel mannen er sinds jaar en dag hier van de Schermereilandse dorpen, De Rijk, Graft, Schermerhorn en

de andere, naar zee trekken. Niettemin maakt moeder een paar moeilijke ogenblikken door. Zij weet maar al te goed, wat dat zeggen wil: walvisvaart. Vele maanden in 't noorden, in de ijszeeën. Wat kan er allemaal niet gebeuren? Ieder jaar weer aan keren er toch walvisvaarders niet terug? En haar man . . . , Jan's vader? Ook gebleven in het eeuwige ijs van de poolzee.

Het laatste dat zij van Jan ziet is, hoe hij naast oom Cornelis voortstapt, de plunjezak over de schouder. Steeds staat op de dag van vertrek dat beeld weer voor haar ogen. Als Jan nu maar behouden weergekeert. Hij is nog zo jong. 't Is waar, er gaan er nog jonger. Grootvader Meyndert tracht haar wat op te vrolijken door een dwaas verhaal over een walvis, die spreken kon, maar moeder Liesbeth kan niet van harte lachen.

Inmiddels is Jan aan boord gegaan van „De Gouden Leeuw”. De fluit — zoals men de scheepstypes, die voor de walvisvaart gebruikt worden, noemt — is in het ruim beballast geworden met vele honderden vaten vol zout en brak water, in welke vaten later het walvispek geborgen zal worden. Natuurlijk gaan er ook tientallen vaten met vers, zoet water mee.

Op de 3e April 1654 wordt het anker gelicht en langs Scaerдам gaat het de Zuiderzee op. Zeilend voor een gunstige wind passeert men spoedig Enckhuyzen. Na enkele dagen reeds kan oom Cornelis, de Kommandeur, aan de

Commiezen van Den Helder de paspoorten tonen en verlaat men de rede van Texel.

Het is het mooiste weer, dat men zich wensen kan, maar . . . die arme Jan Gijsbertsz. voelt zich verschrikkelijk ellendig. Hij werpt zich om en om in zijn kooi en heeft spijt als haren op zijn hoofd, dat hij De Rijk verlaten heeft. Was hij maar bij moeder gebleven en bij grootvader en bij Marten, was hij maar timmermansjongen gebleven en later netjes gezet geworden en eenmaal timmermansbaas. Hoe was hij op de gedachte gekomen walvisvaarder te worden? Ja, soms lijkt 't hem het beste om maar dood te gaan, dan is hij van alles af. . . . Want Jan Gijsbertsz. is zeeziek. . . .

Oom Cornelis is 'n keer bij hem komen kijken en heeft gelachen. Ja. . . ., gelachen. Jan heeft nooit kunnen denken, dat oom zo wreed is. Die valt hem bar tegen; een gemeen mens is hij. Och, en eigenlijk kan 't hem niets schelen, hij wil aan niets denken. . . ., z'n maag zit in zijn keel!

„Ieder die naar zee gaat, moet zeeziek worden, jong!” heeft oom Cornelis gezegd.

Of. . . . óóm Cornelis. . . .? De Kommandeur, anders niet. Hij is geen oom meer van hem, Jan wil niets meer met hem te maken hebben!

Maar na een paar dagen is Jan weer op de benen en kan weer vrolijk zijn met zijn beste, brave oom. Hij begrijpt, dat als hij werkelijk iets ernstigs had gehad, oom wel heel anders geweest zou zijn. Zeeziekte. . . ., daar moet je doorheen, anders ben je geen echte zeeman! Jan kan bij de kok een extra portie eten halen om dat lege gevoel in z'n maag weg te werken en hervat dan weer zijn gewone werkzaamheden. Hij houdt de kajuit van de Kommandeur aan kant. — „In één ding heb je gelijk gehad,” zegt Cornelis Meyndertsz. Kraeck. „Hier aan boord zijn geen ooms, hier ben ik ook

voor jou: de Kommandeur!" — En verder helpt hij met het opknappen van allerlei karweitjes.

Het weer blijft uitstekend, de wind zit in een gunstige hoek en de reis heeft een uitermate vlot verloop. Pieter Simonsz., de koksmaat, met wie Jan al op de eerste dag goede maatjes geworden is — Pieter is een jaar ouder dan Jan en komt uit Jisp —, vertelt, dat de Kommandeur bij het verlaten van de Hollandse kust zijn mannen toegesproken heeft. Jan heeft daar niets van gehoord, want hij lag op dat moment zeeziek in kooi.

„Nu ja, daar praten we niet meer over," zegt Jan, want hij wil daar liever niet meer aan herinnerd worden. „Wat heeft oom Corne . . . , ik bedoel, de Kommandeur gezegd?"

„O, de gebruikelijke toespraak," antwoordt Pieter een weinig achteloos en niet zonder trots. „Ik heb al die dingen al een keer meegemaakt. Dit is al m'n tweede reis, moet je weten!"

„Ja, ja," zegt Jan met enig ontzag.

„Wel, de Kommandeur wenste ons allen op deze vaart veel geluk en hij hoopte, dat wij, met God, behouden zouden weerkeren in goede gezondheid en wel van zinnen. Toen hebben wij hem op onze beurt veel geluk met de vangst gewenst en daarna heeft de Kommandeur een kort gebed uitgesproken, waarbij hij opnieuw de woorden in de gedachte bracht, gesproken door de predikant, van wie jullie bij het aan boord gaan afscheid genomen hebben, van Maerten Jansz."

Juist, dat herinnert Jan zich.

„Laat ons hopen," zo heeft dominee toen gezegd, „dat de almachtige God en barmhartige Vader, die hemel en aarde en alles geschapen en gemaakt heeft en nog in Zijn ondoorgrondelijke wijsheid alle dingen onderhoudt en regeert door de woorden Zijner Goddelijke kracht, deze reis, om billijke en redelijke oorzaken aangevangen, door Zijn Vaderlijke

goedertierenheid zal zegenen en gebenedijen. Want zonder Zijn genadige hulp en bijstand zijn alle menselijke voornemens en plannen ijdel en tevergeefs. Het is niet de wijsheid van de koopman, de kloekmoedigheid van de schipper of van de Kommandeur, de voorzichtigheid van de stuurman, noch ook de vlijt en de gewilligheid van het volk om hun diensten te verrichten — hoe noodzakelijk dit alles ook is —, maar het is uitsluitend de Goddelijke goedheid en genade, waardoor zegen en voorspoed verkregen kan worden. Doch bedenk wel, dat slechts de Heer in Zijn volmaakte wijsheid weet, wat voor ons arme mensen goed, nuttig of noodzakelijk is. Onderwerp u daarom bij voorbaat en in alle ootmoedigheid aan Zijn hemels welbehagen om met vaderlijke en alleen wijze hand de zegeningen zodanig te matigen, te verminderen of mogelijk ook te vermeerderen, zoals deze het meest tot Zijn Goddelijke eer en tot uw ziel en zaligheid dienen en strekken kan."

Maerten Jansz. heeft toen de handen gevouwen en tezamen met het scheepsvolk het gebed uitgesproken.

„Behoud deze mannen, o barmhartige Vader, op deze reis genadiglijk voor alle kwaad en ongeluk, voor blinde zanden, rotsen en klippen, voor verschrikkelijke onweders en tempeesten, voor het geweld en het gevaar van het ijs, drijvende gelijk bergen of gelijk eilanden in de woeste en onstuimige zee, tegen welks vreselijke zwaarte en dikte bijna niets bestand is en waardoor menig schip te enenmaal als stof verbrijzeld en vernietigd werd. En wil hun inzonderheid ook de genade verlenen, dat zij niet door het ijs als door koperen en metalen muren omsingeld en als in een gevangenis des doods besloten en benauwd worden, waardoor de reis zo gemakkelijk vruchteloos zou kunnen uitvallen en zij zelfs in zulke nood en moeilijkheid zouden kunnen geraken, dat zij ellendig zouden omkomen en vergaan. Wil hun echter in al-

les uitkomst bieden en hun een goede passagie doen verkrijgen.

Sterk ons, barmhartige hemelse Vader, van dag tot dag meer en meer in de deugd en Godzaligheid, opdat wij Uwe geduchte Majesteit, waar wij ook zijn, op welke plaats wij ook verblijven, wat ons ook overkomen moge, steeds voor ogen houden en U voortdurend met woorden en werken eren en dienen, zodat de blijdschap van Uw Goddelijke naam ons gedurig tot sterkte en vertroosting zal zijn.

Voor de zaligheid van onze zielen. Amen."

Ach, het gebed is nog veel langer geweest, maar dit is dan, wat Jan er van onthouden heeft.

Men kan nu overigens merken, dat „De Gouden Leeuw” al aardig de noordelijke streken begint te naderen, want het wordt steeds kouder. Jan kan de extra borstrok, die moeder Liesbeth hem meegegeven heeft, al best velen en ook de koksmaat komt, naar hij beweert, in een echte „walvis-stemming”. Pieter Simonsz. draagt tot groot vermaak van Jan een gedeelte van een lied voor.

„Ik ken het helemaal,” zegt hij. „Maar luister, ik zal je een stuk laten horen. Het is al een oud vers en het beschrijft, hoe de mannen van een walvisvaarder in de sloepen zijn gegaan en een walvis achterna zitten. De harpoenier staat klaar.

Of 't klaar, of graau weer is, of 't hagelt, sneeuwt of mist,

Daar wordt niet naa gezien, en nimmer tijd vergist.

Men roeit 'er recht op aan, geen roeyer durft omkyken,

Om niet door Visch of Staart, die schrik baart, te bezwyken.

Dus roept hen moedig toe, de Harpoenier, vol vuur,

't Sa Mannen wakker aan! hy is ons, binnen 't uur.

Pas op nu Stuurder, zoo, zoet, sachjes, zonder schreeuwen,

Haal uit! Courage, Sal als Turken en als Leeuwen.

Dat 's braaf! nu zijn we 'er by; zit vast: de riemen in,

De Lynen kant en klaar, dat 's weer een nieu begin.
De Harpoenier schiet toe, dat hem de beenen beeven,
Welk oorlogs Kapitein zou niet de moed begeeven?
't Harpoen zit wakker diep; daar drilt de stok 'er uit;
Dat vlyt de gasten wel. . . ."

Hier moet Pieter plotseling zijn vers onderbreken, want de kok roept hem met een rood hoofd toe, of hij soms denkt thuis te zijn en bij moeders rokken liedjes te zingen? Pieter holt schuld bewust naar de kombuis!

Het begint nu inderdaad ernst te worden.

Op de hoogte van 66 graden gekomen roept de Kommandeur zijn stuurman en harpoeniers bij zich in de kajuit. Hij vraagt hun of zij de matrozen in de afgelopen dagen genoegzaam hebben leren kennen om vast te kunnen stellen, op welke wijze ieder onder Gods zegen in de aanstaande visserij dienst kan doen. Er wordt druk gepraat, er wordt gewikt en gewogen, want dit is zeer belangrijk: een rijke walvisvangst is ten slotte het doel van de reis. Iedere zeeman wordt geacht een schip te kunnen laten zeilen, maar het walvisjagen is iets, dat boven en naast het gewone scheepswerk uitgeoefend moet worden. Daarbij moeten de juiste mannen op de juiste plaats gesteld worden. Als zij het dan eindelijk eens geworden zijn, laat de Kommandeur zijn scheepsvolk bij de grote spil verzamelen en leest hij hun de „Lijst der Bedieningen“ voor.

„Een iegelijk gelieve naarstig toe te luisteren,“ zo begint hij, „naar de uitdeling van zijn nieuwe bediening boven de gewone, die hem heden wordt opgegeven om op ons schip, genaamd „De Gouden Leeuw“, de visserij te bedienen, zo de Heere deze voor dit seizoen gelieft te zegenen.“

Dan worden de bedieningen voor het „flensen“ en voor het „afmaken“ gegeven en verneemt de bemanning, dat er in

't eerste geval vier man harpoeniers zijn op de vis, twee man aan de spektakels, drie strandsnijders — onder wie Klaes Jansz., de bootsman —, vier piekeniers of haakjespieks, vijf man aan de voorspil — de kok en de kuiper zijn daarbij — en negen man, onder anderen de timmerman, de onder-timmerman en de chirurgijn, aan de grote of achterspil. Jan Gijsbertsz., de kajuitwachter, en Pieter Simonsz., de koksmaat, zullen „Koning en Koningin” zijn en als Jan nieuwsgierig vraagt, wat dat nu precies inhoudt — want hij heeft er wel eerder van gehoord, maar 't is hem toch nog niet geheel duidelijk, waaruit zijn taak zal bestaan —, begint Pieter te lachen en zegt:

„O, dan kunnen we plezier hebben, jong! We moeten ons verkleden. Maar dat merk je wel, als 't zover is.”

„Ze kiezen voor dat baantje, geloof ik, altijd de minst bevaren zeelui uit, is 't niet?” wil Jan weten.

„Ja, maar dat zijn wij ook,” geeft Pieter eerlijk toe.

Jan kijkt zijn ogen uit; alles is zo nieuw voor hem. Zijn oom gaat de eerste keur van de sloepen nemen, waarna iedere harpoenier bij loting zijn eigen sloep en zijnsloepsbemanning krijgt toegewezen. De manschap begint zich dan geheel voor de visserij gereed te maken. De geteerde henneplijnen, die aan de harpoen — de lange werpspies met weerhaken — vastzitten, worden gesorteerd; de harpoeniers splitsen ieder hun eigen lijnen aan elkaar, die dan door de stuurder en de lijnschieter op de juiste wijze in de lijnhokken, die zich in de sloepen bevinden, opgeborgen worden. Die walvislijnen zijn elk 120 vaam lang en daar er in iedere sloep zeven lijnen zijn, heeft men de beschikking over een totaal-lengte van 840 vademen voor elke boot afzonderlijk. Een vaam of vadem is oorspronkelijk de afstand tussen de rechter- en de linkerhand bij gestrekte armen. 840 vademen bedragen ruim 1400 meter. Anderhalve kilometer, dat is een respectabele

lengte! De walvis, eenmaal geharpoeneerd, kan dan een eind wegzwemmen, zonder dat men hem los moet laten. Steeds noordelijker zeilt „De Gouden Leeuw”, het wordt immer kouder en de eerste sneeuw is reeds gevallen. Enkele dagen na de voorlezing van de Lijst der Bedieningen worden de harpoen- of ijzerkisten geopend en aan ieder wordt het door hem te gebruiken gereedschap uitgedeeld. De harpoeniers krijgen hun harpoenen, hun staartmessen en lansen — dat zijn ijzeren spiesen —, de speksnijders krijgen hun spekmessen, hun bank-, kap- en strandmessen en ook de anderen ontvangen de hun toekomende benodigdheden als stokken, wetstenen, handhaakjes, vijlen, riemen, dollen en laarzen. Het gaat bij deze uitdeling vrolijk toe; onder veel geroep, geschreeuw en gelach krijgt ieder het zijne en alle manschappen verkeren in vreugdige verwachting van de dingen, die gaan gebeuren.

„Laat nu de walvissen maar komen!” roept Jan op zeker moment overmoedig.

„Hoor die halfwassen brasem eens!” lacht Klaes Jansz., de bootsman. „Heeft u uw Koningsmantel al gekregen, Hoogheid?”

Ach ja, dat is waar ook. De koksmaat en hij zullen toch koning en koningin zijn. Waar blijven hun costuums?

„Die liggen klaar!” deelt de Kommandeur mede. „Als 't zo ver is, kunnen jullie die aantrekken.”

Tot zolang zal Jan zijn nieuwsgierigheid dus nog moeten bedwingen en hij probeert intussen zijn licht op te steken bij de bootsman. Maar ook die laat hem in 't onzekere. Klaes Jansz. zit anders vol van de ijselijkste verhalen. Je kan hem nooit met zekerheid op liegen betrappen, maar het waarschijnlijkst is, dat hij de verschrikkelijke avonturen, die hij zegt beleefd te hebben, voor het grootste deel uit zijn duim

zuigt. Ook nu heeft hij weer zo'n verhaal, maar dit is toch heus eerlijk, éérlijk waar, zegt hij.

„Ik was destijds op de nering met Kommandeur Dirk Janszoon Muizer,” zo vertelt de bootsman dan. „Ook bij Spitsbergen en ik was toen net zo'n jongmaatje als jij nu bent, misschien iets ouder. Ik kan mij goed herinneren, het was op de 2e Juni en we hadden die dag vier vissen gevangen en vier beren geschoten. Tijdens felle kou en hevige jachtsneeuw komen er vaak heel wat beren op de gevangen walvissen af, waarmee de manschap genoeg te stellen heeft. Nog diezelfde dag zagen we opnieuw een vis. „Val, vall” werd er geroepen. Je weet, dat op die roep de vissers zich in de sloepen moeten begeven. We lieten ons dus in de boten vallen en gingen de walvis na. Het was de Kommandeur zelf, die hem de harpoen in 't lijf wierp, maar met zijn reusachtige staart wist de vis bijna onmiddellijk de lijn stuk te slaan en te ontsnappen. Kort daarna harpoeneerde de stuurman een vis, die echter zo snel wegzwom, dat de sloep in razende vaart meegesleurd werd. Ongelukken konden niet uitblijven! Op een gegeven moment verdween de walvis onder 't ijs en tornden wij met de boeg omhoog tegen de

schots op. De schok was zo geweldig, dat twee mannen uit onze sloep overboord sloegen. De een was onze kuiper, Simon de Vos, en de ander was . . . ikzelf! Nu wilde het ongelukkige toeval, dat wij beiden met onze benen verward raakten in de harpoenlijn, die nog altijd aan de harpoen vastzat en dus aan de walvis. De andere mannen sprongen als het weerlicht zo snel op het ijs en nauwelijks hadden zij zich op die wijze weten te redden, of de sloep werd door het rukken van de woedende vis mee onder de schots getrokken. Dat was ons geluk — althans het mijne, zoals je zal bemerken —, want was de sloep achter de schots blijven steken, dan waren ongetwijfeld door het straktrekken der lijn onze benen er af gekneld.

Maar . . . 't zag er ondertussen nog benauwd genoeg voor ons uit en ik kréég het ook benauwd! Want in razende vaart werden wij onder de schots door het ijskoude water gesleurd. Voorop de walvis, de harpoen in 't lijf, daaraan vast de lijn, waarin wij halverwegen verward zaten, en dan aan 't eind de sloep. Het is de vreemdste optocht geweest, die ik ooit meegemaakt heb en die ook wel ooit in de poolzee vertoond zal zijn. Zo zal ik een goed eind onder water doorsleept zijn en ik dacht reeds, dat mijn laatste uurtje geslagen had, toen ik plotseling van de lijn losschoot en in dezelfde vaart, waarmee ik eerst vooruitging, nu omhoog vloog naar de oppervlakte toe. Hoewel half bewusteloos schoot het mij toch nog door de gedachte, dat ik mijn hoofd nu lelijk tegen de onderkant van de schots zou stoten en er al met al nog niet veel verder mee kwam of er veel beter op werd.

Hoe zal ik dan ook mijn verbazing beschrijven, toen ik mijn ogen open sperrende mij eensklaps opgedoken zag tussen de kameraden, die uit de sloep op de ijsschots gesprongen waren. Die stoven, toen zij mij daar plotseling in hun midden zagen verschijnen, verschrikt uit elkaar, stonden te trillen en

te beven van ontsteltenis en werden van louter ontzetting zo wit als het ijs om ons heen.

Wat was het geval? Er was in het ijs een dooigat, dat dwars door de schots heenliep en waarin ik precies terechtgekomen was, zodat ik als een duveltje uit een doosje in 't midden van het ijsveld aan de oppervlakte opdook. Een werkelijk wonderbaarlijke redding, die mij er voor gespaard heeft m'n hele verdere leven onder een ijsschots te moeten zitten. . . .

Ik werd aan boord van ons schip gehaald, van droge kleren voorzien en ondervond geen nadelige gevolgen van mijn onvrijwillige waterduiking. Doch met Simon de Vos, onze kuiper, liep 't minder gelukkig af.

De sloep werd na korte tijd vrijwel onbeschadigd teruggevonden, de lijn en de walvis zaten er nog aan vast, zodat we onze buit ten slotte toch nog binnen kregen. Maar onze arme kuiper was in de lijn verward gebleven en had reeds de geest gegeven. . . .

Ja, jong, het leven op de walvisvaart is hard en alle avonturen lopen niet even gelukkig af!"

Klaes Jansz. zwijgt en knikt eens, als is hij na zoveel jaren nog begaan met het lot van de arme kuiper. Dan stuurt hij Jan naar de kajuit en gaat ook zelf weer aan 't werk.

Als Jan 's avonds aan zijn oom vraagt, wat er nu waar is van 't verhaal van de bootsman, zegt deze:

„Ja, ja, met die kuiper, Simon de Vos, is dat precies zo gebeurd. Ik herinner mij dat, het is een bekende geschiedenis van de Kommandeur Muizer. Maar ik heb nog nooit gehoord, dat onze bootsman daar bij was. Dat dooigat in het ijs lijkt me ook. . . . Maar misschien is 't wel zo, ik was er ten slotte niet zelf bij."

En zo weet Jan nu wel, dat de avontuurlijke geschiedenis in werkelijkheid heeft plaats gevonden, maar blijft hij in 't on-

zekere omtrent het aandeel, dat Klaes Jansz. daarin gehad heeft.

Lang kan hij daar trouwens niet over nadenken, want het doel van de reis, Spitsbergen, komt in zicht! Het is nog steeds, hoewel koud, uitermate gunstig weer en alle andersluidende verhalen ten spijt kan Jan deze walvisvaart niet anders dan als een pleziertochtje beschouwen. „De Gouden Leeuw” zit nu midden tussen het losse ijs en de Kommandeur tracht open water te vinden om door de schotsen heen aan de vaste ijsvelden te geraken. Men heeft opnieuw geluk en enkele dagen nadat men Spitsbergen genaderd is, ligt „De Gouden Leeuw” aan een van de grote velden vast. Er zijn gaten in ’t ijs gehakt en daarin zijn de kabeltouwen met de neushaken verankerd. Jan mag door de kijker van oom Cornelis de omtrek afspeuren en ziet op diens aanwijzingen in de verte nog verschillende schepen liggen.

„Kijk,” zegt de Kommandeur, „daar ligt de „Gortmolen”, dat is het schip van de Kommandeur Cornelis Gerritszoon Ouwe Kees.”

„Kommandeur Ouwe Kees?” roept Jan geestdriftig uit, „die ken ik!”

Oom Cornelis kijkt hem verbaasd aan.

„Nu ja, kènnen” verklaart Jan zich nader, „grootvader Meyndert heeft mij over hem verteld. Dat was die Kommandeur, die zo graag een ijsberg wilde beklimmen en zich toen met een van zijn scheepsvolk naar beneden liet sulen!”

De Kommandeur glimlacht.

„Ja,” zegt hij, „die geschiedenis ken ik. Maar kijk eens, daar aan de andere kant, daar ligt het schip van zijn broeder. Ook al een beroemde Kommandeur van onze Hollandse walvisvaart. Dat is Cornelis Gerritszoon Jonge Kees en zijn schip heet de „Hoop op de Walvis”. En als ik mij niet vergis, zal

dat daar het nieuwe schip van Kommandeur Cornelis Claaszoon Bille zijn. Ik kan 't niet goed onderscheiden, het schip ligt te ver weg, maar ik geloof zeker, dat dat de „Roode Vos” is.”

Jan kan er niet genoeg van krijgen om door de kijker de gehele omgeving af te zoeken en hij vraagt honderd uit. Maar 't scheepsvolk heeft thans wel iets anders te doen dan zich met een nieuwsgierige kajuitwachter te bemoeien. De Kommandeur heeft twee sloepen te water gelaten, ieder met zes mannen aan boord, voorzien van zeven lijnen en drie harpoenen. Zij bevinden zich op een afstand van een musket-schot van het schip, de een aan stuurboord, de ander aan bakboord.

„Die liggen nu op brandwacht, zoals ze dat noemen,” vertelt de koksmaat nog in de gauwigheid aan Jan. „Als er een walvis in 't zicht komt, kunnen die er dadelijk op af.”

Lang praten mogen ze niet, want de gehele bemanning is in vol bedrijf en om hen niet door niets uit te voeren te hinderen is 't het beste, dat de koksmaat en de kajuitwachter maar net doen, alsof ook zij het druk hebben.

Het wachten is nu nog slechts op . . . de walvissen! En niet alleen in de beide op brandwacht zijnde sloepen is men vol gespannen aandacht, ook op 't schip zelf speurt men het water af. De Kommandeur loopt turend op het voordek heen en weer en achter op het schip loopt van stuurboord naar bakboord een der harpoeniers. Elk ogenblik kan men een walvis verwachten, want hier aan de rand van zo'n groot ijsveld is de kans daarop 't grootst. De walvis, elders onder het ijs gedoken, kan niet zolang zonder adem te halen onder water blijven en komt misschien aan deze kant van 't veld boven. In dat geval zullen de sloepen op brandwacht er dadelijk op afschieten, roeiend uit alle macht, en . . .

Ja . . . , ja . . . ! Daar is er een . . . !

Jan heeft hem tegelijk met zijn oom van 't schip af gezien en schreeuwt om 't hardst.

De vis is opgedoken, een donker heuveltje boven 't oppervlak van de zee uit. De zon blinkt op zijn natte, vette rug. Een dubbele fontein spuit hij omhoog en dat geeft een daverend geluid. Het is voor 't eerst, dat Jan dit machtige geluid hoort en het overweldigt hem meer, dan hij heeft kunnen denken. Dan is hij echter onmiddellijk weer met zijn aandacht bij de ene sloep en volgt de snelle verrichtingen van de roeiers met stijgende geestdrift.

Hij ziet, hoe de sloep de walvis steeds dichterbij nadert. Deze bemerkt niets, hoewel hij zeer scherp van gehoor is. De roeiers hebben dan ook om minder geluid te maken hun riemen omwonden met stro. De harpoenier roeit zelf mee. Dan ziet deze, dat de vis binnen werpafstand is, legt de riem neer en staat op. Voor in de sloep staat hij nu; hij buigt zich iets en plaatst de knie op een steunplankje, dat daartoe speciaal aangebracht is.

„Pas op, stuurder!” roept hij. „Zachtjes aan. . . . Haal uit!” Al zijn kracht heeft de harpoenier in zijn worp gelegd, de harpoen suist door de lucht. Geraakt. . . .! De worp is zuiver, de vis is getroffen. Verschrikt slaat deze met de staart en vliegensvlug duikt hij onder. Nu is het de beurt van de lijnschieter om waakzaam te zijn! De harpoen zit stevig in het lichaam van de getroffen walvis vast en door de enorme vaart, waarmee deze onder water wegzweemt, trekt hij de aan de harpoen bevestigde lijn met ontzettende snelheid mee. Met een rood hoofd van inspanning leidt de lijnschieter de uit het lijnhok wegrazende lijn en deze schuurt met zo'n vaart over het sloepsboord, dat het touw begint te schroeien en de blusman er gedurig water overheen plent om brand te voorkomen. De roeiers hebben de riemen ingehaald en ondanks het vieren van de lijn vliegt de sloep over

het water, voortgetrokken door de vluchtende vis. Te snel mag het vieren evenwel ook weer niet gaan en door een slag om de steven tracht men die snelheid iets te minderen. Zo tornt de sloep over de golven, soms half overeind staande, terwijl de lijnschieter nu eens viert dan weer aanhoudt en het een kunst op zichzelf is botsingen met het gevaarlijke ijs en de drijvende schotsen te vermijden.

Inmiddels poogt ook de andere op brandwacht liggende sloep zo snel mogelijk ter plaatse te komen en op „De Gouden Leeuw” heeft het „Val, vall” geklonken, waarop de bemanning in de sloepen is gesprongen, die eveneens snel naderbij geroeid worden.

Jan is aan boord gebleven. Hij staat te popelen om ook mee te doen. Helaas, dit gevaarlijke werk is nog niets voor een kajuitsjongen en hij dient zich met toekijken tevreden te stellen.

Ondanks het afhouden en minderen zijn de vijf lijnen uit het achter-lijnhok van de eerste sloep maar al te spoedig uitgelopen en bliksemsnel wordt het eind vastgemaakt aan de lijnen uit het voor-lijnhok, die men daar voor alle zekerheid bewaart en in tijd van nood, zoals nu, gebruikt. Het zal echter niet lang duren, of de walvis heeft ook die twee lijnen uitgelopen en als dan niet dadelijk aan de lijnen van een andere sloep vastgeknoopt kan worden, zal al het werk voor niets geweest zijn. Dan zal immers het laatste stuk van de zevende en laatste lijn overboord verdwijnen en is niet alleen de walvis verloren maar ook de kostbare, anderhalve kilometer lange lijnen en de harpoen. Vasthouden is vanzelfsprekend niet mogelijk. De walvis zou met zijn oerkracht de sloep mee naar de diepte trekken!

Het is dan ook geen wonder, dat de mannen van de eerste sloep luidkeels om hulp beginnen te schreeuwen. Het begint er om te spannen! Ze zijn nu zover van „De Gouden Leeuw”

verwijderd, dat Jan hen nauwelijks kan horen, maar hij ziet duidelijk hun bewegingen, hun wenken naar de tweede brandwacht-sloep. De andere, van het schip neergelaten boten zullen het zeker niet meer halen. Ofschoon de bemanningen vertwijfeld roeien, alsof het leven er van af hangt, zijn ze nog te ver weg. De lijn loopt ten einde Zal men hen op tijd bereiken . . . ?

Jan kan het niet precies onderscheiden, maar hij hoort later, dat men elkaar op 't laatste moment hulp heeft kunnen bieden. Vliegenvlug wordt het einde van de afgelopen lijnen vastgemaakt aan die van de nieuwe sloep en even herademt men. Nu heeft men weer enkele ogenblikken speling. Het blijft evenwel oppassen. Ook de lijnen van de tweede sloep gaan er aan en van een derde en van een vierde! Nog steeds is de walvis onder water. Hij is onder een groot ijsveld verdwenen, maar lang kan het toch niet meer duren, of hij moet boven komen om adem te scheppen. De mannen hebben zich in hun boten over een lengte van een kanonschot-afstand langs het ijsveld verdeeld.

Daar duikt de walvis op!

Hij is afgemat en moet ditmaal — vermoeid door de vlucht en de zwaarte der lijnen — langer boven blijven. . . . Van die gelegenheid maakt men gebruik om nog een tweede harpoen te werpen en weer vlucht de vis in de diepte van het beschermende water. 't Zijn nu al veel minder lijnen, die hij uitloopt. Zijn krachten minderen en aanmerkelijk eerder dan de eerste maal duikt hij weer op. De sloepen zwermen om hem heen. De bemanning heeft de lansen gegrepen en gaat hem daarmee te lijf. Gevaarlijke wapenen zijn dat, die lansen. Het zijn ijzeren spiesen ter lengte van zes voet, met aan de achterzijde een koker, waarin een stok van acht voet lengte gestoken wordt. Aan de voorkant zijn de lansen voorzien van een scherpe punt. Deze spiesen tracht men nu de

walvis tussen de ribben te stoten om hem op die wijze snel te doden.

Het gaat echter niet zo vlug. Herhaalde malen stuiten de lensen af op de ribben van de vis en deze probeert opnieuw door onder te duiken aan zijn belagers te ontkomen.

Dit lensen is misschien nog wel het gevaarlijkste werk van alles. De walvis, die nu pas goed bemerkte, hoe hij in 't nauw gedreven is, gaat te keer als een razende en slaat met z'n vinnen en met de reusachtige staart verwoed om zich heen. De harpoeniers, die zich ter weerszijden van hem bevinden, roepen om de verschrikkelijke slagen te ontgaan tot de roeiers en de stuurman nu eens „Strijk!” dan weer „Roei aan!” en het behendig keren en wenden levert een zeldzame aanblik op.

Nu de walvis voor de laatste maal ondergedoken is, maken de harpoeniers snel de lensen weer in orde. Zij pakken hun sloepmokertje, vijl en wetsteen, leggen de lens voor zich op de steven en slaan haar, zo zij krom gebogen is, weer recht en vijlen de punt opnieuw scherp. Inmiddels houden de sloepen koers op de plaats, waar men veronderstelt, dat de vis boven zal komen.

Inderdaad, vlakbij duikt hij op, maar.... Néén....! Wat is dat....? Niet vlakbij, maar juist onder een der sloepen komt hij omhoog! Het is de sloep, waarin Kommandeur Cornelis Kraeck zelf zich bevindt.... Als ware zij een veertje, zo wordt de boot opgelicht!

„Roei aan!” schreeuwt

de Kommandeur tot zijn mannen, maar het is reeds te laat! Een bliksemsnelle, verpletterende klap van de geweldige staart. . . . Geluid van versplinterend en brekend hout. De sloep is in stukken geslagen en met grote bogen vliegen de mannen door de lucht en komen met een smak in zee terecht. Drie van de boten roeien onmiddellijk naar de drenkelingen toe, de andere zitten nu nog verwoeder op de vis, want wat er ook gebeuren moge, de vis mag niet verloren gaan! Dat is de ongeschreven wet der poolzeeën. Zij hebben geen tijd om zich met de slachtoffers te bemoeien, maar ofschoon de hachelijke strijd met de walvis nog meer dan tevoren aller niet aflatende aandacht vraagt, gaat menigeen toch onwillekeurig door de gedachte: „. . . dat zal wel ongelukken gegeven hebben. Wie? Wie zou . . . ?”

Men heeft thans evenwel de walvis dodelijk getroffen, doch op 't laatste moment heeft deze nog kans gezien onder een ijsveld te schuiven, waar hij de lijn niet verder uitloopt. De strijd is beslecht, de walvis is gedood! Maar gewonnen is de strijd nog niet. Hoe vaak is 't immers niet gebeurd, dat een gedode walvis, die onder een ijsveld terecht kwam, toch nog verloren ging? De walvis stijgt dan namelijk in 't water en wordt omhoog tegen de onderkant van het ijs gedrukt. De warmte, die nog van hem afstraalt, doet een deel van het ijs smelten, zodat daar aan de onderzijde een holte ontstaat, waaruit men hem met geen mogelijkheid meer weg kan trekken. Na afkoeling vriest hij later natuurlijk geheel vast. Zonder uitstel scharen de sloepen zich achter elkaar en met verenigde krachten probeert men de vis vanonder het ijs vandaan te trekken. Dat is echter gemakkelijker gezegd dan gedaan. Uit alle macht wordt er geroeid, de lijnen staan strak en toch. . . . Maar als zij dan plotseling in een der sloepen hun Kommandeur zien staan, nog druipend van water maar ongedeerd, die met de armen zwaait en hun toeroept: „Allen

gered! Alles recht!" ja, dan schijnt het werk opeens minder moeilijk en, terwijl een hoera'tje weerklinkt, schiet de walvis onder het ijs uit!

Nu hij geheel aan de oppervlakte drijft, kan men eerst zien, welk een geweldig dier het is.

„Geluk, Kommandeur, geluk met de vis!" roept men van alle kanten.

„U ook zo mannen al te maal," luidt het antwoord, want ook de manschap heeft ten slotte belang bij de vangst.

Het dier is gekanteld en drijft met z'n buik omhoog. Het eerste werk is nu de lijnen weer binnenboord te halen en de lensen uit het walvislichaam te trekken. De meeste moeite kost het nog de harpoenen uit te snijden en daartoe moet men het dier nog weer wat terug doen kantelen. En een walvis is nu eenmaal geen goudvisje, waarmee men kan doen wat men wil. Maar eindelijk is 't dan toch zover, dat de speksnijder kan komen. Die roept om z'n staartmes en ondanks de koude warm van inspanning snijdt hij de reusachtige staart van het lichaam. Tevens snijdt hij een tweetal gaten in de zijvinnen, die dan met een vintouw over de buik tezamen gebonden worden om geen water te scheppen en bij het wegslepen geen tegenstand te bieden. Dat wegslepen geschiedt achterste voor, want de bek van de dode vis staat open en in die bek zou een sloep kunnen wenden en keren. Op die wijze zou hij dus bezwaarlijk vooruit te krijgen zijn: die bek zou te veel water vangen en te veel tegendruk veroorzaken. De speksnijder heeft derhalve een opening gesneden aan de staartkant, waardoor een boegseertouw wordt gestoken, bevestigd aan al de sloepen, die de walvis nu in triomf naar het schip slepen.

Daar staan, leunend over de verschansing, de kajuitwachter en de koksmat en zien de stoet langzaam naar „De Gouden Leeuw" varen. Het is een prachtig gezicht en het is dan ook

geen wonder, dat de jongens in vervoering raken. Het doet Pieter Simonsz., de koksmaat, plotseling iets te binnen schieten.

„Ik ken nog een ander stuk van dat vers, dat ik je een paar dagen geleden opgezegd heb,” vertelt hij en steekt tegelijk van wal.

„Nu Mannen hy is dood; eer men aan 't snyen, 't scheuren
Kan komen, moeten eerst de Vinnen vlak op 't lyf
Met touwen vast gesort. Neem 't Spekmes, dat is styf
Twee voeten lang, en 't hegt, zoo lang een man kan vaamen;
Sny af de Staart, door 't lid moet gy het netjes raamen.
Een gat nu door den stuit, en steekt 'er 't sleeptou door.
Wy moeten met hem heen, maar 't achter end moet voor.
Boegseer hem nu aan boord; doch 't wil zoo luttel schieten,
Een onverduldig volk, zou 't ligtelyk verdrieten.”

„Nu, dat is prachtig, hoor,” zegt Jan bewonderend. „En je kent dat allemaal maar uit 't hoofd!”

Hij kijkt nog eens naar de steeds dichterbij komende sloepen en maakt een luchtsprong van plezier. Hij slaat Pieter Simonsz. op de schouder en op de gevangen walvis wijzende roept hij:

„Dat hebben we toch maar prachtig geleverd, Pieter!”

De koksmaat kijkt Jan Gijsbertsz. even met opgetrokken wenkbrauwen aan en antwoordt dan:

„Ja, we hebben er wel véél aan gedaan!”

Waarop de beide jongens in zo'n schaterend gelach uitbarsten, dat de mannen in de sloepen, die nu vlak tegen „De Gouden Leeuw” aanliggen, omhoog kijken en onwillekeurig beginnen mee te lachen, al weten zij niet, waarom die kajuitwachter en die koksmaat zo'n plezier hebben. . . .

Maar het lachen is nog niet voorbij die dag. Eindelijk is het ogenblik gekomen, waarnaar Jan zo nieuwsgierig uitgekeken heeft: de koksmaat en hij worden koningin en koning. Dat wil zeggen, Jan is een spèk-koning en van onder tot boven driipt hij van 't vet. Hij heeft nu wel wat anders te doen dan te lachen, maar toch, als hij naar Pieter kijkt, schiet hij ondanks alles steeds opnieuw in een proestbui. Die ziet er dan ook wel allerpotstierlijkst uit!

't Is zo gegaan. . . .

De walvis is aan 't schip vastgemaakt en een weinig boven water gehesen, het achtereind met een ankertakel bevestigd aan de fokkemast en van voren opgehaald aan het grote want. Daar er geen andere walvis in 't zicht is, kan men dadelijk overgaan tot het flensen, het snijden van de vis. De opperspeksnijder is daartoe met zijn helpers, allen gelaarsd en gespoord vanwege de gladde huid van de vis en gewapend met lange messen, op de gevangen zeereus gestapt en snijdt het spek in repen van een halve meter van diens lichaam. Met takels worden die repen aan boord gehesen en de manschappen, die aan de windbomen staan te draaien, moedigen zichzelf aan met vrolijk gezang. 't Is geen peulschilletje, dit naar boven hijsen, want de spekrepn wegen soms wel meer dan tweehonderd pond! Eenmaal aan boord wordt door de strandsnijders het eerste vuil verwijderd. Strandsnijders, ja, zo noemt men hen nog steeds, ofschoon ze niet meer op 't strand staan te snijden. Dat gebeurde vroeger zonder uitzondering en geschiedt tegenwoordig ook nog wel. Maar hier op „De Gouden Leeuw” snijdt men het spek aan boord. Het gezuiverde spek wordt vervolgens door de piekeniers met hun haakjepieks, lange stokken met scherpe, kromme haken aan 't eind, door het flensgat in 't ruim gewerkt en daar komen dan de koning en de koningin er aan te pas.

Zij hebben van de Kommandeur hun costuums uitgereikt gekregen en als Jan even later Pietermaat onwennig in een vuurrode mantel ziet staan, een met goudpapier beplakt kartonnen kroontje op 't hoofd, kan hij bijna van 't lachen niet tot bedaren komen. Maar op zijn beurt schatert Pieter het uit, als hij Jan aankijkt en deze begrijpt, dat hij er even potsierlijk moet uitzien als de koksmaat. Stutig wandelen zij dan over 't dek en van alle kanten worden zij vrolijk toegeroepen. De kwinkslagen zijn niet van de lucht.

„Opzij, opzij, voor Hunne Majesteiten!” wordt er geroepen en eerbiedig maken allen een buiging, wanneer Jan en Pieter zich bewust van hun waardigheid voorbij schrijden.

Het is bij het speksnijden een oud gebruik, dat koning en koningin zijn, en geen walvisvaarder zou er gaarne mee breken. Het dient nergens toe, het heeft in 't geheel geen nut, maar 't is nu eenmaal het vrolijke hoogtepunt bij het flensen en dat is voldoende reden. Bastal

„'n Paar mooie malle mokken om poespas van te maken!” lacht een der zeelui.

Koning Jan kijkt hem bestraffend aan. Dat is toch geen taal tegen zo'n edel heer als hij is. Malle mokken, zo noemt men de vogels, die thans in groten getale om het schip vliegen en op de afval van de walvis azen. Soms wordt er een gedood en dan gebraden als „poespas” gegeten. Maar ook Jan kan zijn waardigheid niet langer bewaren, wanneer even later Pieter over de slippen van zijn lange mantel struikelt en languit op het dek valt met zijn neus midden in een stuk walvisspek. Verwezen kijkt hij op en als de zeelui z'n verbouwereerde gezicht zien, waar de traan en het vet van af druipt, rollen zij door elkaar van plezier en slaan zich op de dijnen van pret.

Dan krijgen de jongens een stortvloed van plagerijen te verduren en de arme koning en koningin moeten het ruim in

vluchten om er aan te ontkomen. Daar is trouwens hun plaats en 't duurt ook niet lang, of zij zijn hun fraaie costuums bijna vergeten. Het door de piekeniers in het ruim geworpen spek moeten zij verder wegbergen en al spoedig zijn zij zo van het vet doordrenkt, dat de traan uit hun costuums druipt. Pieter staat het kroontje vreemd weggezakt op het voorhoofd en Jan heeft de mantel terzijde gegooid. Hij heeft het te warm! En dat hier in de poolzee. . . .

Als 't eerste werk gedaan is, als ook de meterslange baarden uit de bek van de walvis gesneden zijn — en aan 't loshakken van die kostbare baleinen, die vreemde aangroeisels aan de bovenkaak, zijn tientallen mannen gewapend met baardbijlen ingespannen bezigt —, wordt er eerst gegeten. De Kommandeur dankt in zijn gebed de goedgunstigheid van de Allerhoogste en smeekt Zijn zegen af voor een even voorspoedige vangst als tot dusver. De mannen staan blootshoofd stil en eerbiedig naar de woorden van hun Kommandeur te luisteren, want als iemand het weet, dan weet elke ruwe zeebonk van een walvisvaarder het: zonder de zegen des Heeren vaart geen mens wel. Zij merken het immers bijna ieder uur van de dag, hun leven is in Gods hand en slechts het niet te schokken vertrouwen in Hem, in Zijn wijsheid, doet hen dagelijks de verschrikkelijkste gevaren zonder angst tegemoet treden.

Er liggen reeds weer twee sloepen op brandwacht, maar nog steeds laat zich geen nieuwe walvis zien en kan men aan boord dus verder gaan met het volgende deel der bewerking. Het spek wordt daartoe weer naar boven en aan dek gebracht en 't is de Kommandeur, die zijn volk tot nieuwe werklust aanspoort.

„Sa mannen, rangeer, rangeer elk op zijn post! Lustig, bootzman, strijk af de karnaat en zet op!”

Het spek komt nu op de zogenaamde bank en een dozijn mannen gaat aan 't snijden en aan 't hakken.

„Spek op staart!” hoort men zeggen. „Spek op bank!”

Het in kleine stukken gehakte walvispek gaat opnieuw naar 't ruim.

„Boven hou, strijk spek afl!” roepen de ruimgasten en door een goot glijden dan de hachjes, zoals het scheepsvolk de stukken noemt, naar beneden. Daar worden zij onder toezicht van de opperkuiper in de vaten gestouwd, waaruit nu het zoute water, waarmee zij indertijd bij het vertrek uit De Rijp gevuld waren, verwijderd is. Het is de taak van de koning, van onze Jan Gijsbertsz., om de spekhachjes flink stevig in de vaten aan te drukken, die ten slotte door de kuiper gesloten worden.

Nog laat op die dag is men bezig met het schoonschrobben van het schip en er moeten heel wat zwabbers, dweilen en bezems aan te pas komen, eer het dek goed en wel van alle vet en traan gereinigd is. Het mag dan ook geen verwondering baren, dat Jan die avond stijf in alle ledematen in z'n kooi valt. Alle spieren doen hem pijn en zo in en in vermoeid heeft hij zich nog nooit gevoeld. Maar hij is tevreden en hij heeft er geen spijt meer van — zoals in de ogenblikken toen hij zeeziek was —, dat hij kajuitwachter op een walvisvaarder is geworden.

Ook Kommandeur Cornelis Meyndertsz. Kraeck is tevreden. De eerste walvis is er en er zullen er nog vele moeten volgen, alvorens zij de terugreis naar Holland zullen aanvaarden. Doch een goed begin is 't halve werk, ook bij de walvisvaart!

Ernstig vouwt hij voor 't slapen gaan de handen en sluit de ogen.

„Getrouwe God en Hemelse Vader,” bidt hij. „Wil ons in deze uiterste hoek van de wereld gedurig met Uw goedheid

bijblijven en laat het licht van Uwe genade ons altijd vergezellen, opdat hetzij dat wij waken, hetzij dat wij slapen, wij altijd veilig onder Uw vleugelen mogen schuilen. En nu wij ons na een wijl gearbeid te hebben ter ruste begeven om onze moede leden door de slaap te verfrissen, wil, o Vader, die nooit slaapt of slumert, Uw Goddelijke hoede en toezicht over ons houden, opdat wij in stilheid onder de vleugelen van Uw grootmachtige voorzienigheid rustende weer gereed zullen zijn om met hernieuwde krachten ons werk in ware Godzaligheid te hervatten.

Bewaar ons voor hoge golven, vreselijke stormwinden en voor 't verschrikkelijk ijs, dat als bergen van metaal ons schip in een ogenblik kan verpletteren. Wees Gij onze Stuurman en ons Peillood en geleidt ons in deze woeste ijszee op een goede en veilige plaats. Amen."

Rust heerst er op het gehele schip: „De Gouden Leeuw" slaapt. . . .

Maar ergens in een kooi woelt de bootsman. Hij kan de slaap niet vatten en gooit zich om en om. Klaes Jansz. heeft de kajuitwachter en de koksmaat beloofd hun morgen een verhaal te vertellen, als de werkzaamheden dat tenminste toelaten. En nu weet hij niet wat te verzinnen. Het moet natuurlijk een ècht wáár gebeurd verhaal zijn, maar Jan en Pieter zijn zo achterdochtig, waar het des bootsmans verhalen betreft. . . . Echt waar, nu ja. . . . h'm. . . . Wie zou het aandurven Klaes Jansz.' heus zèlf beleefde avonturen niet te geloven?

Eindelijk meent hij iets gevonden te hebben en dan wordt het ook in de kooi van de bootsman rustig. En slechts de wacht op 't schip waakt. . . .

Daar slapen enige tientallen mannen tussen de ijsschotsen en ijsvelden van Spitsbergen, een groep echte, Hollandse kerels, walvisvaarders, die bang zijn voor niets en niemand en

slechts het hoofd buigen voor Hem, die overal aanwezig is. In de poelnacht glimlachen duizenden sterren aan de donkere hemel. Zij kijken neer op het eeuwige ijs en op dat kleine, donkere vlekje daartussen: „De Gouden Leeuw” . . .

HOOFDSTUK IV

HET VERHAAL VAN DE BOOTSMAN

Het was in het jaar 1629 in de maand September en ik bevond mij, vijftienjarige knaap zijnde, als kajuitwachter aan boord van de walvisvaarder „De vergulde Roseboom” onder Kommandeur Taade Jurgensz. Wij hadden een gunstige reis gehad en een gezegende vangst. In de wateren rond Spitsbergen, voornamelijk in de buurt van de Zuyd Kaap van het Noord Oosterland, daar vlak bij de Straat van Hinlopen, ook wel het Waigat genoemd, hadden wij verscheidene vissen gevangen en wij bereidden ons langzamerhand voor op de terugtocht. Waarom wij al niet vertrokken waren, begreep niemand recht goed, maar Taade Jurgensz., overigens een beste, brave Kommandeur, was waar het de walvisvangst betrof verdraaid eigenwijs. Hij had zich nu eenmaal in 't hoofd gezet om nog minstens drie vissen te bemachtigen en hoewel wij bijna geen vaten meer hadden om 't spek te verstouwen, toch moésten die drie vissen er komen. Daar hielp geen lief Kommandeurtje aan! Maar hoe gunstig de visserij in den beginne ook verlopen was, thans schenen de walvissen plotseling uitgestorven te zijn, want reeds gedurende vele dagen hadden wij er geen in zicht gekregen. De mannen, die op brandwacht lagen, verveelden zich hopeloos en verdeden de tijd met het sierlijk snijden van tabaksdozen uit stukken balein.

Maar dat alles heeft met mijn verhaal maar weinig te maken en ik kan jullie dan ook wel vertellen, dat wij later inderdaad nog drie flinke walvissen binnen boord kregen. Taade Jurgensz. had z'n zin en kon zich tevreden op de borst slaan. Het gebeurde echter op een van die stille dagen voor 't nog zover was. Door 't lange nietsdoen kreeg ik lust m'n ledematen 'ns wat oefening te geven en een eindweegs te gaan roeien. Dat zou mij ook lekker warm maken, want 't begon al behoorlijk koud te worden. Ik stapte in een kleine boot, die wij bij ons hadden, en roeide een flink stuk langs een der ijsvelden. Ik moet eerlijk zeggen, dat 't geschiedde zonder verlof van de Kommandeur, maar ja, als je jong bent en je verveelt je, dan kom je wel eens tot ongehoorzame dingen! In gedachten, en ook omdat ik er plezier in had, was ik verder weggeroeid dan ik oorspronkelijk van plan was en had mij een aardig eind van ons schip verwijderd. Er stond bijna geen wind, maar niettemin was de temperatuur laag en de koude prikkelde m'n huid en deed mijn wangen stijf worden. Om lippen en wangen in beweging te houden floot ik een vrolijk deuntje, maar plotseling bleven de tonen mij tussen de tanden steken. Mijn aandacht was getrokken door een betrekkelijk kleine ijsschots, die er op zichzelf niet ongevoen uitzag, maar waarop zich in 't midden iets bevond, dat mij de ogen wijd deed opensperren.

Zag ik het goed? Vergiste ik mij niet? Was dat. . . . een beer? Voorzichtig roeide ik naderbij en toen ik om beter te kunnen zien rechtop in de boot ging staan, kreeg ik de bevestiging van mijn vermoeden! Het was inderdaad een beer, een enorme knaap van een witte ijsbeer! Hij lag daar zo vreemd, zo eigenaardig, alsof. . . . , ja, 't kon niet anders. . . . , alsof hij dood was.

Het bloed tintelde in mijn aderen. Als dat eens waar was! Wat zouden zij mij op „De vergulde Roseboom” benijden,

wanneer ik die als jachtbuit mee naar 't schip zou brengen. Hij zou niet gemakkelijk weg te slepen zijn, zo'n ijsbeer had maar geen gewicht! Maar, och kom, het ijs was glad en dat zou 't karwei heel wat vergemakkelijken. Al die gedachten vlogen mij als één geheel door het hoofd en de wens met een echte beer — en wat voor 'n reus! — op 't schip weer te keren was de vader van mijn volgende ondoordachte handelingen.

„Kijk die Klaes Jansz. eens,” zou het scheepsvolk zeggen. „Moet je die kajuitwachter zien! Vijftien jaar is hij en die brengt zo maar ijsberen aan boord. Zo maar, alsof 't niets te betekenen heeft. Ik heb altijd wel gezegd, van die kajuitwachter kan je alles verwachten. 't Zou mij niets verwonderen, als hij een volgende reis als Kommandeur zou maken!” Ja, ja, dat zouden ze zeggen. Tenminste dat dacht ik. Ik zou er dan onverschillig bij staan, m'n schouders ophalen en vragen, waarom zij zo'n drukte maken.

„Zo'n ijsbeertje vangen?” zou ik zeggen. „Och, beste mensen, wat heeft dat nu om 't lijf? Daar gebruik ik niet eens alle twee m'n handen voor!”

Het volk zou over het dek rollen van ontzag en inwendig zou ik natuurlijk gloeien van trots. . . . Ik, Klaes Jansz., de held van de dag!

Inmiddels was ik met mijn roeiboot zo dicht de schots genaderd, dat de steven tegen het ijs stootte. Er gebeurde niets. Met m'n sloepsriem sloeg ik enige malen op het ijs en maakte zoveel lawaai als ik kon. Er gebeurde nog niets.

Zie je wel, die beer was dood, op de een of andere onverklaarbare manier op die ijsschots gestorven! Wat 'n buitenkansje. . . . Ik had nu alle voorzichtigheid uit het oog verloren, sprong op de schots en holde naar de dood-gewaande beer toe. Ik pakte hem stevig bij een der achterpoten om te onderzoeken, of ik hem gemakkelijk weg zou kunnen sle-

pen en . . . met een verschrikkelijk gebrul sprong de beer overeind!

Dat was nu wel het laatste, waar ik op gerekend had. De beer was in 't geheel niet dood, hij had slechts geslapen of zich slapende gehouden en had zich van al het lawaai niets aangetrokken. Verstijfd van schrik was ik niet in staat een voet te verzetten. De beer stond enkele ogenblikken even roerloos als ik en keek mij vals-loensend aan. Toen trok hij z'n bovenlip op, z'n neus rimpelde en hij toonde mij kwaadaardig zijn vervaarlijk gebit. Eensklaps ging hij op de achterpoten overeind staan en liet zich met z'n volle gewicht bovenop mij vallen. Slechts doordat ik op het allerlaatste moment een stap achteruit gedaan had, voorkwam ik, dat ik onmiddellijk op de grond geworpen werd en onder het monster terechtkwam. Toch begreep ik, dat het met mij gedaan was. Ik voelde de hete adem van het ondier in mijn gezicht, ik was ongewapend en mijn kameraden van 't schip waren ver weg. Redding was dus niet mogelijk. . . . Het was met mij gebeurd. . . .

En toen. . . ., toen kwam er plotseling hulp. En wel op zo'n verwonderlijke en niet te geloven wijze, dat ik het bijna niet durf te vertellen. . . . En dat wil heel wat zeggen!

Laat ik echter een poging doen het zo geloofwaardig mogelijk te verhalen.

Juist op het moment, dat de beer zijn muil opensperde en aanstalten maakte mij te versiinden, werd er met zoveel kracht tegen de onderkant van de ijsschots geslagen, dat deze met de beer en met mij de lucht invloog, hij naar de ene kant en ik naar de andere kant. De klap was zo hevig geweest, dat ik zeker enige tientallen meters het luchtruim inzilde. Het kon niet anders, of dit moest het werk van een van die oersterke walvissen zijn. En ja hoor, toen ik over het hoogtepunt heen weer naar beneden viel, zag ik onder mij

een reusachtige walvis liggen, die in vrolijke afwachting de enorme bek opengesperd hield. Ik kon 't in de gauwigheid natuurlijk niet zo goed zien, maar het leek wel, of hij olijk glimlachte! In ieder geval was ik van de regen in de drup terechtgekomen. Nauwelijks was ik van de woedende ijsbeer verlost of ik verzeilde regelrecht tussen de kaken van een walvis!

Met een doffe smak kwam ik dan ook in de donkere muiŧ terecht en het is maar goed, dat walvisspek lekker zacht is, want anders had ik mij na m'n metershoge val lelijk bezeerd. Nochtans voelde ik mij even verdoofd en moet ik enkele ogenblikken bewusteloos hebben gelegen. Toen ik mijn ogen open deed, zag ik voor mij licht: de bek van de walvis stond open en voor zijn bek lag. . . . mijn roeiboot! Zo goed en zo kwaad als dat ging, strompelde ik tussen de baleinbaarden door en sprong in de sloep, waar ik sprakeeloos op een der banken viel. De walvis moest met mij weggezwoommen zijn en had mij netjes in zijn bek naar m'n boot gebracht! Van de ijsbeer was in geen velden of wegen meer iets te bespeuren. . . .

Nog was ik niet van mijn verbazing bekomen, toen de walvis zich reeds weer omgekeerd had, wegzwom en na een enorme dubbele fontein omhoog gespoten te hebben onderdook. Ik schreef het aan gezichtsbedrog toe, dat ik meende gezien te hebben, dat hij, voor hij onder water verdween, vriendelijk tegen mij knipoogde, als wilde hij mij goedendag zeggen en het beste toewensen! Snel greep ik daarop de riemen en roeide, zo vlug ik kon, naar „De vergulde Roseboom” terug.

Eenmaal weer het veilige dek onder de voeten hebbende vertelde ik het verzamelde scheepsvolk mijn avonturen. Niemand wilde mij evenwel geloven. Men schaterde het uit, vond het wel een goed verhaal, maar dacht er niet aan enig geloof aan mijn woorden te hechten!

„Die kajuitwachter wil ons wat wijsmaken,” zo sprak men. „Je hebt zeker gedroomd, Klaesjel!”

Ook de Kommandeur schudde vermanend het hoofd.

„Sprookjes moet je maar aan kleine kinderen vertellen, kajuitwachter,” zei hij. „De mannen op brandwacht hebben in geen dagen een walvis gezien en zo'n vreemde, zoals jij beweert ontmoet te hebben, zal ons ook wel nooit onder ogen komen.”

Het ergste was — althans in dit verband, want aan de andere kant was 't natuurlijk wel prettig —, dat ik schrammetje noch buil had opgelopen en dus ook op die manier de waarheid van mijn woorden niet kon bewijzen. Toen ik evenwel toch volhield en hen op alle mogelijke manieren probeerde te overtuigen, maakte het scheepsvolk zich kwaad, schold mij voor leugenaar en de Kommandeur verwees mij naar de kajuit. Daar liet hij mij een paar extra zware karweitjes uitvoeren, omdat ik, zoals hij zei, „hardnekkig bleef in 't verzinnen van verhalen en onaardig in 't doorzetten van grappenmakerijen.”

Zo liep dit avontuur af en ik zou de gehele geschiedenis misschien glad vergeten zijn — want later beleefde ik nog veel wonderlijker avonturen! —, als ik er niet na vele jaren onverwacht weer aan herinnerd was geworden.

Er moeten echter in tussentijd wel een dozijn jaren voorbij gegaan zijn, want ik was toen al bootsman geworden op de „Gevulde Spekton”, welke walvisfluit, toen de gebeurtenis plaats vond, die een gevolg was van het avontuur uit mijn jongenstijd, gemeerd lag aan het Amsterdammer Eylandt. Je weet, dat eiland ligt op de noordwestelijke kust van Spitsbergen aan de Hollandse Baay en in 't jaar 1619 was daar een nederzetting verzezen, die men Smeerenburg noemde. Een goede en duidelijke naam voor dat dorp in de poolzee, waarvan de huizen vet waren van traan en walvispek! De houten huizen werden kant en klaar vanuit het vaderland meegevoerd — pakhuizen, kantoren en wat al niet — en de voornaamste reden van bestaan dezer primitieve nederzetting was het traankoken. Omstreeks 1645, 'n jaar of tien geleden, is het traankoken in Smeerenburg gestaakt en werd ook de vlakbij gelegen Harlinger Kokerij der Friezen opgeheven. De pakhuizen, koperen ketels, bakken, pannen en andere gereedschappen verhuisden weer naar Holland. Tegenwoordig nemen we dus het walvispek mee naar huis en volgt in Holland de verdere bewerking, maar toen waren er dan nog veel traanbranderijen op Spitsbergen zelf.

Op een avond wandelde ik langs de kust van het eiland en staarde over het woelige water, waarop als altijd talloze ijschotsen dreven. Daar in de verte, wist ik, moest het Dode-mans Eylandt liggen, zo ongeveer tussen het Deense Eylandt en de monding van de Zuyd Baay rivier. Wat een vreemde wereld was het toch hier en hoe moeilijk konden de mensen in Holland zich voorstellen, hoe het er hier uitzag. Pein-

zend wilde ik de brand steken in mijn pijpje, toen ik plotseling meende, dat ik bij de naam genoemd werd.

Ik keerde mij om, doch zag niemand. Schouderophalend wendde ik mij af, veronderstellende mij vergist te hebben. Ik hield een vlammetje bij de kop van mijn pijp en zoog met welbehagen de geurige rook van de zeemanstabak door de steel. Maar op 'tzelfde moment verslikte ik mij in de rookwolk en kreeg een hevige hoestbui. Want opnieuw werd ik geroepen, ditmaal had ik het heel duidelijk gehoord. En er was niemand te bespeuren. . . . ! Wat was dat voor. . . .

„Klaes Jansz.!”

Het geluid van de stem scheen wel van de waterkant te komen.

„Ja, hier, Klaes Jansz., hier moet je zijn!”

Ik deed een paar stappen naar voren en boog mij over 't water. Wat ik toen zag, was zelfs voor mij schier ongelooflijk! Mijn ogen puilden uit het hoofd van ontstelde verbazing, want daar lag, de kop een klein eindje boven het water uitgestoken, een walvis, die vriendelijk tegen mij knipoogde.

„Ja, kijk maar niet zo verbaasd! Heb je nog nooit een walvis gezien?”

Ik slikte een paar maal, maar kon geen woord uitbrengen. Ik geloof, dat ik er vrij dwaas uitgezien heb, zo verwonderd en ontsteld was ik. M'n pijpje bengelde ergens op eigen houtje in een van m'n mondhoeken.

„Kom, kom!” sprak de walvis weer. „Je moet nu maar 'ns over je verbazing heenkomen. Ik heb weinig tijd. Neem me niet kwalijk, dat ik niet verder uit het water tevoorschijn kom, maar ik heb er geen zin in, als de lieden hier jacht op mij gaan maken. Mag ik me even voorstellen? Mijn naam is Joep! Je zal mij zeker nog wel herkennen?”

„Neen. . . . eh. . . . meneer. . . . eh, wil het mij niet euvel duiden, maar. . . . ik ken u niet,” stamelde ik.

De walvis lachte en schudde het hoofd.

„Luister 'ns, in de eerste plaats ben ik geen meneer, in de tweede plaats moet je niet van die deftige zinnen gebruiken en in de derde plaats is je geheugen dan wel erg slecht. Hoe lang is 't helemaal geleden, dat ik je redde uit de klauwen van die ijsbeer?”

Ik moest even nadenken, wat hij bedoelde, maar eensklaps ging mij een licht op.

„Ah. . . . ! U bent. . . .”

„Precies, die ben ik!”

„Mag ik u dan nog van harte bedanken voor. . . .”

„Nee, geen bedankjes alsjeblieft, daar is de tijd te kostbaar voor. Dank in woorden is altijd gemakkelijk. . . . , toon liever je dank in daden!”

Ik kreeg een kleur en moet zeggen gedeeltelijk van ergernis.

„Als ik maar wist hoe en door welke daden,” bromde ik 'n weinig in m'n wiek geschoten.

„Dat zal ik je vertellen. Of vertellen. . . . , dat kan ik onderweg wel doen. Ga met mij mee en het zal je spoedig genoeg duidelijk worden, wat ik van je verlang. Stap maar in mijn bek, daar heb je al eerder ingezeten, en ik beloof je, dat ik je weer veilig thuisbreng.”

Even aarzelde ik, maar toen was mijn besluit genomen. Niemand zou mij ooit ondankbaar mogen noemen, zelfs geen walvis. En ten slotte had ik toch mijn leven aan hem te danken!

Ik nam een houten kruk, die toevallig in de nabijheid stond, plaatste die in de bek van de walvis, stapte zelf ook naar binnen en ging rustig zitten. De bek van de walvis klapte dicht en tegelijkertijd hoorde ik aan 't ruisen van het water, dat hij wegzwom. Even werd het mij benauwd om het hart. In wat voor een vreemd avontuur had ik mij nu weer gestort?

De meeste tijd zwommen wij onder water, maar zo nu en dan kwamen wij toch boven — Joep moest dan ademhalen — en bij stukken en brokken vertelde de walvis mij zijn geschiedenis. Bij die gelegenheden zag ik ook, zo tussen de kieren van de baleinen in zijn bek door, dat wij met een ontzaglijke snelheid door het water stevenden. Wij waren het Dodemans Eylandt, waaraan ik nog geen kwartier geleden had staan denken, reeds gepasseerd en door de Engelse Baay kwamen wij in de open zee en verlieten de kust van Spitsbergen.

„Ik wist wel, dat ik op je kon rekenen,” zei Joep tevreden. „Je bent een flinke kerel, je was toen al een flinke jongen. Ik neem je ook niet kwalijk, dat je mij vergeten was. Twaalf jaar is een lange tijd voor jullie mensen. Voor ons is dat veel minder lang; wij tellen niet bij jaren.”

„Hoe oud ben je eigenlijk, Joep?” vroeg ik nieuwsgierig.

„Och, een paar honderd jaar. Ja, ik ben nog erg jong!” antwoordde hij ietwat verlegen. „Maar luister, dan zal ik je zeggen, waarom ik jouw hulp ingeroepen heb.

Ik ben hier in de wateren rond Spitsbergen geboren en dat zal, laat 'ns kijken, nu bijna driehonderd jaar geleden zijn. Ik groeide voorspoedig op en met mijn vader en moeder, broertjes en zusjes vormden wij een vrolijke, gezonde walvisfamilie. Maar evenals nu werd er ook in die tijd reeds jacht op ons gemaakt, lang voor de Hollanders er aan dachten aan de walvisvaart te beginnen. Dat geschiedde in die jaren voornamelijk door Basken, lieden die uit het zuiden kwamen en je weet, dat zijn de vakmensen, de walvisvaarders bij uitnemendheid! Die Basken of Biscayers, ook Portugezen waren er vaak bij, kenden de knepen van hun vak al, toen in Holland nog maar weinigen wisten, wat een walvis was. Zelfs in de Golf van Biscaye moeten zij walvissen gevangen hebben, maar dat kan ik mij bijna niet voorstel-

len, want ik geloof niet, dat daar ooit soortgenoten van mij geweest zijn. Dat zullen wel vinvissen geweest zijn, die op ons lijken. Maar goed dan, ook nu nog tref je vaak Basken aan op de walvisvloten van alle nationaliteiten. De jacht werd toen echter nog niet zo druk beoefend als tegenwoordig en dus waren er altijd nog wel wateren te vinden, waar zelfs de Basken niet kwamen. Mijn vader, een wijze walvis — hij heeft nu de gezegende leeftijd van bijna negen eeuwen bereikt —, besloot dan ook met onze gehele familie te verhuizen naar veiliger oorden. Wij vestigden ons in de buurt van Baffins Baay, een water ten noorden van de Straat Davis en ten noordwesten van Oud Groenland. Ik was toen nog in mijn kinderjaren, nog geen eeuw oud.

Daar in ons nieuwe woonwater konden mijn broertjes, zusjes en ik naar hartelust stoeien en in zee dartelen, zonder dat onze ouders er zich bezorgd over behoefden te maken, dat wij ons in onze jeugdige onbezonnenheid door de een of andere walvisvaarder lieten harpoeneren. En nu nog steeds is het daar betrekkelijk veilig, want de Baffins Baay wordt heel weinig door schepen bezocht. De enige moeilijkheid, die zich in onze familie voordeed, was slechts, dat mijn jongste broer een walvis met een uitzonderlijk avontuurlijke geest bleek te zijn. Het was niets voor hem altijd in 'tzelfde water te zwemmen, hij wilde de golven van andere zeeën doorklieven en wat van de wereld zien. Toen hij meerderjarig werd, op z'n tweehonderdste verjaardag, verliet Floep, zoals mijn broer heet, de ouderlijke zee en trok de wijde oceanen in. De jaren gingen voorbij en wij hoorden niets meer van hem.

Binnenkort evenwel zal mijn vader negenhonderd jaar worden en bij die gelegenheid wenste hij al zijn kinderen rond zich verenigd te zien. Mij werd de taak opgedragen Floep op te sporen en daar zoiets bij ons, walvissen, geen kwes-

tie van dagen of maanden, maar van jaren is, vertrok ik reeds geruime tijd geleden. Zo kon het dan ook gebeuren, dat ik jou reeds voor twaalf jaar in de buurt van de Straat van Hinlopen ontmoette, ver van mijn eigenlijke woonzee, en daar de gelegenheid kreeg je onder de kaken van die ijsbeer weg te halen. Nog weer vele jaren gingen voorbij — je weet 't: een dozijn — en nu, eindelijk, heb ik Floep gevonden. . . . Maar hoe. . . .

Tallose avonturen had hij beleefd en steeds weer was het geluk met hem geweest en had hij het leven er af gebracht. Maar de laatste maal was hij de dans niet zo gelukkig ontsprongen! Hij had een gevecht geleverd met een walvisvaarder, waarbij hem twee harpoenen in 't lijf werden geworpen. Reeds achtte hij zich verloren, maar op 't laatste moment wist hij zich door een list te gebruiken maar ook door z'n uiterste krachten in te spannen te bevrijden. He-laas. . . ., de harpoenen waren hem zo diep in het lichaam gedrongen, dat hij ze niet kwijt kon raken en bovendien sleepten achter hem aan de zware harpoenlijnen. Zijn krachten namen steeds meer af en hij besloot te trachten naar de ouderlijke zee terug te keren. Dat zou hem ook gelukt zijn, zo hij niet vrij dicht bij zijn doel, in de buurt van het eilandje Goetfortuyn, ten zuiden van de Straat Davis, vast was geraakt in de wrakstukken van een oud schip, dat daar op de kust van dat eiland vergaan was. De harpoenlijnen verwarden zich in de overblijfselen van het verongelukte schip en hoe harder Floep trok, hoe steviger hij zichzelf vastzette.

Op weg naar huis om mijn vader de mislukking van mijn speurtocht te melden passeerde ik het eiland Goetfortuyn en zo vond ik hem. . . . Meer dood dan levend!

Onmiddellijk stelde ik pogingen in het werk om hem te verlossen, doch niets mocht baten. Wij, walvissen, beschikken nu eenmaal niet zoals jullie, mensen, over han-

den en vingers, die iets kunnen losknopen. Ten einde raad zwom ik weer weg om op de een of andere wijze te proberen hulp te halen en het geluk deed mij jou opnieuw ontmoeten. . . .

Jij moet ons helpen! Ik hoop, dat wij niet te laat komen. . . .” Joep zweeg en ik haalde eens diep adem. Dat zou me een karwei worden!

Wij waren intussen reeds het Jan Mayen Eylandt voorbij — in de verte hadden we de hoge Beerenberg zien liggen — en ook IJsland lag reeds achter ons. We waren dat eiland aan de Kaap de Noord en langs de Gaubermans Eylanden gepasseerd. Verder ging het nu door de De Grote Noord Zee, langs de Kust van Oud Groenland, door de Straat van Forbischer en langs Kaap Desolation.

„We naderen Goetfortuyn,” bromde Joep tussen twee hap-pen adem door en hij scheen zich nu nog meer te gaan haasten.

Na korte tijd kwam hij aan de oppervlakte van het water en spoot een machtige fontein de lucht in. Hij opende even de bek en in de verte zag ik eveneens een straal omhoog spuiten, evenwel veel lager en zwakker. Het was een groet, die de beide broers elkaar brachten.

„Gelukkig, hij leeft nog. . . .,” zuchtte Joep opgelucht.

Zijn broer Floep verkeerde inderdaad in een treurige toestand en een beschrijving daarvan te geven is mij nu nog te machtig. Ik zag dadelijk, dat het mij onmogelijk zou zijn met mijn zwakke mensenkrachten de harpoenen uit zijn lichaam te verwijderen. Ik had ze natuurlijk uit kunnen snijden, wanneer ik althans een spekmes bij de hand gehad had, maar de toch reeds uitgeputte walvis zou dat nooit overleefd hebben. Ik besloot dus mijn toevlucht tot iets anders te nemen.

Na zeer veel moeite, dat behoeft ik niet nader te vertellen,

gelukte het mij de lijnen uit de wrakstukken van het schip te ontwarren. Ik werd daarin trouw terzijde gestaan door Joep, want in m'n eentje had ik het ongetwijfeld nooit klaargespeeld. Maar ondanks dat viel het niet mee! Nu eens zat ik voor in Joeps bek, dan weer klauterde ik op zijn glibberige rug en eenmaal gleed ik daar zelfs van af en viel in 't ijskoude water, waaruit mijn walvisvriend mij evenwel weer spoedig opdiepte. Eindelijk was het dan zo-ver. Het eerste deel van 't karwei was gebeurd, Floep was vrij en niet langer een schipbreukeling. Nu kwam echter het onaangenaamste deel nog: het verwijderen van de harpoenen. Met opzet had ik de lijnen er niet van afgesneden, hetgeen het meest eenvoudige werk was geweest, maar had deze aan de werpspiesen vast laten zitten. Die lijnen waren elk nog wel een kleine honderd vaam lang. Een der uiteinden knoopte ik nu met een lus vast om Joeps staart, beval Floep zich stevig aan het wrak vast te klemmen en zei toen tot Joep, dat hij zo snel mogelijk met de lijn weg moest zwemmen. Hij volgde mijn aanwijzingen nauwkeurig op, de lijn spande zich strak, een ruk. . . . , een gekreun van pijn van Floep — en walvisgebrom moet je je zo ongeveer als een flink onweer voorstellen —, maar. . . . door de hevige schok was de harpoen uit zijn lichaam losgeschoten en ook dat deel van de operatie was volbracht.

Kwispelstaartend kwam Joep teruggezwoomen. Hij knip-oogde tegen mij om zijn dankbaarheid te betuigen, maar het was hem onmogelijk iets te zeggen. Daar was hij te opgewonden voor.

Hetzelfde spelletje werd nog een keer herhaald.

„Nog even je baleinen op elkaar, ouwe jongen,” zei ik tot Floep, „en dan is het gebeurd.”

Nu, Floep was een moedige walvis en hield dapper vol: kleinzerig was hij allerminst! Ook de tweede keer lukte

mijn opzet uitmuntend en Floep was van beide harpoenen bevrijd! Ik behoef de dankbaarheid van de walvisbroers niet te beschrijven. . . .

Hoewel totaal afgemat, wilde Floep toch dadelijk door naar Baffins Baay, naar zijn familie. Ik was niet zo goed, of ik moest mee; Joep wilde mij met alle geweld aan zijn jari-ge vader voorstellen. Ik nam dus mijn oude zitplaats maar weer in en zette nu in een kalmer gangetje de reis voort.

Wat heb ik daar een prettige dagen doorgebracht bij die walvisfamilie! De oude heer Walvis raakte niet uitgeput in zijn loftuigingen over mijn dapperheid en slimheid. Ik werd er zowaar verlegen onder en dat gebeurt niet zo spoedig! Hoewel de walvissen mij graag nog langer bij zich gehouden hadden, brak toch eindelijk de dag van vertrek aan, maar vader Walvis wilde mij toch in ieder geval een aandenken meegeven.

„Wij, walvissen,⁷⁶ zo zei hij, „houden er een eigen opslagplaats van walvisbalein en walrusivoor op na. Ik weet, dat jullie mensen die dingen als zeer kostbare zaken beschouwen en uit dankbaarheid, dat je mijn zoon gered hebt, wil ik je daarvan een flinke partij meegeven.”

Nu, je begrijpt, dat werd niet tegen dovemansoren gezegd. Ik bouwde een groot vlot van oude stukken hout, die ik op de kust van Nieuw Denemarken vond. Dat is namelijk het land, dat door het water van de Baffins Baay bespoeld wordt. Daarop laadden wij de kostbare partij op het vlot en toen was de enige moeilijkheid nog maar, hoe die te vervoeren.

„O, dat betekent niets,” vertelde Floep, die weer geheel hersteld was. „Ik bind dat vlot met die oude harpoenlijn aan m'n staart en breng de hele zaak naar het Dodemans Eylandt. Dat is, zoals je weet, niet ver uit de buurt van het

Amsterdammer Eylandt, waar je schip ligt. Dan kan je het later gemakkelijk ophalen."

Zo gezegd, zo gedaan.

Floep zwom vooruit, want hij wilde zo spoedig mogelijk weer bij zijn familie terug zijn. Hij was nu zoveel jaren weg geweest, dat vader, moeder, broers en zusters hem niet voor lange tijd wilden missen. Ik zou dan later met Joep

volgen, hetgeen ook geschiedde, op de oude manier: gezeten in zijn bek.

De tocht terug ging evenals de heenreis zeer voorspoedig, totdat. . . .

Ja, totdat. . . . Want nu komt het droevig einde van mijn verhaal.

Ik zal 't heel kort maken.

Vlak bij Spitsbergen, in 't zicht van het Amsterdammer Eylandt, dook Joep op om adem te scheppen en. . . . daarbij werd hij getroffen door de harpoen van een op jacht zijnde walvisjager. Een vreselijke schok trilde door zijn machtige lichaam. Ik wist niet, wat ik doen moest! Razend van angst om mijn trouwen makker klom ik uit zijn bek en waagde mij met levensgevaar op zijn gladde rug. Met al

mijn krachten probeerde ik de harpoen te verwijderen, maar tevergeefs. Woedend gebaarde ik tegen de walvisvaarders en bemerkte daarbij tot mijn grote schrik, dat het mijn eigen kameraden waren, die jacht maakten op Joep. Ik herkende mijn eigen schip, de „Gevulde Spekton"! Zij dachten beslist, dat ik gek geworden was, want het is vanzelfsprekend ook wel iets zeer ongewoons, dat een walvisvaarder een walvis in bescherming neemt. Intussen hadden zij nog een tweede harpoen afgeworpen en zonder dat ik er iets tegen kon uitrichten, wisten zij Joep te bemachtigen. . . . Een paar dagen later lag hij reeds als mootjes spek in de vaten!

Ik werd meegenomen naar het schip en overstelpt met vragen. In 't begin van mijn plotselinge verdwijning van het eiland had men zich bezorgd afgevraagd, waar ik gebleven zou zijn, doch allengs was men tot de overtuiging gekomen, dat ik te water moest zijn geraakt en verdrongen was. En nu stond daar de doodgewaande plotseling weer in levenden lijve voor hen.

Toen ik echter vertelde, welke avonturen ik beleefd had, wilde — evenals dat destijds, twaalf jaar daarvoor, het geval was na mijn gevecht met de ijsbeer — niemand mij geloven. Ik liet het schip evenwel naar het Dodemans Eylandt zeilen en toen wij daar al het kostbare ivoor en balein vonden, dat Floep, onbekend met het lot van zijn broer, gebracht had, tapten zij wel uit een ander vaatje. Niettemin bleven er verscheidenen, die desondanks de waarheid van mijn avontuurlijke geschiedenis niet wilden aanvaarden. Dat kon mij overigens ook weinig schelen, overmand als ik was door het verdriet om mijn verloren walvismakker. Ik begeerde niets van het ivoor of balein te hebben en liet dat onder het scheepsvolk verdelen.

Uit de huid van mijn beste, trouwe vriend Joep, de edelste

walvis die ik ooit gekend heb, liet ik voor mijn vrouw twee vloerkleedjes maken en die sieren nog steeds ons huis in Holland. Het is het enige aandenken, dat ik aan een edel en dapper vriend heb willen bewaren. . . .

Hoe het echter mogelijk was, dat Joep kon spreken, neen, dat ben ik nooit te weten gekomen!"

Zo eindigt bootsman Klaes Jansz. zijn vertelling aan Jan Gijsbertsz. en Pieter Simonsz. De herinnering heeft hem bij z'n laatste woorden de tranen in de ogen doen komen en hij schijnt zich daarvoor niet te schamen. Het is ook mogelijk, dat het de rook van zijn pijpje is, die hem aan 't huilen maakt. In ieder geval komt het in dit ogenblik goed van pas. . . .

De beide jongens kijken elkaar sprakeloos aan. Bewondering, verbazing en ten slotte — nu zij zich eens goed gaan indenken, wat die bootsman hun daar verteld heeft — ook ongeloof spiegelen zich op hun gezichten. Zij durven echter geen woord te zeggen, dat er op zou duiden, dat zij de waarheid van 's bootsmans woorden in twijfel trekken.

Deze knikt dan ook voldaan.

Hij slaat zijn pijpje uit en terwijl hij zich langzaam verwijderd, zegt hij:

„En denk er aan, jongens, alles zèlf beleefd, alles ècht waar gebeurd.

Want. . . . het is een verhaal van de bootsman!"

HOOFDSTUK V

GEVANGEN IN HET IJSI

De maanden gaan voor Jan Gijsbertsz. voorbij als zijn het dagen. Van April wordt het Mei, van Mei Juni en van Juni Juli. Eind Augustus gaat „De Gouden Leeuw” zich reisvaardig maken om de terugtocht te aanvaarden. De vangst is zeer voordelig geweest en de vaten in 't ruim zitten propvol met het zo begeerde walvisspek. Het is in dit jaar toch een goed walvisseizoen, want ook de Kommandeurs van de andere schepen mogen niet klagen. Die Kommandeurs zijn enkele malen bij elkaar aan boord geweest en zo heeft Jan niet alleen Cornelis Claaszoon Bille gezien van het schip de „Roode Vos”, maar ook de beroemde Cornelis Gerritszoon Ouwe Kees van de „Gortmolen”, over wie grootvader Meyndert hem indertijd al verteld heeft, en diens broer Cornelis Gerritszoon Jonge Kees van de „Hoop op de Walvis”. Voor zover Jan meent gehoord te hebben, ligt het in de bedoeling, dat de vier schepen gezamenlijk de terugtocht naar Holland zullen maken. Dit ogenblik van vertrek schijnt thans wel heel dichtbij te zijn, want ook al waren zij voortdurend niet ver van elkaar verwijderd, nu liggen de schepen alle vier aan één groot ijsveld gemeerd.

En inderdaad, op de avond van de 29ste Augustus zegt oom Cornelis tot Jan, dat de volgende morgen vroeg de terugreis aanvaard zal worden. Het is de afgelopen dagen guur weer geweest, kouder dan Jan het tevoren meegeemaakt heeft, er is veel sneeuw gevallen en nog steeds is de wind stormachtig en snijdt door de kleding tot op de huid. Het is niet raadzaam nog langer in de poolzeeën te verblijven; het slechte deel van het jaar nadert met rasse

schreden en eigenlijk is het reeds geruime tijd volop winter. Jan ziet, hoe zijn oom met bezorgd gezicht naar het vele ijs rond zijn schip kijkt, hoe de steeds meer aanwakkerende wind hem allesbehalve aanstaat en hij meent te kunnen opmerken, dat het de Kommandeur al met al maar matig bevalt en dat hij allerminst gerust is.

Maar al te spoedig blijkt, dat die ongerustheid van Kommandeur Cornelis Meyndertsz. niet zonder reden is.

Nog diezelfde nacht steekt een zware storm op en „De Gouden Leeuw” krijgt het kwaad te verduren. Het scheepsvolk doet wat het kan, maar de walvisvaarder is in deze ogenblikken een speelbal der woeste elementen. Dreunend bonken de zware ijsschotsen tegen de huid van het schip en dreigen deze, ondanks de extra versteviging, die bij elke walvisfluit aangebracht is — voor van de steven tot achter aan de fokkerust zijn ze voorzien van een eiken borstlap, terwijl ze bovendien terzijde, tot achter aan de daalbank, verdubbeld zijn —, open te scheuren en lek te slaan. Het gaat er steeds benauwder uitzien. Oom Cornelis schijnt overal tegelijk te kunnen zijn en steeds weer is hij het, die zijn volk aanmoedigt niet te versagen en de strijd dapper vol te houden.

Als de storm even schijnt te gaan liggen, verzamelt de Kommandeur enkele van zijn mannen in de kajuit en een vurig gebed tot behoud van schip en bemanning stijgt op naar de Allerhoogste.

Zij smeken de almachtige God de storm te doen bedaren, de verschrikkelijke wind, die het schip bijna ondersteboven slingert, te kalmeren, de woeste golven, die hen in hun afgrond schijnen te willen opslokken, te laten wijken en het vreselijke ijs van het schip verre te houden.

„O Heer, behoed ons, wij vergaan, ons is kracht noch raad overgebleven, wij weten niet wat wij doen zullen, maar

onze ogen zien op U als onze laatste toevlucht en genade." Urenlang wordt er tegen het geweld van wind en water gevochten. Dapper blijft „De Gouden Leeuw" zich tegen de steeds hernieuwde stormloop van de gevaarlijke ijs-schotsen te weer stellen en tegen de morgen mag de Kommandeur het genoeg smaken zijn schip behouden te weten. Ook de andere walvisvaarders zijn gespaard gebleven en als door een wonder blijken drie van de vier schepen nog immer dicht bij elkaar te liggen. Slechts omtrent het lot van de „Hoop op de Walvis" verkeert men in het onzekere, maar als de nog steeds durende sneeuwjacht iets vermindert, ziet men in de verte ook het schip van Kommandeur Jonge Kees liggen. De goede God wordt dank gezegd voor de redding uit het woest geweld, maar daar nog lang in de onberekenbare ijszee rondgezworven zou kunnen worden, bevelen de schepelingen zich ootmoedig en eerbiedig ook verder in Zijn Goddelijke hoede aan. De toestand van de vier walvisvaarders is inderdaad nog allesbehalve rooskleurig. Zij liggen geheel omringd door het drijfijis en open water is nergens te bespeuren. Steeds meer neemt de vorst toe, talrijker worden de ijsvelden en ten slotte zijn de schepen geheel ingevroren. Oom Cornelis neemt evenals de andere Kommandeurs een maatregel, die neef Jan, zo die de ernst van de toestand niet reeds lang begrepen had, wel zou doen beseffen, hoezeer het er thans om gaat spannen. Hij laat het roer lichten om te voorkomen, dat dit onklaar zal raken en zelfs door het ijs in stukken gekraakt zal worden, en tevens laat hij de victualy, de levensmiddelen, aan dek brengen. Deze laatste maatregel voorziet in de eventuele noodzakelijkheid de levensmiddelen onmiddellijk op het ijsveld te moeten overbrengen, indien een langer verblijf op het schip te gevaarlijk wordt. Immers het ijs en de schotsen zullen op een gegeven ogenblik dus-

danig kunnen opdringen, dat het schip in luttel wijl in elkaar gedrukt wordt — als is het een spanen doos — en dan zal er nauwelijks tijd zijn zich zelf te redden. In geen geval zal men dan eerst nog eens de levensmiddelen uit het ruim kunnen halen.

Het scheepsvolk loopt met bedrukte gezichten rond, voor vrolijkheid en onbezonnen pret, zoals destijds bij het flensen, het speksnijden, is nu geen plaats meer. Stil en gelaten doen zij hun werk, maar toch, geen van hen toont zich moedeloos, wetend dat, zo God het belieft, zij ook deze benauwenis weer te boven zullen komen. Ja, in dagen zoals deze blijkt pas goed, hoe vast die schijnbaar zo onverschillige en ruwe zeelieden in hun Godsvertrouwen staan.

„Zo God het wil, zal ook deze grote beklemming voorbijgaan. Hij heeft hemel en aarde gemaakt en slechts van Hem is onze hulp!”

Zo denken zij er allen over.

„Het is goed,” zegt Kommandeur Kraeck, „ons in deze bange uren op de Goddelijke almacht te bezinnen. Zolang wij weten, dat Hij naast ons staat, dat onze Vader in de Hemel bij ons is, zolang vrezen wij niet en leggen met gerustheid ons lot in Zijn hand. Zelf heb ik in deze uren veel gedacht aan het lot en de moed, aan het blinde vertrouwen op Gods oneindige Wijsheid van de martelaar Arent Jacobszoon. Gij zult hem niet kennen, het is een geschiedenis uit mijn geboortedorp, De Rijkp.”

Vragend kijkt hij zijn neef, Jan Gijsbertsz., aan, maar het is duidelijk, dat hij zich mede tot zijn scheepsvolk richt en dat hij hun moed en vastberadenheid door een stichtelijk voorbeeld wil schragen.

„Al vroeg in de tijd van de Reformatie vond men in De Rijkp velen, die om hun ijver en vurigheid in 't waarnemen van hun godsdienst als onnozele slachtschapen ter dood gebracht

werden, die overal en voortdurend met galg en rad, met water en vuur vervolgd en benauwd werden. Maar ondanks alle nood en ellende bleven zij sterk in hun geloof, onwankelbaar in hun vertrouwen. Zij moesten hun predikatiën doen bij nacht en ontij, in kommer en groot gevaar, onder de blote hemel in het veld.

Onder hen bevond zich ook Arent Jacobszoon. In het jaar 1539 werd hij terwille van het geloof met zijn vrouw en zijn oudste zoon verdrongen. Geen ogenblik versaaide hij en werd zijn vertrouwen minder standvastig, tot het eind toe bleef hij onkreukbaar in het geloof. Hij zag, hoe zijn vrouw en zijn zoon door de beul te water werden geworpen, door de zwaarte van de steen om hun hals dadelijk naar de diepte zonken en verdrongen. Zijn ogen bleven echter helder en onbefloerst en men kon zien, dat hij bad.

Toen ook voor hem de beurt gekomen was, duwde hij de beul achteruit en tilde zelf de steen van de grond.

„Laat dit voor ulieden het bewijs zijn, hoe groot mijn gewilligheid is om aldus voor Gods Naam te sterven!”

Dit met kalme en vaste stem gezegd hebbende sprong hij in het water en verdween in de diepte.

Het is voor de inwoners van De Rijk en voor die van vele andere plaatsen altijd het grote, leerzame en uitmuntende voorbeeld gebleven, hoe men om waarheids- en vroomheidswille alles, ja zijn eigen leven zelfs, als 't er op aankomt, klein en gering achten en zo nodig versmaden moet.

Laten daarom ook wij denken aan dit grote voorbeeld van Arent Jacobszoon en met gerustheid en zonder aarzelen ons lot toevertrouwen aan God, die ons in alle benauwenis bij zal staan, ook al ware dit hier ons laatste uur.”

Aldus spreekt Kommandeur Kraeck en het is zijn mannen aan te zien, dat zij door zijn woorden gesterkt zijn in geloof en vertrouwen. En een sterk geloof en een onbegrensd ver-

trouwen in Gods wijs bestier, zij zullen het nog nodig hebben in de komende dagen, de mannen van „De Gouden Leeuw”.

In de ochtend van de 3de September gebeurt de ramp.

Een dikke mist hangt sedert de vorige dag over de ijsvelden. Kommandeur Ouwe Kees en Kommandeur Bille hebben het reeds sedert enige tijd met bezorgdheid aangezien, hoe dicht hun beider schepen op elkaar liggen. De achtersteven van de „Roode Vos” is slechts enkele vamen van die van de „Gortmolen” verwijderd en hoewel er geen onmiddellijk gevaar dreigt, is het onder deze omstandigheden zo nauw op elkaar liggen van twee schepen toch maar weinig gewenst. Er valt evenwel niets aan te veranderen en het enige is voortdurend een waakzaam oog in 't zeil te houden. Niemand is echter voorbereid op wat er deze morgen gebeuren gaat en geen van de mannen heeft de plotselinge ramp kunnen voorzien. Het geschiedt zo snel, dat alles reeds voorbij is, eer men goed en wel tot het besef gekomen is, welk ongeluk de toch al zo zwaar bezochte walvisvaarders getroffen heeft.

Er komt onverwacht woeling en beweging in het weinige water rond de „Roode Vos”, schotsen botsen met hevige kracht tegen de scheepswand en het lijkt wel of water en ijs door een zware storm in beroering gebracht worden. Maar er staat bijna geen wind.... Hoe....? Dan.... eensklaps.... duikt uit de dikke mist een enorm ijsveld op. Het stompt tegen de „Roode Vos” en voortgedreven door de verschrikkelijke natuurkrachten kruipt het ijs tegen het schip omhoog. Het schip kantelt! Nog maar juist slaan de masten omlaag langs die van de „Gortmolen”: geen vaam meer opzij en zij waren op het schip van Ouwe Kees terechtgekomen. De „Roode Vos” ligt nu dwars, half op 't ijs en half in 't water. Onontkoombaar schuift het ijsveld verder en een

paar tellen later is het schip er onder verdwenen. Het meest angstaanjagende bij dit alles is misschien nog wel de stilte, waarin de ramp zich voltrekt. Slechts het schuiven en schuren van het ijs wordt gehoord en verder schijnt de mist alle geluid tot onnozel gerucht te dempen. Zelfs wordt er bijna geen kraken van hout vernomen; vrijwel onbeschadigd is het schip naar de diepte gegaan. . . . Op de andere schepen hebben sommige manschappen het ongeluk niet eens bemerkt, zo snel en zo geluidloos heeft de bijna spookachtige gebeurtenis zich voltrokken.

De mannen van de „Roode Vos” zelf hebben op ‘t allerlaatste moment weten te ontkomen door van het schip op het vaste ijsveld te springen, doch slechts het vege lijf hebben zij gered en alles wat er in het schip was, hebben zij achter moeten laten: kleding en andere bezittingen, victualy, die aan dek voor geval van nood gereed stond. Maar op deze nood is niet gerekend. . . .

Kommandeur Ouwe Kees heeft onmiddellijk bevel gegeven de levensmiddelen van zijn eigen schip af te laden, niet anders denkende dan dat ook de „Gortmolen” door het ijs bedolven zal worden. Maar het lijkt wel, of het ijsveld het slechts op de „Roode Vos” gemunt had, want langzaam drijft het nu terug en is korte tijd daarna in de mist verdwenen. Van de „Roode Vos” is niets meer te bespeuren!

Het is slechts het begin van de rampspoed geweest. . . .

Door loting worden de opvarenden van de verongelukte „Roode Vos” over de drie andere schepen verdeeld en zo krijgt ook „De Gouden Leeuw” er een dik dozijn eters bij. Er is nog voldoende victualy aan boord, maar daar de gehele voorraad levensmiddelen van Kommandeur Bille’s schip verloren is gegaan en men bovendien niet weet, hoelang de bezetting nog zal duren, ziet oom Cornelis zich toch verplicht voor ‘t eerst een kleine beperking in de dagelijkse

rantsoenen in te stellen. Gelukkig is het eten nog voldoende variabel, nog afwisselend genoeg, en zo hebben zich dan ook nog geen gevallen van scheurbuik voorgedaan, de gevreesde ingewandsziekte.

Het is bitter koud en zo nu en dan vertreden de mannen zich

op het ijs om zich warm te lopen. Ondanks de zware kleding dringt de kou door tot op de huid en ook Jan kan niet zeggen, dat hij het met al zijn kleren aan, met zijn vissersvest, de bolkvangerspij, zijn berenmuts en vossenpels, erg warm heeft. De schoenen heeft hij met wollen lappen omwonden, maar soms lijkt het wel, of hij op blote voeten loopt! Jan Gijsbertsz. is de dag volgende op de ondergang van de „Roode Vos” met zijn vriend, de koksmaat, over het ijs naar het verder weg gelegen schip van Jonge Kees getrokken. Zij hebben van oom Cornelis een boodschap meegekregen voor de Kommandeur van de „Hoop op de Walvis”. Deze heeft namelijk gevraagd om een walvisstaart, opdat hij zijn volk daarvan kan laten eten. Er doet zich bij hem aan boord buikloop voor en de bemanning klaagt over pijn in de ledematen en over het los gaan zitten der tanden. Walvisstaart is althans een middel om scheurbuik enigszins tegen te gaan en Kommandeur Kraeck laat dan ook dadelijk weten, dat de „Hoop op de Walvis” een flinke portie kan komen halen. Er is geen gevaar verbonden aan de tocht over het ijsveld en zo krijgen Jan en Pieter verlof om de boodschap aan Kommandeur Jonge Kees te brengen.

Het is stil daar aan boord van de „Hoop op de Walvis”. Een groot aantal der mannen ligt in kooi, te ziek om op te staan. De jongens staan, voor zij weer teruggaan, even met enkele anderen, die zich nog gezond voelen, te praten over de kansen open water te bereiken en uit de ijsbezetting te ontkomen, als een hunner hen plotseling beduidt te zwijgen en met een veelbetekenend gebaar over de verschansing wijst naar een punt op een groot ijsveld. Daar ontwaren zij, bijna één geheel vormend met zijn witte omgeving, een ijsbeer, die rustig, alsof dit de gewoonste zaak ter wereld is, naar hen zit te kijken.

Het plan is ogenblikkelijk gevormd! Stil, om het in kooi

liggende volk niet te verontrusten, strijken de mannen een sloep, ten einde een kans te wagen de beer te bemachtigen. Hoe zacht zij echter ook de looper van het takel om de klamp sjarren, toch wekt het geluid de Kommandeur, die zich vermoeid een ogenblik ter ruste heeft gelegd. Jonge Kees kan nu eenmaal in deze dagen heel weinig slapen en het minste of geringste geluid doet hem ontwaken. En zeker is dat het geval, wanneer hij een sloep hoort strijken. Want een sloep strijken betekent op een walvisvaarder een vis in 't zicht hebben, die men aan de lijn hoopt te krijgen.

Kommandeur Cornelis Gerritszoon Jonge Kees spoedt zich dan ook naar boven en vraagt verwonderd, wat er te doen is.

Koksmaat Pieter wijst zwijgend, beducht dat de mannen en zeker Jan en hij als vreemden op dit schip een standje zullen krijgen, op de ijsbeer. Maar Jonge Kees' ogen beginnen te tintelen. Dat is iets voor hem! Niet voor niets staan de broers Ouwe en Jonge Kees er voor bekend, dat zij van avonturen houden! Hij geeft opdracht nog een sloep te strijken en enig volk uit de kooi te porren, want een ijsbeer pleegt zijn mannetje te kunnen staan.

Ach, hij weet 't wel, het gaat niet om het vlees van de ijsbeer. Dat smaakt niet en bovendien vertelt men, dat zij, die er toch van eten, over het gehele lichaam gaan vervellen. Neen, dan is robbenvlees beter. En een goed middel tegen scheurbuik ook! Maar de huid van de beer is wel iets waard en bovendien, het is een middel om de verveling te verdrijven, het moedeloos makende nietsdoen, het werkeloos afwachten tot het ijs zal wijken. Buiten dat alles betekent het ook een gevaar, zo'n beer in de onmiddellijke omgeving, daar de mannen van 't schip in deze dagen uiteraard veel op het ijsveld vertoeven.

De sloepen zijn inmiddels van boord gestoken en stevenen

op het losse ijsveld toe. De beer is echter ook niet dom en bemerkende, dat het op hem gemunt is, neemt hij over de schots de vlucht en begeeft zich te water: in 't natte element voelt hij zich beter op z'n gemak dan op de vaste grond, al is dat dan ook de los-vaste grond van een ijsschots. Jonge Kees heeft daarop gerekend en is met zijn sloep om de schots heen gevaren. Juist als de beer in 't water plonst, weet hij hem met een lens te treffen en een dodelijke wond toe te brengen. De beer kan het niet lang meer maken en om de huid te sparen, wil men hem niet verder kwetsen.

Hoe zwaar getroffen hij evenwel ook is, weet de witte poolbewoner met inspanning van zijn uiterste krachten op een vlakke schots te klimmen, die niet minder dan vijf voet hoog uit 't water steekt. Daar blijft hij zijn vijanden opnieuw afwachten, rustend met de kop op de voorpoten zoals een kat op een muis loert.

Het duurt Jonge Kees te lang. Hij wil de beer zijn laatste portie geven, laat zijn sloep naar de schots roeien en springt er op. Hij is gewapend met een schietlens, waaraan een lijn van acht tot negen vaam bevestigd is, om deze zo nodig weer terug te trekken. En nu blijkt pas goed, hoe gevaarlijk de beer voor de bemanningen van onze vier schepen had kunnen worden, indien men hem rustig had laten zitten, waardoor men hem de gelegenheid had gegeven een goede kans te benutten — misschien in de schemering of op een ander ogenblik — het ongewapende scheepsvolk aan te vallen. Zo'n witte ijsbeer is weliswaar lang niet zo bloeddorstig als de zwarte landbeer, maar hij is toch zeker niet afkerig van mensenbloed. Want als de Kommandeur behoedzaam op hem toestapt, blijkt hij nog lang niet dood te zijn! Integendeel, met een woedend gebrul springt hij overeind en stort zich op Jonge Kees.

Hoewel deze weet, dat ijsberen zonder aanloop geweldige

sprongen kunnen maken en zich op die manier op hun daarop niet berekende slachtoffers kunnen storten, is hij door deze onvoordachte aanval toch verrast en geraakt onder zijn vijand, terwijl de lens hem uit de hand schiet en over zijn hoofd wegvliegt. De beer doet zijn vreselijke tanden blikkeren, plaatst zich bovenop de ongewapende Kommandeur en zet zijn linkervoerpoot in diens rechterzijde en de rechterklauw op Jonge Kees' linkerborst. Het is een verschrikkelijk schouwspel!

Het volk in de sloepen is te overmand door schrik, dan dat het iets kan uitvoeren. Het bepaalt zich tot het maken van veel lawaai om zo te trachten de beer angst aan te jagen. Men schreeuwt:

„Help, help! Springt op de schots, opdat men de Kommandeur ontzette!”

Het is veel geschreeuw en weinig hulp, want geen van hen is zo kloekmoedig metterdaad op het ijs te springen. Geen van hen. . . . ? Ja tòch! Daar komt er een te hulp en springt gewapend met een sloepshaak op de schots. De koksmaat tracht hem nog tegen te houden, maar Jan — want natuurlijk is het weer onze Jan Gijsbertsz., die als altijd haantje de voorste is! — is reeds uit de sloep en op het ijs.

Het is wel een zwak wapen, die sloepshaak, maar daaraan denkt Jan niet. Jan pleegt in zulke dingen nimmer lang te wikken of te wegen, ook nu niet. Zoals altijd spoort een innerlijke stem hem aan te helpen: helpen hoe dan ook en koste wat het kost. Maar of het nu zijn oorzaak vindt in het vele lawaai, dat de mannen in de boten maken, het woest slaan met de sloepsriemen op het ijs, dat is niet te zeggen. . . . In ieder geval wijkt de beer achteruit!

De Kommandeur, uit zijn benarde toestand ontzet, springt ogenblikkelijk op, neemt Jan bij de arm en beiden haasten

zij zich naar de sloep terug. Het lijkt wel, of de beer door het ontsnappen van zijn slachtoffer eens zo woedend is geworden, want opnieuw dringt hij naar voren, geheel tot op de kant van de ijsschots en zo dicht bij de boten, dat men hem van daaruit met lensen zou kunnen bestoken. Jonge Kees belet dit echter zijn mannen, die daartoe reeds aanstalten maken.

„Indien men het beest in de sloep kreeg,” zegt hij, „’t ware op een man, twee, drie gewed!”

Pieter Simonsz. grijpt op ’tzelfde oogenblik een stuk hout, dat in de boot ligt, en werpt dit naar de beer toe met de bedoeling het dier voor de kop te treffen. Hij heeft echter geen tijd gehad tot goed mikken en zo is de worp allerminst zuiver. Het stuk hout vliegt over de beer heen en deze loopt er achterna, zoals een hond achter een steen. Onderwijl maakt hij een dusdanig misbaar, alsof dit de grootste belediging is, die men een beer kan aandoen: met hout te werpen!

Het begint Kommandeur Jonge Kees langzamerhand danig te vervelen, met zoveel man zoveel werk aan een beer te hebben. Hij maakt zich kwaad! Jan bemerkt het en hij ver-

onderstelt, na hem zoëven te hulp gesneld te zijn, het nu wel te kunnen wagen de Kommandeur een voorstel te doen. En dat gebeurt niet alle dagen, want op de walvisvaart doen jongmaatjes hun Kommandeurs geen voorstellen!

„Laten wij ons met z'n allen op het ijs begeven, Kommandeur, en tegelijk het dier bestoken!”

Jonge Kees kijkt hem even aan.

„Goed,” zegt hij dan. „Mannen, op het ijs. 't Sa, gaat er op los!”

De beer ziet zich nu door acht man aangetast, maar het is niet aan hem te bemerken, dat hij zich benauwd voelt. Een oersterk dier! Terwijl hij reeds dadelijk zwaar gewond was, staat hij nu nog met evenveel strijd lust voor zijn belagers. Hij spert de muil open en toont hun welk een verschrikkelijk wapen zijn gebit is. De Kommandeur heeft zijn schietlens weer gepakt en werpt deze naar het dier toe ten einde hem in de bek te treffen. De lens schiet echter tussen de voorpoten van de beer door en deze springt er bovenop, als wil hij afwachten, wie haar terug durft halen!

Dan is het geduld van de mannen uitgeput. Tegelijk dringen zij van alle kanten op het ondiep aan en dan is het spoedig gebeurd. . . . In triomf voeren zij de kolos in de sloep naar de „Hoop op de Walvis”: een zwaar bevochten overwinning!

Jan en Pieter gaan niet mee aan boord; zij willen dadelijk terug naar „De Gouden Leeuw”.

Jonge Kees geeft Jan een hand en terwijl zijn harde knuist Jan's jongenshand zo stevig drukt, dat deze op de lippen moet bijten om geen pijn te tonen, zegt hij:

„Geef Kommandeur Kraeck de boodschap, dat ik de walvisstaart nog vandaag laat halen en breng hem alvast mijn dank over. Vergeet hem ook niet te zeggen, dat ik voor altijd bij zijn kajuitwachter in de schuld sta, want die kajuitwachter

heeft de Kommandeur van de „Hoop op de Walvis” het leven gered. . . .”

Jonge Kees is een man van weinig woorden. Iemand voor iets bedanken gaat hem maar moeilijk af, doch zo op deze wijze uit hij zijn erkentelijkheid voor Jan's vastberaden houding. En die woorden te mogen horen uit de mond van de beroemde Kommandeur Cornelis Gerritsz. Jonge Kees, . . . dat zal Jan niet licht vergeten.

Toch zegt hij aan boord van zijn eigen schip teruggekeerd niets aan zijn oom. Maar daarbij heeft hij niet op de koksmaat gerekend, want Pieter zorgt er wel voor het verhaal in geuren en kleuren te vertellen! Het is oom Cornelis aan te zien, dat hij trots is op zijn neef en het scheepsvolk van „De Gouden Leeuw” brengt een hoera'tje uit op zijn dappere kajuitwachter.

Doch de geschiedenis is spoedig vergeten, want de toestand is er niet naar de aandacht lang af te laten leiden van dat, wat ieder van uur tot uur bezighoudt: het ijs, het verschrikkelijke ijs, waaruit geen loskomen meer mogelijk schijnt. Even heeft het er op geleken, of er uitkomst zal komen. Het water is aan 't deinen geraakt en er ontstaan flinke scheuren in het ijsveld. Onmiddellijk vraagt het volk de Kommandeur verlof te mogen ijszagen. Het open water is toch maar betrekkelijk dichtbij! In dat water drijven weliswaar ook weer vele schotsen, die zich zo nu en dan tot één geheel aaneensluiten, maar eenmaal daar bestaat er een mogelijkheid een doortocht te banen. Als zij nu met de grote ijszagen flinke stukken van het ijsveld verwijderen, ja dan. . . .

Maar helaas, ook dit mislukt. Het begint op zeker moment zo hevig te sneeuwen, dat zij het werk moeten staken en als de sneeuwjacht voorbij is, blijkt alles nog bijna hechter dan tevoren toegevroren te zijn.

Ook de zon begint de ingevroren walvisvaarders danig te

begeven, het wordt steeds minder licht en 't zal niet lang meer duren, of de poolnacht met haar maandenlange duisternis breekt aan. Dan komt een nieuw vraagstuk de aandacht van de Kommandeurs opeisen: de bemanning van de verongelukte „Roode Vos” wil trachten om met behulp van de sloepen over de schotsen het vaste land te bereiken. . . . Vlak voor de ondergang van het schip van Cornelis Bille had deze toevallig enkele zijner sloepen op het ijsveld laten zetten. De boten, die tijdens de walvisvaart beschadigd waren, moesten enkele herstellingen ondergaan en daaraan is het te danken, dat zij voor vernietiging gespaard bleven. Kommandeur Bille wil nu met zijn volk met medeneming van de sloepen over het ijs en tussen de schotsen door het open water opzoeken en zo proberen een huiskerend schip op te sporen. Hij wil de anderen niet langer tot last zijn en dat is mede de wens van zijn mannen. De andere Kommandeurs ontraden hem de hachelijke onderneming en stellen hem voor de toestand, al is de nood ook hoog gestegen, toch nog korte tijd aan te zien. Cornelis Bille is evenwel niet meer van zijn plan af te brengen. Hij krijgt extra leeftocht mee en op de 11de September vertrekken de mannen. . . . Zowel op „De Gouden Leeuw” als op de „Gortmolen” en ook op de „Hoop op de Walvis” zijn er velen, die het volk van de „Roode Vos” met lede ogen zien vertrekken. Zij staan in tweestrijd. Wat is het beste? Hier maar af te wachten totdat tòch nog het ijs zal breken en de schepen kunnen wegzeilen, wachten, wachten, wàchten. . . ., niets doen, niet het lot in eigen hand nemen en lijdelijk toezien, hoe binnen enkele dagen de eerste slachtoffers vallen van uitputting en voedselgebrek? Of het voorbeeld van de „Roode Vos” volgen en van de twee kwade dingen het minst kwade kiezen? Of. . . . het bèste? Is dit wel het beste? Welk verschrikkelijk einde gaan de nu vertrekkende mannen wellicht tegemoet?

Het is misschien deze onzekerheid, deze tweestrijd, dit niet weten wat te doen, dat het scheepsvolk nog het meest kwelt. Zij worden er balorig en opstandig door. Steeds weer kijken zij over het vlakke veld en de schotsen, waar gedurende de gehele dag de bemanning van de „Roode Vos” zichtbaar blijft, moeizaam met de onhandelbare sloepen voortzwoegend door de ijswoestenij. Ook de volgende dag zien zij hen nog in de verte, donkere stippen op het witte ijs. . . . Op de derde dag zijn zij verdwenen.

Het is 15 September 1654. De nood en de ellende zijn op hun hoogtepunt gekomen. De eerste slachtoffers vallen. Kommandeur Jonge Kees meldt drie doden en vele zieken, die elk ogenblik kunnen bezwijken. De „Gortmolen” heeft zelfs acht doden te betreuren en herbergt eveneens talrijke zieken. Ook op „De Gouden Leeuw” is de nood hoog gestegen en al zijn hier nog geen doden te betreuren, toch zijn er enkelen ziek en is de toestand wanhopig. Het voedsel wordt steeds meer gerantsoeneerd en het is al een hele verlichting, dat de vele eters van Kommandeur Bille verdwenen zijn. En bij dat alles nemen koude en vorst hand over hand toe. . . .

’t Is op het schip van Kommandeur Ouwe Kees, dat het volk het eerst begint te morren.

„Wie weet zijn die van Kommandeur Bille reeds lang in veiligheid,” vraagt men zich daar opstandig af. „Wis en zeker hebben zij open water bereikt en een schip gevonden. . . ., zeilen zij nu reeds huistoel”

Ten einde raad eisen de mannen van hun Kommandeur, dat zij tezamen het voorbeeld van de „Roode Vos” zullen navolgen en eveneens met medeneming van de sloepen zich in veiligheid trachten te stellen.

Het valt Ouwe Kees moeilijk hun zijn beslissing mede te delen. Hij kan die opstandigheid van zijn mannen zo goed

begrijpen, zij zijn inderdaad ten einde raad. Ook Ouwe Kees wenst toch immers niets liever dan het leven van zijn mannen en dat van zichzelf te redden en hen in behouden haven te brengen. Maar zijn schip, zijn „Gortmolen” met alles wat er in is hier achter te laten, neen, daartoe kan hij nog niet besluiten. Hij probeert zijn mannen met zachte en dan ook met harde woorden te overreden, hen er toe te brengen op hun voornemen terug te komen. Hij houdt hun voor, dat het God Almachtig is, die hetzij door storm of door iets anders plotseling het ijs kan doen scheuren. Hij tracht hen. . . . Maar neen, een deel van zijn volk valt niet te overtuigen. Ook hun besluit staat vast: de sloepen en. . . . wègl

Dan knarst Ouwe Kees op de tanden en de vuisten ballend roept hij zijn mannen toe:

„Goed, het zij zol Nademaal gij volgens mijn raad de goedheid Gods niet afwachten wilt, maar u zelve tracht te redden, neemt dan sloepen en zoveel lijfsbehoefte als gij begeert en vaart wel op uw reis! Ik blijf. . . . Zij, die bij mij blijven willen, kunnen dat; zij, die gaan willen, mogen gaan. Maar gij die gaat, moet dit wel weten: als gij eenmaal het schip verlaten hebt en ge zoudt na enkele dagen sukkelens niet verder kunnen komen en weer scheep willen gaan om uw leven te bergen, . . . er zal dan hier geen lijfberging meer voor u zijn.

Hiermede zet ik u dan uit. Gij moet er bij leven en sterven, want met de voorraad, die in 't schip overblijft, zal ik en allen, die bij mij blijven, te langer kunnen bestaan!”

Het blijft stil na deze woorden, die door Ouwe Kees gestreng en vastberaden uitgesproken zijn. Zij weten het, hun Kommandeur is een oude en ervaren walvisvaarder en dit is niet de eerste verschrikking, waarvoor hij zich in zijn leven geplaatst ziet. Hij is rechtvaardig en goed, maar hij kan ook

hard zijn en zij, die hem verlaten, zullen naderhand niet meer op zijn bijstand behoeven te rekenen.

De een na de ander buigt het hoofd en druipt af. Ten slotte is er geen meer, die zich nog tegen de wil van de Kommandeur verzet: Ouwe Kees heeft weer eens het pleit gewonnen! Maar voor hoelang nog . . . ? Hoe lang zal hij zijn mannen nog in bedwang kunnen houden?

De dagen verlopen. Het wordt 21 September, een dag die nieuwe ontsteltenis brengt. Tien dagen na hun vertrek komen de mannen van de „Roode Vos” terug. Negen en twintig man is vertrokken, er komen er achttien weer . . .

Hun verhaal is kort en sober.

Na enkele dagen hadden zij zee bereikt en zich met de moed der wanhoop in hun sloepen te water begeven. Hoe groot was hun vreugde, toen zij een dag later een schip ontdekten, een Hollandse walvisvaarder nog wel, de „Karsseboom”. Hun verzoek aan boord genomen te worden werd echter onbarmhartig door de Kommandeur van de „Karsseboom” afgewezen. Radeloos van ellende wisten zij niet beter te doen dan zich, toen de walvisvaarder door de zware schotsen wegzeilde, met hun sloepen aan 't schip vast te houden. Al spoedig werd hun dat evenwel onmogelijk, want van het dek af werden zij met brandhouten bekogeld . . .

In arren moede trokken zij opnieuw over het ijs terug en, ja . . . , hier zijn ze nu weer. Op de heenreis lieten er twee het leven, op de terugtocht, toen de ellende nog zoveel groter was, hebben zij acht doden achter moeten laten. Eén kwam er om in het water bij het vasthouden aan de „Karsseboom”.

De verslagenheid en de verontwaardiging om de lafhartige en mensonterende bejegening door de „Karsseboom” is groot onder het achtergebleven volk. Geen denkt er aan de uitgeputte mannen te weigeren terug aan boord te ko-

men. Verdeeld over de drie schepen zijn het opnieuw acht-
tien eters meer. En het voedsel is bijna opgeteerd. . . .

Kan het nog erger? Wil God hen nog zwaarder beproeven?
Ja, het kan nog altijd erger en nóg steeds meer stijgt de
nood. Hoe zal het einde zijn?

Op 29 September laten de Kommandeurs in de snerpande
kou alle manschappen, die daartoe nog in staat zijn, aantre-
den op het ijsveld. Kommandeur Cornelis Meyndertszoon
Kraeck gaat voor in een gemeenschappelijk gebed.

„Almachtige God, die de uiterste einden der aarde in Uw
hand hebt en daarom niets te groot noch te wonderlijk kan
zijn, niets is er in de ganse wereld, dat op Uw grootmachtig
bevel niet wijken en buigen moet. Gij stelt de bruisende zee
haar palen en Gij zijt het, die de brede wateren verstijven
doet. Daarom, o God, naderen wij met onze gebeden de
troon van Uwe Majesteit, want wijl alle menselijke pogin-
gen falen en alle menselijke hulp ons ontbreekt, nemen wij
onze toevlucht tot U.

Wij zijn besloten, o Heer, in dit knarsende ijs als door een
metalen muur. Gij hebt een enge band om onze lendenen
gelegd en allerlei doodsgedaren rondom ons. Aan al onze
menselijke raad, kracht en wijsheid is een einde gekomen
en wij kunnen op geen goed einde en op geen uitkomst
meer hopen dan door Uw alvermogende hand. Daarom zien
onze ogen nog slechts op U, opdat Gij ons genadig zijt. Het
water moest op Uw bevel eertijds wijken en als steile muren
staan om Uw volk een weg te banen door het midden van
de zee als door het droge land. Daarom, o Heer, laat Uw
wonderbare en verheven macht tot onze verlossing ook aan
ons blijken en breng ons uit deze benauwdheid en gevange-
nis des dood. Laat deze vreselijke ijsbergen, waardoor wij
zo geheel en al omsingeld en besloten zijn, terugwijken en
geef ons opening en ruimte. Laten onze zuchten en ons

schreien tot U mogen opklimmen. Want, rechtvaardige en goedertieren God, ook wij zijn Uw volk, de schapen Uwer weide en het werk Uwer hand: verlaat ons dan in deze grote nood en uiterste gevaren niet, maar zijt onze Helper en Verlosser uit de angsten, die onze ziel getroffen hebben. Opdat wij dan, uit deze ijzige gevangenis verlost zijnde, weer ons eerlijk beroep en onze vissersnering kunnen opvatten tot voorstand van ons huis en onze uitreders. Laat ons Uw daden mogen roemen en danken en eindelijk onder Uw Vaderlijk geleide weerkeren in de haven onzer begeerte.

Wees Gij onze Stuurman en Peillood en geleid ons schip op rechte streken en op de koersen, die wij moeten houden. Breng ons uit deze woeste ijszee en huilende wildernis in een veilige en behouden haven.

Eindelijk, o Vader, onderwerpen wij ons geheel en al aan Uw allerheiligste Wil en ons leven en onze dood stellen wij geheel in Uw hand. . . ."

De stem van Kommandeur Kraeck zwijgt.

De mannen bidden het „Onze Vader“.

Als Jan Gijsbertsz. het „Amen“ uitspreekt, trillen zijn lippen.

Gierend snerpt de poolwind en striemt een opnieuw beginnende sneeuwjacht in de half bevroren gezichten van het kleine groepje eenzame mannen, die mannen die daar met gesloten ogen staan, verloren in het eeuwige ijs. . . .

HOOFDSTUK VI

BEHOUDEN HAVEN

Het najaar heeft in het kleine, lage land aan de zee veel regen en gure winden gebracht. 'n Prachtige zomer is het geweest in dit jaar 1654, veel zon en weldadige warmte. Maar dan schijnt de natuur het ook welletjes te vinden, een plotselinge ommekeer is gekomen en de herfst lijkt meer op een winter. Over De Rijk hangen mistroostige, grauwe wolken en de regenvlagen hullen elke dag opnieuw het kleine plaatsje op 't Schermereiland in dikke gordijnen van water. 't Is hier nu dubbelop Waterland!

Ook de mensen lopen mistroostig rond en de natuur schijnt het niet minder dan op het eiland in hun zielen te willen laten regenen. Doch bij velen is het niet alleen het droefgeestige weer, dat hen somber stemt. Bij hen geldt een andere reden en zeker is dit het geval in het huis van de familie Kraeck aan de Rechtestraat. Daar heeft men sedert geruime tijd alle hoop laten varen: Jan Gijsbertsz., oom Cornelis, zij zijn niet teruggekeerd van hun reis naar het verre noorden.... Er wordt weinig gesproken in de familiekring. Nog altijd zijn vader en moeder Looten en vanzelfsprekend ook Marten bij de Kraecks in huis. In de eerste tijd hebben zij elkander nog wel 'ns willen bemoedigen, maar bij het steeds meer verstrijken der dagen heeft men die woorden van hoop en troost achterwege gelaten. Het zijn immers lege woorden en de werkelijkheid spreekt een geheel andere taal. Het laatste bericht, dat men over „De Gouden Leeuw” ontvangen heeft, dagtekent van eind September. Een stuurder van een teruggekeerde walvisvaarder is toen komen vertellen, dat hij „De Gouden Leeuw” voor 't laatst eind Augustus gezien heeft. Het schip lag vast besloten in het ijs. Als hij hoort, dat men

taal noch teken ontvangen heeft, betreft ook zijn gezicht en men kan zien, wat hij er van denkt. Het is nu reeds eind October

Grootvader Meyndert maakt zich verwijten. Hij is 't immers, die moeder Liesbeth overgehaald heeft Jan Gijsbertsz. mee te laten gaan ter walvisvaart. De angst om haar zoon heeft haar al die zomermaanden nimmer geheel verlaten en nu...., nu is het gevreesde waarheid geworden. Na haar man ook haar zoon gebleven in het verre noorden Grootvader moet er niet aan denken. En ten slotte was Jan's vader toch ook zijn zoon, zijn Gijsbert, en oom Cornelis dan, z'n andere zoon

Maerten Jansz., de predikant, vermaant hem dergelijke gedachten niet te koesteren. Alle dingen zijn in Gods Hand en grootvader behoeft zich zeker niets te verwijten. Bovendien is het toch wel meer gebeurd, zo meent dominee, dat schepen zo lang wegbleven, dat zij na maanden in het ijs besloten te zijn geweest toch nog thuis kwamen? Alle hoop is nog steeds niet verloren.

Aan al die dingen zit Marten Looten te denken op deze zestiende dag in November. Ja, ja, al weer een halve maand is verstreken. Immer zijn z'n gedachten bij zijn vriend Jan, die hij misschien nooit terug zal zien. Wat hadden zij samen altijd pret gehad en hoe weinig had hij daarbij gemerkt, dat hij niet mee kon zoals de anderen. Jan Gijsbertsz. was altijd zo voorkomend geweest en hulpvaardig en daarbij had hij nooit medelijden getoond, dat akelige medelijden van anderen, waardoor Marten zich altijd zo minderwaardig voelt. Neen, het scheen Jan nooit gehinderd te hebben, dat Marten niet lopen kon, hij scheen er zelfs nooit erg in gehad te hebben of hij had maar gedaan alsof.

Marten zit in zijn stoel in de huiskamer van de familie Kraeck en peinst.

Het jaar 1654 is al weer bijna ten einde en hoe goed herinnert hij zich nog de verschrikkelijke brand tijdens de eerste dagen van Januari, die brand waarbij Jan hem het leven redde. En daar vlak voor, hoe zij toen samen geroeid hebben in de Rijpersloot en op de Mienweid. Hoe zij later gesproken hebben over Leeghwater en de waterduiking, omdat hij, Marten, zo graag 'ns

Wat is dat? Hoort hij geluid daar bij de deur? 't Is net, of iemand snel is komen aanlopen en nu voor de deur stilstaat. Och, neen, . . . zeker verbeelding

„Marten! Marten, zou je niet 'ns onder water willen gaan zoals Leeghwater?”

Zie je wel, toch een stem! Maar . . . dat is

„Jan!” schreeuwt Marten. „Jan Gijsbertsz.!”

Hij springt van zijn stoel op en doet een paar stappen naar de deur. Deze vliegt open en binnen stormt Jà, inderdaad, Jan Gijsbertsz. De jongens vliegen in elkaars armen, schreeuwen elkaar in hun opwindung onsamenhangende dingen toe, die beiden niet verstaan.

Dan houdt Jan zijn vriend op een afstand en kijkt hem in opperste verbazing aan.

„Maar Marten, wat is dat? Je staat voor me, je lóópt! Hoe?”

Marten kijkt bijna even verwezen als zijn vriend, begint te wankelen en Jan Gijsbertsz. moet hem naar zijn stoel terugbrengen.

Op het lawaai is ook grootvader Meyndert binnengestormd, op de voet gevolgd door moeder Liesbeth.

Tranen, omarming, vragen, vragen, waarop men niet eens een ogenblikkelijk antwoord verwacht. Niemand weet ook, wat het eerst gevraagd moet worden, waar men het eerst een antwoord op wil hebben. Hoe Jan zo plotseling thuisgekomen is, waar „De Gouden Leeuw” is, waarom oom

Cornelis niet bij hem is en of het waar is, dat Marten gelopen heeft?

Ja, dat laatste is het snelst beantwoord. Marten heeft gelopen. De plotselinge ontroering, de hevige opwinding, die hem bij Jan's onverwachte en verrassende thuiskomst bevangen heeft, deed de ban der verlamming breken en het wonder geschiedde! Marten loopt weer! Het zal wel zoetjes aan moeten gaan, hij zal het lopen eigenlijk weer zo'n beetje opnieuw moeten leren, maar nu hij 't herprobeert en ditmaal welbewust en er bij nadenkend, gaat het toch wéér. Wel wat wankelend, maar dat leert wel spoedig aan!

Dat is het eerste geluk! Nu Jan.

Hij vertelt, dat „De Gouden Leeuw” thans wel in de Zuiderzee zal zijn. Hij verwacht oom Cornelis binnen enkele dagen thuis. Hij zelf is op verzoek van oom Cornelis in Den Helder van boord gegaan om zo spoedig mogelijk de heuglijke tijding van de behouden thuiskomst naar De Rijk te brengen. Hij is met een schipper naar Graafdijk gekomen en van daar naar hier is niet meer dan een stap, als je tenminste aan de afstanden der poolzeeën gewend bent

't Wordt avond.

Weer is een gezelschap in het huis van de familie Kraeck in de Rijper Rechtstraat bijeen. Behalve grootvader Meyndert, moeder Liesbeth, Jan Gijsbertsz., vader en moeder Looten en Marten, zijn daar ook Maerten Jansz., de predikant en enkele buurlieden, die de familie met de gelukkige thuiskomst zijn komen gelukwensen en nu vanzelfsprekend nieuwsgierig zijn naar de lotgevallen en avonturen van Kommandeur Kraeck, zijn neef Jan Gijsbertsz. en hun schip „De Gouden Leeuw”.

Jan is dan ook het middelpunt van het gesprek.

„Alle andere avonturen vertel ik jullie later wel. Ook van onze

gelukkige visserij, van onze bootsman Klaas Jansz., die grappenmaker, en nog veel meer. Eerst dan maar het slot, want daar zijn jullie toch het meest nieuwsgierig naar.

Ik heb jullie al verteld, hoe wij van eind Augustus af vast besloten zaten in het ijs, tezamen met de schepen van Ouwe en Jonge Kees en hoe de „Roode Vos” van Kommandeur Bille ten onder ging. De nood steeg hoe langer zo hoger en nadat wij een maand in het ijs gevangen hadden gezeten, wanhoopten wij aan enige redding en zagen geen uitkomst meer. Vooral op de andere schepen was de nood hoog gestegen, talrijke doden en vele stervenden. Op onze „Gouden Leeuw” was het door een wonderlijke bestiering Gods en althans vergeleken bij de andere heel wat beter. Het klinkt vreemd, maar het is waar, dat wij zelfs niet één dode te betreuren hebben gehad!

Als is 't een uur geleden gebeurd, zo herinner ik mij nog het gebed, dat om Cornelis uitsprak voor de gezamenlijke manschappen, die nog in staat waren op het ijsveld te komen. Dat was op de 29ste September en wij stelden zonder zelf nog iets te kunnen uitrichten ons lot geheel in handen van God.

Het was die dag verschrikkelijk weer, ontzettend koud, sneeuwjachten en een huilende wind. Toen gebeurde in de natuur het wonder Het sneeuwen hield op, de wolken trokken weg en aan de hemel verschenen de sterren. De wind ging liggen en hoewel het vanzelfsprekend nog allesbehalve warm was, werd het toch minder koud.

Op de bootsman en een der matrozen na, die de wacht moesten houden, lagen wij allen in kooi. Hoe vast sommigen ook mochten slapen, het vreemde geluid maakte ons ogenblikkelijk wakker Zonder dat iemand kon vaststellen, waardoor het ontstond, kwam er plotseling woeling en beweging in het water en dit ging gepaard met een hevig ge-

kraak van het ons omringende ijs Wij voelden, hoe „De Gouden Leeuw” los kwam en driftig heen en weer bewoog Als één man sprongen wij overeind en in onze zenuwachtigheid over elkaar heen vallend en struikelend stommelden wij naar dek! Toen ging alles vlug

Wat een heerlijk gevoel, als het schip weer vlot onder je voeten beweegt. Het was als werd „De Gouden Leeuw” van een dode opnieuw een levend wezen! Dat gevoel, zonder welk een zeeman niet leven kan, hadden wij een maand moeten missen. Wij wisten niet, hoe snel de ankers aan boord gewonden moesten worden en toen schoven wij, steeds sneller voortgestuwd door het malend ijs, weg van de plaats, waar wij een en dertig dagen vastgevroren hadden gezeten.

Die nacht zullen wij nimmer vergeten. De wind kwam opnieuw opzetten en het deerde ons niet of 't daardoor weer kouder werd, want die wind kon nu niets anders doen dan ons helpen. Bij 't eerste ochtendlicht zagen wij voor ons de zee, het lang verbeide open water! En nòg meer plezier deed het ons te bemerken, dat de „Gortmolen” en de „Hoop op de Walvis” van de Kommandeurs Ouwe en Jonge Kees al even vlot achter ons aankwamen. Wij hingen het roer in, maakten ons zeilklaar en enkele uren later borend door de losse schotsen bereikten wij de open zee. Ik behoef niet te vertellen, welk een gejuich er opging, toen wij de laatste schots voorbij waren en geen belemmering meer in 't zicht was. Het bleek evenwel al spoedig, dat men nooit te vroeg moet juichen, want eenmaal vrij in de golven bleek „De Gouden Leeuw” snel water te maken. Het lange verblijf in het ijs en nu weer de ruwe uittocht door de schotsen had het schip op verscheidene plaatsen lek geslagen en met man en macht moesten wij aan de pompen om aan het vele water in het ruim althans enigermate paal en perk te stellen. Hele-

maal lens kregen wij het schip niet en er was bij dit weer — de wind wás aangewakkerd tot een storm — geen sprake van de gaten te stoppen. Niettemin verrichtte onze timmerman al het mogelijke en ten slotte konden wij „De Gouden Leeuw” toch met één pomp bijna watervrij houden.

Inmiddels boegseerden wij langs de westkust van Spitsbergen en zo hevig werd de storm, dat wij op een gegeven moment de zeilen gedeeltelijk moesten opgeiden, zodat zij als slappe zakken zonder wind te vangen tegen de raas zaten. Wij zeilden voorbij de Zuydhoek vant Voorlandt en na enkele dagen vielen wij bij de IJszond Baay om een in zee stekende landtong heen Behouden Haven binnen.

En Behouden Haven was na de doorgestane verschrikkingen wèl een behouden haven voor onsl Wij hadden daar gelegenheid om aan onze schepen de nodige herstellingen te verrichten en ook hielden wij een dankdienst ter ere van de almachtige God, die ons niet verlaten had en ons uiteindelijk uitkomst en redding had geboden

Toen ging het voor een gunstige wind huiswaarts en in een verwonderlijk korte tijd kwam de Hollandse kust in zicht: de terugtocht duurde bijna half zo kort als de heenreis en die was toch ook reeds voorspoedig geweest. En nu ja, nu ben ik weer hier, thuis, in De Rijp, bij moeder en bij grootvader!”

Jan zwijgt.

Allen hebben ademloos toegehoord en een zucht van verlichting ontsnapt hun als Jan zijn woorden beëindigt.

„Je bent weer thuis,” zegt daarop dominee met zijn zachte, vriendelijke stem, „en nu pas goed in behóuden haven!”

„Een haven, die hij niet zo spoedig meer zal verlaten,” vult moeder Liesbeth aan en kijkt vol verwachting naar haar zoon. Op die woorden kijken allen Jan aan, maar slechts in dominee's ogen begint een ondeugend lichtje te tintelen. Hij

kent moeder Liesbeth's zoon maar al te goed en begrijpt wel zo'n beetje, wat deze daarop zeggen zal.

Jan Gijsbertsz. springt op. Een kleur komt op zijn wangen en zijn ogen beginnen te schitteren.

„Neen,” zegt hij. „Wat er ook gebeurd moge zijn, welke verschrikkingen wij ook te doorstaan hebben gehad, thuis blijven zitten zal ik niet! Een Hollandse jongen schuwt geen gevaren, als er groot werk verricht kan worden. En ik . . . ik houd van de zee en zelfs . . . , zelfs dat verschrikkelijke ijs is mij lief geworden. Het volgend jaar zal ik, zo God het belieft en met Zijn zegen, zeker weer met oom Cornelis op de Groenlandvaart gaan. Misschien word ik dan later zelf nog wel eens Kommandeur!

Maar wat ik ook zal mogen zijn, men zal altijd van mij kunnen zeggen en dat is tegelijk het liefste, dat mij in de oren kan klinken: . . . dat is een Hollandse jongen ter Walvisvaart!”

SLOT

V er ligt de 17e eeuw achter ons.

Driehonderd jaren zijn verstreken sinds de tijd, dat onze held, Jan Gijsbertsz., zijn avonturen in de verre poolzee beleefde. Maar ook nu, drie eeuwen later, trekken er weer stoere Nederlandse mannen ter walvisvaart. Ja, 't is waar, zij zijn thans beter uitgerust dan vroeger, de moderne walvisvaarders beschikken over aanmerkelijk meer hulpmiddelen dan de primitieve Groenlandvaarders van destijds. De moderne tijd stelt hun technisch verfijnde en vervolmaakte uitvindingen ter beschikking, waarvan alleen maar als voorbeeld de radio genoemd behoeft te worden. En vliegtuigen desnoods. Afstanden bestaan er niet meer in onze 20ste eeuw, radio en vliegtuigen onderhouden de verbindingen met alle delen der wereld. Maar toch, tòch . . . beleven ook de moderne walvisvaarders weer de nodige avonturen. Andere misschien dan die in de 17e eeuw, maar waarschijnlijk niet minder adembenemend dan toen.

En nu zullen velen mogelijk veronderstellen, dat al die gebeurtenissen, welke in dit boek beschreven werden, maar fantasie zijn. Dat ook al de personen die er in voorkomen, ontsproten zijn aan de verbeeldingswereld van de schrijver. Niets is echter minder waar.

Ons boek „Een Hollandse Jongen ter Walvisvaart” is uit,

maar misschien zijn er toch nog wel enkele onder mijn jeugdige lezers, die zoveel aandacht hebben overgehouden, dat zij er belang in stellen tot slot nog iets over de hoofdpersonen van dit boek te vernemen.

Kommandeur Cornelis Meyndertszoon Kraeck heeft inderdaad bestaan. Hij was, zoals wij ook in ons boek reeds vertelden, de eerste Kommandeur, die door de inwoners van De Rijp ter walvisvaart werd uitgezonden. Ook de Kommandeurs Cornelis Gerritszoon Ouwe Kees, zijn broeder Cornelis Gerritszoon Jonge Kees en Cornelis Claaszoon Bille zijn figuren, die in de 17e eeuw geleefd hebben en de naam van onze walvisvaart in die tijd hooghielden. De avonturen van Ouwe Kees — zoals het beklimmen van de ijsberg —, de belevenissen van de anderen, alle gebeurtenissen tijdens de bezetting in het ijs, de ondergang van de „Roode Vos”, het gevecht met de beer, de doorbreektocht met de sloepen naar het open water, het zijn alle historische gebeurtenissen, die naar de werkelijkheid, zoals oude kronieken deze in simpele vorm te boek stelden, beschreven werden. Slechts vonden sommige van die avonturen enkele jaren vroeger of later plaats en heeft de schrijver de vrijheid genomen deze in het raam van zijn vertelling te plaatsen, door ze in het jaar 1654 te laten spelen.

Alle gebeurtenissen rond de eigenlijke walvisvaart, bij voorbeeld de verschrikkelijke brand, die in de nacht van de 6e op de 7e Januari 1654 het Noordhollandse dorp De Rijp in de as legde, zijn eveneens naar de getuigenissen van tijdgenoten beschreven.

En het is juist deze werkelijkheid, die de grote waarde verleent aan het onbegrensde Godsvertrouwen, dat die oude walvisvaarders ook onder de meest schokkende belevenis-

sen bijbleef: het onwankelbaar geloof aan de almacht van de Schepper, die langs Zijn ondoorgrondelijke en onnaspeurlijke wegen en door Zijn wijs bestier alle mensen, die Zijn Heerlijkheid erkennen, uiteindelijk naar de „Behouden Haven” leidt.

Amsterdam — De Rijp — 1946.

INHOUD :

Inleiding	7
Voorwoord	7
I. Een goed verhaal, een goede daad en een goed besluit	9
II. Strijd met water en vuur	26
III. De eerste walvis	47
IV. Het verhaal van de bootsman	74
V. Gevangen in het ijs!	92
VI. Behouden haven	113
Slot	121